

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
HASTANE VE SAĞLIK KURUMLARI YÖNETİMİ BİLİM DALI

**SAĞLIK TURİZMİ AÇISINDAN TERMAL TURİZM
(DENİZLİ ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mustafa KÖK

İSTANBUL, 2013

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
HASTANE VE SAĞLIK KURUMLARI YÖNETİMİ BİLİM DALI

**SAĞLIK TURİZMİ AÇISINDAN TERMAL TURİZM
(DENİZLİ ÖRNEĞİ)**

Hazırlayan:

Mustafa KÖK

Öğrenci No: 110746246

Danışman:

Dr. Mehmet SARITAŞ

İSTANBUL, 2013

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sağlık Turizmi Açısından Termal Turizm (Denizli Örneği)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 02.12.2013

Mustafa KÖK

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

02 /12/ 2013

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim dalı *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **110746246** numaralı **Mustafa Kök'ün** "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**SAĞLIK TURİZMİ AÇISINDAN TERMAL TURİZM (DENİZLİ ÖRNEĞİ)**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 27.08.2013 tarih ve 2013/26 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45.) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DR. MEHMET SARITAŞ

ÜYE
PROF.DR. MEHMET FİKRET GEZGİN

ÜYE
YRD.DOÇ.DR.ALİ SAYGILI

Adı Soyadı : Mustafa KÖK
Danışmanı : Dr.Mehmet SARITAŞ
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans- 2013
Alanı : İşletme
Anahtar Kelimeler : Termal turizm, sağlık turizmi, turizm çeşitliliği, termal kaynaklar.

ÖZ

SAĞLIK TURİZMİ AÇISINDAN TERMAL TURİZM (DENİZLİ ÖRNEĞİ)

Su ilk çağlardan bu yana yaşamın vazgeçilmez temel ögesi olmuştur. İnsanlar sağlıklarını korumada ve hastalıklarının tedavisinde suyun iyileştirici gücünden tarih boyunca yararlanmıştır. İnsanların hayatta sahip oldukları en değerli varlıkları hiç şüphesiz sağlıklarıdır.

Dünya nüfusunun hızla yaşlanması, kentleşme, sanayileşme ile ortaya çıkan çevre sorunlarının çoğalması, insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle insanlar sağlığını korumak, daha zinde olmak ve hastalıklarından kurtulmak için sağlık turizmine yönelmektedir. Bu da sağlık turizminin tüm dünyada hızlı gelişme gösteren bir sektör olmasını sağlamıştır.

Bu tez çalışması sağlık turizmi içerisinde yer alan termal turizmin Denizli'deki sorunlarını belirlemeyi, potansiyelini ortaya çıkarmayı ve bazı çözüm yollarını önermeyi amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için araştırmamızın birinci bölümünde, sağlık turizminin genel özellikleri, kavramsal çerçevesi, standartları, tarihsel gelişimi, mevcut durum, potansiyel ve beklentiler ortaya koyulmuştur. İkinci bölümde, termal suların sağlık hizmetlerinde kullanılması, uygulama türleri ve özellikleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, termal turizmin vizyonu, yasal mevzuat, teşvikler ve pazarlama konuları irdelenmiştir. Dördüncü bölümde, Denizli'nin termal turizm'deki potansiyelleri, termal tesislerin sundukları hizmetler, yatırım olanakları incelenmiştir.

Name and Surname : Mustafa KÖK
Supervisor : Dr. Mehmet SARITAŞ
Degree and Date : Master - 2013
Major : Management
Key Words : Thermal tourism, health tourism, tourism diversity, thermal springs.

THERMAL TOURISM IN TERMS OF HEALTH TOURISM (DENİZLİ EXAMPLE)

Water has been an indispensable element of life since ancient times. People have relied on the healing power of water throughout history to protect their health and treat diseases. Health is undoubtedly the most valuable asset that people have in life.

The rapid aging of the world population, increased environmental problems resulting from urbanization and industrialization have negative effect on human health. Therefore, people are turning towards health tourism to protect their health, to be fit and to recover from diseases. This provides the health tourism sector the opportunity to develop rapidly all over the world.

This thesis aims to determine the problems of thermal tourism in Denizli, which is a part of health tourism, and to reveal its potential as well as to propose some solutions. To accomplish this, in the first part of our research, the general features of health tourism, its conceptual framework, standards, historical development, current status, potential and prospects are presented. In the second part, the use of thermal waters in health care, application types and characteristics are described. In the third part, thermal tourism vision, legislation, incentives and marketing issues are discussed. In the fourth part, Denizli's thermal tourism potential, the services offered by the thermal facilities and investment possibilities are examined.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	I
ÖZ	II
İÇİNDEKİLER	IV
TABLOLAR LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİNİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

1. SAĞLIK TURİZMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
1.1. Termal Turizm.....	6
1.2. Termal Kaynak	8
1.3. Maden Suyu.....	9
1.4. Kaplıca	10
1.6. Balneoloji	11
1.7. Kür.....	12
2. ŞİFALI SULARIN SINIFLANDIRILMASI	13
3. SAĞLIK TURİZMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	14
3.1. Dünya’da Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi	14
3.2. Türkiye’de Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi	16
4. TERMAL TURİZMİN ÖZELLİKLERİ	18

4.1. Termal Turizmin Diğer Turizm Çeşitlerinden Üstünlükleri	20
4.2. Termal Turizm Tesisleri ve Standartları	22
5. TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZM.....	26
5.1. Termal Turizmde Güncel Yaklaşımlar.....	26
5.2. Türkiye’nin Termal Turizm Potansiyeli.....	27
5.3. Termal Turizmde Hedefler	32
6. TERMAL TURİZM TALEBİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	32
6.1. Ekonomik Faktörler.....	34
6.2. Psiko-Sosyal Faktörler	35
6.3. Demografik Faktörler	36
6.4. Politik ve Psikolojik Faktörler.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

TERMAL SULARIN SAĞLIK HİZMETLERİNDE KULLANILMASI

1.TERMAL SULARIN SAĞLIK HİZMETLERİNDE KULLANILMASININ ÖNEMİ VE İŞLEVİ.....	40
2. TERMAL SULARLA VERİLEN TEDAVİ HİZMETLERİNİN TÜRLERİ VE UYGULAMA ÖZELLİKLERİ.....	41
2.1. Tedavi Uygulama Türleri	41
2.2. Termal Tedavisi Yapılamayan Rahatsızlıklar	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZMİN GELECEĞİ

1. TÜRKİYE TURİZM STRATEJİSİ 2023 VE EYLEM PLANI KAPSAMINDA TERMAL TURİZM	47
--	----

2. TERMAL KAYNAKLARIN PAZARLANMASI VE ULUSLAR ARASI TURİZM	49
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ' NİN TERMAL TURİZM POTANSİYELİ

1. DENİZLİ'NİN COĞRAFİ KONUMU VE İKLİM YAPISININ TERMAL OLANAKLARI	58
2. DENİZLİ'NİN TURİZM DEĞERLERİ	62
2.1. Antik Kentler	62
2.2. Denizli ve Çevresinin Termal Kaynakları.....	65
2.3. Denizli'de Bulunan Termal Tesisler	71
2.4. Termal Tesislerin Uzmanlar Kontrolünde Sundukları Hizmetler ...	73
3. DENİZLİ'DEKİ TERMAL TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	74
3.1. Termal Turizmin Gelişmesine Temel Oluşturacak Avantajlar	77
3.2. Denizli'nin Termal Gelişiminin Önündeki Zorluklar	78
3.3. Bölgenin Türkiye Turizm Stratejisindeki Yeri.....	79
SONUÇ	80
KAYNAKLAR.....	83
ÖZGEÇMİŞ	89

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No		Sayfa No
Tablo 1:	Termal Su Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı	30
Tablo 2:	Termal Turizm İşletme Belgeli Tesisler	31
Tablo 3:	Kaplıca İşletme Ruhsatı Olan Tesisler	31
Tablo 4:	Turizmin Çeşitlendirilmesi Noktasında Termal Turizme İlişkin Hedefler	49
Tablo 5:	Denizli'nin Meteorolojik İstatistikleri	61
Tablo 6:	Denizli'de Uzun Zaman İçerisinde En Yüksek Yağış, Rüzgar ve Kar İstatistiği	61
Tablo 7:	Kırmızı Suyun Kimyasal Özellikleri	68
Tablo 8:	Denizli İlinde Bulunan Termal Tesisler	72
Tablo 9:	Denizli'de Belediye Belgeli Termal Tesis İstatistikleri	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Sayfa No
Şekil 1: Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı Uygulama Haritası	27
Şekil 2: Türkiye Jeotermal Kaynaklar ve Volkanik Alanları Haritası	28
Şekil 3: Termal Turizm Kentleri Bölgeleri Haritası	29
Şekil 4: Altın Çağlarında Hierapolis	63
Şekil 5: Denizli İlindeki Jeotermal Sahaların Dağılımı	74

KISALTMALAR LİSTESİ

DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
EXIMBANK	: Türkiye İhracat Kredi Bankası
FITEC	: Uluslararası Termalizm ve Klimatizm Federasyonu
GEKA	: Güney Ege Kalkınma Ajansı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KTİGB	: Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi
MAEÜ	: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
MW	: Megawatt
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
YDT	: Yayımlanmamış Doktora Tezi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
YYLT	: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

Konu Seçimi: Su ilk çağlardan bu yana yaşamın vazgeçilmez temel ögesi olmuştur. Su yaşam kaynağıdır. İnsan sağlığını korumada ve hastalıkları tedavisinde suyun iyileştirici gücü tarih boyunca bilinmekle beraber, gün geçtikçe daha iyi anlaşılmakta ve ilgi çekmektedir. Canlıların başlıca yaşam kaynağı olan su, içmek dışında temizlik, yıkanma ve tedavi amaçlarının yanında tarımında ana ihtiyaç maddesidir. İnsanlığın ilk yerleşim bölgeleri Nil, Ganj, Fırat, Dicle gibi nehirlerin suladığı Mezopotamya, Mısır gibi su havzalarında gelişmiştir.

Denizli’de bulunan şifalı sular nedeniyle bu kaynaklar çevresinde tarih içerisinde otuzdan fazla antik kent kurulmuş ve şifa veren sular nedeniyle kutsalda sayılmışlardır. İnsanlar suyu sulama kanalları ile tarım ve içme ile diğer ihtiyaçlarını gidermede kullanırken, doğal kaynaklardan çıkan şifalı sular antik çağlardan beri kür amacıyla tıbbi, fiziksel, estetik amaçlı ve ruhsal dinlendirici olarak kullanılmıştır. Şifa veren bu kaynaklar, savaşlarda yorulan askerlerin dinlenmesi ve moral bulmaları, çeşitli rahatsızlıklardan kurtulma, zinde ve sağlıklı kalma, yıkanma ile Pamukkalede bulunan Kloepatra güzellik havuzunda olduğu gibi estetik ve güzelleşme için kullanılmıştır.

Günümüzde nüfusun hızla artması, kentleşme, fabrikaların çoğalması ile meydana gelen çevre sorunlarının yol açtığı olumsuz ortam, insan ve sağlığını tehlikeye atmakta ve verimliliğini azaltmaktadır. Bu kötü ortamda bulunan insan; sağlığının bozulmasını önlemek, daha zinde kalmak ve hastalıklarından kurtulmak için sağlık turizmine yönelmektedir.

Sağlık turizmini tedavi veya fiziksel ve ruhsal iyilik halini koruma veya geliştirmeye yönelik insanların ikamet ettiği yerden bu hizmetleri alabileceği yerlere yapacakları seyahatler olarak tanımlayabiliriz. Geleneksel olarak ilk çağlardan beri sağlık için ilk akla gelen tedavi ve rehabilitasyon şekli olarak kullanılmakta olan su tıp ve teknolojinin gelişimiyle günümüz tıbbi içinde önemini kaybetmemiş tamamlayıcı bir tedavi yöntemi olmuştur. Her ne kadar tamamlayıcı yöntem olarak kabul görse de faydaları bilimsel olarak ispatlanmıştır. Modern tıbbın çözüm bulamadığı bazı rahatsızlıklarda bile hala şifa verdiği bilinmektedir.

Türkiye jeolojik yapısı nedeniyle maden suları ve kaplıcalar açısından çok zengin bir ülkedir. Suların şifa verdiği rahtsızlıklar ve sıcaklık dereceleri rezerv ve debi oranları ile de son derece önem taşımaktadır. Dünyada yedinci Avrupa da birinci sırayı almasına rağmen potansiyelimizi çok iyi değerlendirdiğimiz söylenemez. Dünya nüfusu hızlı bir şekilde yaşlanmakta ve sağlığını bozan etmenlerde oldukça fazlalaşmıştır. Turizm olgusuna yıllardır hâkim olan, deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı tatil, artık yerini değişen konjonktüre bağlı olarak farklı turizm türlerine bırakmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi: Denizli termal turizmle günübirlik gelinen yer değil, en az 21 gün konaklanan, yılın on iki ayı hizmet veren, bu hizmetler karşılığı yüksek döviz girdisi sağlayan, sosyal faydalar sağlayan, istihdama ve ekonomiye büyük katkıları olan; sağlık turizminde marka kent olmak için farkındalık oluşturmaktır.

İnsanların hayatta sahip oldukları en değerli varlıkları hiç şüphesiz sağlıklarıdır. İnsan için günümüz şartlarında sağlık durumlarını korumak, geliştirmek ve sağlıklı olma durumlarını ömür boyu devam ettirmek diğer bütün amaçlarından önce gelmektedir. Günümüzde insanlar kendilerini sağlıksız ve tekdüze şehir hayatından uzaklaştırarak, doğaya dönmektedirler. Doğal turizm kaynaklarından yararlanmak, dinlenmek ve sağlıklarını korumak maksadıyla, sağlık için pozitif katkıları ispatlanmış, şifalı suların oldukları bölgelere giderek kür amaçlı konaklamalar yapmaktadır. Termal turizm konusunda termal kaynak ve doğal güzellikler açısından bizim potansiyelimizin çok altında olan Avrupa ülkelerinin bu alanda önemli mesafeler kaydettiği ve ekonomik açıdan büyük kazançlar sağladığı bilinmektedir. Fakat ülkemizde çok uzun yıllardır sağlık ve şifa verici etkileri bilinen ve hatta geleneksel olarak da gidilen kaplıcalar beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Kaplıcalar bilimsellikten ve doktor kontrolünden uzak, ne kadar uzun süre suda kalınırsa o kadar iyi olabilir, ne kadar fazla içersem o kadar iyi olabilir, mantığı ile benim rahatsızlığıma bu kaplıca faydalıdır değil midir bilinmeden yapıldığı için gelişme gösterememiştir. Geç kalınmış olsa da son yıllarda giderek önemi daha iyi anlaşılan sağlık turizmine ilgi hem devletimiz hem de özel sektör ve diğer paydaşlar tarafından önemi anlaşılmış ve büyük bir atağa geçilmiştir. Yapılan çalışmalar

gösteriyor ki medikal (tıp) turizminde olduğu gibi, çok kısa sürede termal turizmde de lider bir konuma geleceğiz.

Sağlık turizmi alanında yapılan araştırmalar, sınırlı sayıdadır, konuya ilginin hızla artması nedeniyle bu çalışmamda daha sonra yapılacak araştırmalar için bir örnek oluşturacaktır. Bu nedenden dolayı, araştırmamın önemini bir kat daha arttırmıştır.

Araştırmanın Yöntemi: Araştırmada kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Kaynak taramalarında, kütüphaneler ve elektronik belgelerden yararlanılmıştır. Ayrıca yerinde yapılan çalışmalar kapsamında gözlemden de faydalanılmıştır.

Şifalı su kaynaklarına, tesislere, kurumlara ve kuruluşlara gözlem amacıyla ziyaretler yapılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırmada sağlık turizmi şemsiyesi altında bulunan termal turizm bütün boyutlarıyla incelenerek; Denizlinin termal turizmde marka olabilecek potansiyele sahip olduğu, ekonomik ve sosyal açıdan faydaları Denizlinin termal turizmindeki mevcut durumu ve hedefleri termal turizmdeki gelişmeler araştırmanın sınırlılıklarıdır. Genelde sağlık turizmini; Medikal (Tıp) Turizmi (estetik, cerrahi operasyonlar, organ nakli diş ve göz tedavileri için modern tıp imkanları kullanılarak genellikle hastane ortamlarında yapılan medikal turizm) Yaşlı ve Engelli Turizmi (yaşlı ve engellilerin bakımı v.b amaçlarla yapılan turizm) ile Termal Turizm (Kaplıca + Spa & Wellness) şeklinde üç ana başlıkta ele almak gerekir. Bu çalışmada sağlık turizmi olarak kastettiğimiz “termal turizmi” olacaktır.

Araştırmada Yaşanan Zorluklar: İstatistiksel verilerinin azlığı, ikincil kaynakların azlığı, ikincil kaynaklarda Denizlide genelde 17 kadar olduğu söylenen şifalı su kaynaklarının 17 değil otuzdan fazla farklı kaynağın bulunduğunu bizzat yerinde görerek araştırmak, bizim köyde de bir şifalı su var diyenin köyüne gidip araştırma yapmak her ne kadar yorucu olduysa da o kadarda zevkli olmuştur.

Araştırmanın İçeriği ve Bölümleri: Yukarıdaki açıklamalara paralel olarak araştırmamızın birinci bölümünde sağlık turizminin genel özellikleri, kavramsal çerçevesi, standartları, tarihsel gelişimi, mevcut durum, potansiyel ve beklentiler

ortaya koyulmuştur. İkinci bölümde, Termal suların sağlık hizmetlerinde kullanılması, uygulama türleri ve özellikleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, Termal turizmin vizyonu, uluslar arası turizm ve pazarlama konuları irdelenmiştir. Dördüncü bölümde, Denizli' nin termal turizm'deki potansiyelleri, termal tesislerin sundukları hizmetler, yatırım olanakları incelenmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde Türkiye'de ve Denizli'de termal turizmin sorunları ve bu sorunların çözümü için gerekli görülen öneriler ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİNİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

1. SAĞLIK TURİZMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Turistik anlamı geziler bireylerin çeşitli nedenlerle farklı ülkelere yapılan konaklamalı ve konaklamasız turlardır. Bu yüz yılda turizm olgusunu yerine getiren insanlar gezdikleri yerlerde temel ihtiyaçlar daha doğrusu yeme içme gibi ihtiyaçlarına yanı sıra rahatsızlıkların giderilmesinde sağlık alanında da beklentileri oluşmaktadır. Gezmek amacı ile oturlan mekândan farklı yerlerde kalarak var olan sağlık ihtiyaçlarını ya da o anda meydana gelen rahatsızlıkları için turistlerin yapacakları hareketleri, sağlık turizmi kavramını ortaya çıkartmıştır.

“Sağlık turizmi, sağlığı muhafaza etme ve iyileştirme maksadıyla belli bir zaman için mekân değiştiren insanların şifalı kaynaklara müstenit turistik merkezlerde konaklama, kür uygulaması, yeme-içme, istirahat etme ve eğlence ihtiyaçlarını karşılaması olayıdır.”¹ Sağlık turizmi kür uygulama kaynaklarını kaplıca suları, iklim, deniz suyu ve tatlı sudan oluşturmaktadır.

Tanımında da görülebileceği gibi sağlık turizminde yer alan turistler yalnızca sağlıkları bozulmuş kişiler değil, sağlığını muhafaza etmek ve bu durumunu arttırmak amacını güden ve kür seanslarından sonraki boş vakitlerinde tatil gereksinimlerini gidermek ve diğer sosyal imkânlardan da faydalanmak ihtiyacı hissedenlerdir. Günümüzde sağlık turizmi kapsamında özellikle kaplıca ve deniz kürleri uygulaması ile tatil gereksiminin birleştirilebileceği merkezlere yönelik talep dünyada ve Türkiye’de artmıştır.

Şehirleşmenin meydana getirdiği olumsuz çevresel koşullar iklim faktörleri ve dünya çapında global krizlerle beraber zorlaşan çalışma ve hayat şartları insanların mevcut sağlığını negatif yönde etki sağlar. Bu bağlamda gelişmiş ya da geri kalmış ülkelerde yaşayan insanlar, bozulmamış doğası, çevresi, iklim ve fiziksel

¹ N. Kahraman, “Sağlık Turizmi Kapsamında Kaplıcalarımızın Yeri ve Önemi”, Anatolia Dergisi, S. 2, Ankara, 1991, s. 10

özellikleriyle sağlıklarını yeniden kavuşacakları veya canlılık kazanacakları turistik mekânlara gitmektedirler. “Tabii çevre ve sosyokültürel çevre imkanlarının eğlence istirahat etme, rekreasyon, ve egzersiz amacıyla, özellikle sağlığı muhafaza etmek, dinç olmak veya hastalıklarının tedavi ve rehabilitasyonunu sağlamak maksadıyla bu dallarda gelişmiş tenik, tıp, işletme gibi farklı disiplinlerin organize şekilde yaptıkları çalışma ve sunumlar sağlık turizmi kapsamında yer almaktadır.”¹ Sağlık turizmi tıp turizmi, kaplıca turizmi, ileri yaş ve engelli vb. turizmini kapsayan genel bir ifadedir.

1.1. Termal Turizm

Termal Turizminin Tanımı: “Term sözcüğü, latince sıcak anlamına gelen *thermos* sözcüğünden gelmektedir. Romalılar zamanında önceleri halk banyoları anlamında kullanılan term sözcüğü daha sonraları, su alınan yer anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Doğal sıcak sular için *thermal*-(termal), suların sıcaklık özelliğini belirtmek için *thermique* (termik), doğal sıcak su kaynaklarının incelenmesi ve sağlık amacıyla yararlanılması amacıyla düzenlenmesine ise, *thermalizme*- (termalizm) denmektedir.”²

Kaplıcalara yönelik yapılan turizimlerde psikolojik ve fiziksel şikâyetleri var olan kişilerin bulundukları yerlerden farklı yerlere tedavi talepleri termal turizmin doğmasını sağlamıştır.

Sosyal kültürel çevre imkanları ve termal suların şifa özellikleriyle beraber uzman hekim kontrolünde diğer destek tedavilerden de faydalanarak, dinlenme, rekreasyon, eğlence, beden eğitimi vb. hizmetlerin yanında; sağlıklarını korumak, zinde kalmak veya hastalıklarını tedavive rehabilite etmek isteyen kişiler termal tesislerden yararlanmaktadır. Arz ve talebe göre oluşan bu hareketler, termal turizmi oluşturmaktadır.

Sağlık turizmi rehabilitasyon ve tedavi maksadıyla kaplıca tesisleri veya farklı sağlık merkezlerini ziyarete giden kişilerin bedensel ve ruhsal iyi olma

¹ T. Özbek, “Dünya’da ve Türkiye’de Termal Turizmin Önemi”, *Anatolia Dergisi*, S. 3, Ankara, 1991, s. 16

² N.Kahraman, *Türkiye’de Sağlık Turizmi*, Ankara, 1978, s. 5

durumunu yükseltmek maksadıyla veya plastik cerrahi operasyonlar, diş tedavisi, organ nakli, fizik tedavi, rehabilitasyon vb. ihtiyaçları olanlarla birlikte uluslar arası hasta mevcudiyetini kullanarak sağlık tesislerinin gelişmesine imkan yaratan turizm çeşitidir. Çok değişik tanımlamaları olsa da, sağlık turizmini, devamlı oturulan mekandan farklı bir mekana her hangi bir sağlık maksadıyla tedavi olmak için yapılan geziler olarak özetlenebilir.

Genelde Sağlık Turizmi;

- i. Medikal(Tıp) Turizmi
- ii. Termal Turizmi (Kaplıca + Spa & Wellness)
- iii. Üçüncü Yaş Turizmi ve Engelli Turizmi gibi bölümlere ayırarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Birbirleriyle yakın bağlantıları olsada çalışmamızda Termal Turizmi inceleyeceğiz.

Hızlı sanayileşme, dünya popülasyonu'nun yaşlanması, hayat standartının iyileşmesi, çeşitli ülkelerde sağlık harcamalarının artması nedeniyle, tedavileri daha başarılı ve uygun olan ülkeler oluşmuş ve sağlık turizmi sektörünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dünya nüfusunun hızla çoğalması da sektöre ivme kazandırmıştır.

Sağlık turizmini geliştiren birçok faktör vardır. Bu faktörlerden bazıları şunlardır:

- i. “Uzun süreli hasta rezervasyon listelerinden kurtulmak,
- ii. Daha hızlı ve kaliteli hizmeti daha kısa zamanda almak,
- iii. Sağlık hizmeti için ödenecek maliyeti düşürmek,
- iv. Süreklilik arz eden rahatsızlıkların, ihtiyaçların ve özürlülerin farklı yerlere gitmeye şifa bulma arzularının olması nedeniyle sosyal faydalar sağlanması,
- v. Tedavi olmakla beraber gezi ve kültür seyahatleri yapma isteği,

vi. İnsanın yaşama bağlanma ve yaşam isteği.”¹

1.2. Termal Kaynak

Jeotermal kaynak olarak da adlandırılmaktadırlar.“Sıcaklığı 20°C üzerinde bulunan yer yüzeyinin farklı katmalarında kendiliğinden oluşmuş sıcaklık ile farklı sulara göre mired oranı fazla olan, tuz, gaz ve eser miktardaki element barındıran, faydalı radyoaktif seviyesinde bulunan iyileştirme özelliği Sağlık Bakanlığı'nca ve bilimsel çalışmalarda bulunmuş, yeryüzüne kendiliğinden dışarı çıkan ya da insanlar tarafından çıkartılan ısınmış mineralize sular termal kaynakları oluştururlar.”²

Sıcaklık derecelerine termal kaynaklardan faydalanma biçimleri değişir. Sıcaklıkları 40 °C'ye kadar olanlar kaplıca tedavilerinde, 40-180 °C arasındakiler seraların ısıtılması, yapıların ısıtılması, kurutma tesislerinde, 180 °C'nin üzerinde olanlar ise elektrik üretimi gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Jeotermal kaynaklar, yerin altı ve yerin üstü sularına nazaran daha çok eriyik madde ve gaz şeklindeki eriyik maddelerini içlerinde bulundurulur. “Tektonik hareketlerin etkisi ile meydana gelen fay gazları ve diğer yapılanmalarda aktif volkanizma, değişik ısıtıcı faktörlerle ısınan yer altı suları, rezerv adı verilen boşluklu, kırıklı, geçirgen kayaç ve ortamlarda birikerek sıcak su, sıcak su + buhar ve buhar rezervuarlarını oluştururlar. Bunlar, temas ettikleri kayaçlar; iyon, mineral, erimiş gaz ve radyoaktivite yönünden zenginleşir. Toplanan sular; içindeki gazların ve basıncın etkisiyle oluşan kırık ve çatlaklardan, ya da sondajla yeryüzüne ulaşarak termal kaynakları oluştururlar.”³ Yüksek basınç altında oluştuklarından ve çok derinlerden gelen sular olduğundan sıcaklıkları genel olarak 35 °C üzerindedir.

Termal kaynaklar, çevrecilik açısından da çok temiz bir enerji kaynağı olup geri dönüşümlü – yenilenebilir doğal kaynaklar oluşuyla büyük önem arz etmektedir. Denizli – Sarayköy sınırları içinde yer alan Kızıldere Jeotermal kaynağı özellikle

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık ve Termal Turizmi Tanımı, <http://www.ktyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html>, (11.06.2012)

² Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, S.21805, 31.12.1993, madde 4

³ F. Koç, Türkiye Kaplıcaları, İstanbul, 2011, s. 34

elektrik enerjisi üretimi, sera ve konut ısıtılmasında kullanılmaktadır. Türkiye’ nin farklı bölgelerinde de benzer kaynaklar bulunmasına rağmen, küçük bir kısmından bu şekilde faydalanılmaktadır.

1.3. Maden Suyu

Şişelenerek günlük hayatımızda yaygın olarak kullandığımız, halk dilinde soda veya maden suyu diye de adlandırdığımız maden suları sağlığımız açısından önemli bir yere sahiptirler. Günümüzde tesis ortamlarında hazırlanmış, doğal olmayan veya meyve aromalarıyla zenginleştirilmiş çeşitleri yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Genelde mide rahatsızlıkları, şişkinlik ve meşrubat amaçlı tüketilirler.

Her termal kaynağı faydalıdır diye içmemek gerekir. Banyo ve diğer uygulamaları çok faydalı olan bir su içilmesi halinde sağlığa zarar verebilir. Maden sularının termal sulardan farkları vardır. “Farklı mineral madde içerikleri bulunan, içeriğine bağlı olarak tat ve bir kısım gazları ile diğer sulardan ayrılan, şifa verici özellikleri bulunan suların soğuk olanına maden suyu denir.”¹ Şişelenmiş olarak sofrada tüketildiğinde maden suyu denildiği halde kaynağında şifa için içildiğinde halkımızca içme olarak adlandırılmaktadır.

Uluslararası kaplıcalar birliği (FITEC)’ in tanımına göre; “bir litresinde en az 1 gram, eriyik halde mineral veya karbondioksit gazı içeren sulara maden suyu ya da hidromineral su, ayrıca sıcaklığı 20 °C’nin üzerinde bulunan maden sularına sıcak maden suları yani termal su denir.”² Genelde renksiz ve kokusuz olan bu sular yeryüzüne çıkışları sırasında geçtikleri toprak tabakalarına özgü koku ve renk içerebilirler.

Türkiye maden suyu potansiyeli açısından oldukça zengin bir ülkedir. “Maden Tetkik Arama’nın verilerine göre 63331 lt/gündür. Bu da günde 300.000.000 şişelerneye karşılık gelmektedir. Maden sularımızın bölgeler arası dağılımında; kaynak sayısına göre Karadeniz Bölgesi, debi durumuna göre ise İç Anadolu Bölgesi

¹ N. Şentürk, “Ülkemizin Maden Suyu Potansiyeli”, Anatolia Dergisi, S. 3, Ankara, 1991, s.13

² İ. Ülker, Sağlık Turizmi, Ankara, 1994, s. 87

ilk sırada yer almaktadır. Fakat ülkemizde toplam pazarın %20'si kullanılmaktadır.”¹ Bu halk olarak bilinçli tüketici olmadığımızın da bir göstergesidir. Doğal olarak elde edebileceğimiz potansiyelimiz çok fazla iken, laboratuvar ortamında yapay olarak hazırlanan maden sularını tüketmemiz seçici olmayışımızın veya farkında olmayışımızın sonucudur.

Maden suyu toprağın en alt bölümlerinden gelir, izlediği yolun jeolojik olgularını getirir ve mağmadan edindiği karbondioksit gazının basıncıyla yeryüzüne ulaşır. Yeryüzüne ulaşırken geçtiği katmanların özelliklerinden etkilenir, yani mineralleri de bünyesine katarak ve doğal filtrelerden geçerek yeryüzüne ulaşır. Bu nedenle maden suyu mineralce çok zengindir. Bu sebeble doğal olanı tüketmemiz sağlığımız açısından büyük önem taşır. “Maden suları çok çeşitlidirler. Başlıcaları ekşi su denilen asit sulardır ki terkinde çokca CO₂ bulunan sular bunlardır. Alkalın sular ki, içinde bilhassa Na₂, CO₃ ve CaCO₃ bulunan maden sularıdır. Ayrıca çelikli sular, kükürtlü sular, acı sular, acı – tuzlu sular vardır. Bütün bu türlü kaynak suları, çıktıkları yerde yani kaynağın ağzında ye yanlarında türlü renkte çökerti taşları bırakır, güzel görünümlü şekiller meydana getirirler”² Şişelenerek sofrı suyu olarak kullanıma sunulan maden suları özelliklerini kaymetmemeleri için genelde koyu yeşil cam şişelerde satışı sunulmaktadır.

Maden suyu içinde bulundurduğu alkali oluşturucu minerallerle vücudumuzun farklı elektrolitlerinin konsantrasyonunu sağlar ve özellikle kalsiyum, fosfat, sodyum, potasyum, ve magnezyum yoğunluklarını düzenler. Bu mineraller, organizmamız için çok önem taşıyan biyokimyasal reaksiyonlarına aktif olarak katılır ve düzenler.

1.4. Kaplıca

En kısa tanımıyla kaplıca;“Termal suların bulunduğu yerlerde – coğrafyada, suyun üstüne veya yakınına tesis yapılarak kullanılması durumuna kaplıca adı verilmektedir.”³ Yerden kaynayan suyun yani ılıcanın üzerine kurulmuş hamam

¹Şentürk, s.14

² R. İzbirak, Sular Coğrafyası, İstanbul, 1990. s. 75

³Koç, 2011, s. 37

manasındadır. *Kaplı* ve *ılıca* kelimelerinden oluşmuştur, üzeri kapalı, örtülü ılıca anlamına gelir. Kaplıcalar günümüzde yerini termal tesislere bırakmaktadır. “Termal tesis: şifalı termal kaynakların ve bunlarla oluşan çamurların, yıkanma, içme ve inhalasyon şekliyle tedavi amaçlı kullanılması, ve fizik tedavi, beden eğitimi, rehabilitasyon, masaj, psikoterapi, diyet vb. gibi uygun görülen diğer destekleyici tedavilerle kombine edilerek insan sağlığını korumak ve geliştirmek amacıyla kür uygulamalarının yapıldığı tesislerdir.”¹ Kaplıcaların bulunduğu yerler, büyüklüğüne, hizmet çeşitliğine, konum ve özelliklerine göre termal merkez, termal yerleşme, kaplıca su şehri gibi adlandırılmalarında yapıldığı görülmektedir.

Kaplıcalardan etkin bir yarar sağlamak için genelde 21 güne yayılan kür uygulama tavsiye edilir. 15 günden az 45 günden çok olmaması öngörülmektedir. Tedavi süresini hastaların şikâyet ve sağlık verilerine göre kaplıca doktoru veya kaplıcaya gönderen doktor’ un belirlemesi arzu edilen faydayı sağlayacak en büyük etkidir. ”Kaplıca suları’ nın, ısıtılmış normal sulara nazaran daha geç soğumak gibi bir özellikleri vardır. Yine kaplıca suları’ nın normal sulara nazaran daha az buğu yapmaları ve geç iletmeleri sebebi ile ki adi suyun, sıcaklığı 48 C⁰’ den fazla olanında yıkanmak mümkün değilken, 50 – 55 C⁰ sıcaklığındaki kaplıca sularına hareketsiz durmak üzere girilebilmektedir”² Yılın her mevsiminde uygun olduğu söylene de; romatizmal rahatsızlıklar, nevralji ve şeker hastaları nedeniyle yaz dönemi, bağırsak, mide, karaciğer ve ruh hastalıkları nedeniyle ilk ve sonbahar dönemi, kadın ve cilt hastalıkları nedeniyle her mevsimin daha uygun olduğu görüşü hâkimdir.

1.6. Balneoloji

Termal suların en yaygın uygulama alanı banyo kürleridir. Balneoloji sözcük anlamı olarak banyo bilimi demektir. “Balneoloji iyileştirici faktörlerin yani şifalı su, çamur, gaz ve iklim faktörleriyle uygulanan tedavi bilimidir. Toprak, su ve iklim kaynaklı doğal iyileştiricilerin kullanıldığı bir uyarı–adaptasyon tedavisi yöntemidir, balneoterapi olarak da kullanılmaktadır. Genel bir tanımla daha çok termal sularla

¹Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, S.21805, 31.12.1993

² M. S. Aygen, Afyonkarahisar Kaplıcaları ve Maden Suları, Afyon, 1979, s.15

yapılan banyo anlamındadır.”¹Uyarı ve adaptasyon tedavisi olduğundan, doğrudan doğruya organizmanın düzenleme mekanizmasına etki eder ve diğer destekleyici tedavi türleriyle bir takım özel etkiler kazanır.

1.7. Kür

Şifalı sular bilinen en eski ilaçlardır. Termal özellikli şifalı sularla tedavi çok eskilerden beri süregelen ve yaygınlaşan bir tedavi şeklidir. “Kür; uzman hekimlerin hazırladığı tıbbi bir plana göre yapılan, doğal tedavi etkenleri ile gerçekleştirilen ve diğer tedavi yöntemleri ile desteklenen, ortam ve iklim değişikliği ile ilişkili olan bir tedavi metodudur.”² Hastaların durumlarına özgü bireysel kür programları uzmanları tarafından planlanır ve takibi yapılır.

“Kürist, yani termal turizmci olarak da nitelendirebiliriz; kendisine kür uygulanan veya kür uygulaması için bir termal tesiste belli bir tedavi programı süresince konaklayıp kendisine kür uygulamaları yapılan kişidir.”³ Kür uygulaması yapılan kişi muhakkak hasta olmak zorunda değildir. Sağlıklı insanlarda sağlıklarını korumak için kür uygulamalarından faydalanmaktadır. “Sağlıklarına yeniden kavuşmak ya da bedensel rahatsızlıklarını tedavi ettirmek amacıyla termal turizm işletmesine gelen kişiler kendi aralarında; ağır hasta olanlar, hafif hastalar, yürüyemeyen hastalar, yürüyebilen hastalar, yaşlı ve genç hastalar olarak gruplandırılabilir.”⁴Fakat termal turizm tesislerinin bütün müşterileri hastalığı ya da rahatsızlığı olan kişilerden oluşmamaktadır. Özellikle son yıllarda sayıları gün geçtikçe çığ gibi artan bir grup vardır. Bu kişilerin ortak maksadı dinlenirken sağlıklarını korumaktır. Tatil esnasında kür yapanlar diye adlandırılan bu grup: tatillerini kür tesislerinde geçirerek, kür uygulamalarından faydalanarak böylelikle hem sağlıklarını korumak hem de tatil yapmak, dinlenmek amacını gütmektedirler.

Kür, sadece şifalı sularla yapılan banyo şekillerini içermez.”Maden sularının çıktıkları yerlerde tüketilmesine yani sofrada kullanılan soğuk hidromineral

¹M. Z. Karagülle, Balneoloji ve Kaplıca Tıbbı, İstanbul, 2002, s. 18

² Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği, Resmi Gazete, S. 21058, 21.11.1991

³ S. Özbey, Şifalı Sularımız, Ankara, 1979, s.11

⁴ N. Kozak, “Termal Turizm İşletmeciliği ve Önemi”, Anatolia Dergisi, S. 3, Ankara 1992, s.35

suların,(maden sularının) sağlık nedeniyle kaynağında içilmesine içme, bu amaçla yapılan kür uygulamasına ise içme kürü adı verilmektedir.”¹ Kullanılan şifalı suyun özelliklerine bağımlı olarak, sindirim sistemi organları üstünde direkt olarak, idrar yolları ve böbrekler üstüneyse, dolaylı etkileşimler meydana gelir. Bunun dışında, kür çeşidinde belirli bir zamanda ve belirli litrelerde mineralli suların tüketilmesiyle organizma üstünde genel anlamda pozitif etkilerde olur. Bu etki kendini fizyolojik ve patolojik süreçlerde pozitif ve iyileştirici farklılıklarla ortaya koyar. “Kaplıca tedavisi kür şeklinde uygulanmakla beraber, çağdaş bir kaplıca kürü; fizik tedavi, diyet, egzersiz tedavisi, psikoterapi ve sağlık eğitimini de kapsamalıdır.”² Kaplıca ve tedavi programlarından iyi sonuçlar elde etmek istiyorsak, kaplıca ve tedavi seçenekleri kendimiz tarafından seçilip uygulanmamalı bu işin uzmanlarından yararlanılmalıdır.

2. ŞİFALI SULARIN SINIFLANDIRILMASI

Balneoterapinin en yaygın kullanılan doğal balneolojik uygulamalarının ana maddesi, tabii *şifalı* sular, kimyasal ve fiziksel özelliklerine bakılarak sınıflandırılırlar. Farklı ülkelerde farklı sınıflandırmalar geçerlidir. Uluslar arası alanda genel olarak kabul edilmiş Alman Kaplıcalar Birliği’ nin düzenlemesindeki sınıflandırmaya göre balneolojik sular 3’e ayrılır. Şunlardır:

- i. “Termal Sular: Kaynağın çıktığı yerde suyun ısısı 20 °C ve daha fazla olan sudur.
- ii. Mineralli Sular: Kendiliğinden veya farklı yollarla yüzeye ulaşan, litresinde minimum 1gram eriyik mineral bulunan, kimyasal ve bakteriyolojik olarak kirlenmemiş halde, fizyolojisi ve şifa verici özelliği araştırmalarla ispatlanmış sulardır.
- iii. Termomineral Sular: Hem kaynak çıkışındaki doğal ısıları 20 °C’ nin üstünde bulunan ve litresinde en az 1 gr’ın üstünde eriyik mineral bulunan sulardır.”³

¹ Ülker, 1994, s. 29

² Koç, 2011, s. 46

³M. Z. Karagülle, Kaplıca Tıbbı ve Türkiye Kaplıca Rehberi, İstanbul, 2007, s. 2

FİTEC’ e göre bazı özel mineralleri belirli en az (eşik) değerlerin üstünde bulunduran sular özel balneolojik sular olarak isimlendirilir. Bunların çeşitleri aşağıdaki gibidir:

- i. “Karbondiyoksitli Sular: 1 g/lt üstünde eriyik serbest karbondiyoksit bulunduran sular.
- ii. Kükürtlü Sular: 1 mg/lt üstünde -2 değerli kükürt bulunduran sular,
- iii. Radonlu Sular: 666 Bq/lt üstünde radon ışıınımı bulunduran sular,
- iv. Tuzlalar: 14 g/lt üstünde tuz bulunduran sular,
- v. Tuzlu Sular: 1 mg/lt üstünde tuz bulunduran sular,
- vi. İyotlu Sular: 1 mg/lt üstünde iyot bulunduran sular,
- vii. Florlü Sular: 1 mg/lt üstünde florür bulunduran sular,
- viii. Arsenikli Sular: 0,7 mg/lt üstünde arsenik bulunduran sular,
- ix. Demirli Sular: 20 mg/lt üstünde +2 değerlikli demir bulunduran sular,
- x. Radyumlu Sular: 10^{-7} mg/lt üstünde Radyum ışıınımı bulunduran sular, olarak sınıflandırılırlar.”¹

3. SAĞLIK TURİZMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Dünya’da Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi

Dünyada ilk yerleşim yerleri Nil, Ganj, Fırat, Dicle nehirlerinin geçtiği Mezopotamya ve Mısır gibi bölgeler olmuştur. Su yaşamın temel ögesidir. Kaplıcalar tarih boyunca şifa özellikleriyle insan sağlığına katkı yapmışlardır. Hastalıkların tedavisinde suyun tedavi edici gücü tarih boyunca bilinmekte ve kullanılmaktadır. Kaplıcalara yönelik sağlık amaçlı bu turizm avrupa ülkelerinde uzun süredir var olmuştur. Kaplıca turizminin ilk insanlarla birlikte mevcut olduğu görülmektedir. “Sağlık amaçlı yapılan bu turizm, Rönesans devri boyunca Avrupada büyük önem kazanmıştır. 16. yüzyıla değin Hıristiyan âleminde din ile siyasetin sömürü faktörü olan termal su kaynakları bu yüz yıldan sonra İtalya ve Fransa’da, 18. ve 19. yüz

¹M. Z. Karagülle, Balneoloji ve Kaplıca Tıbbı, İstanbul, 2002, s. 19

yıllarda Avrupa'nın farklı ülkelerinde de belirli çerçevelere oturtulmaya başlanmıştır. Kaplıca tıbbi hizmetlerinin sosyal ve hukuksal özelliği ele alınarak, tedavi tıp fakültelerinin de incelenerek ilkeler oluşturulmuştur. 17. ve 18. yüz yıllarda genellikle Avrupa otoritörlerince şifalı suların tıbbi faydalarından yararlanılmış, kaplıca sularının olduğu yerler tedavinin yanı sıra dinlenme özellikli olarak sosyal etkinlik durumu gelişmiştir. İngiltere'nin Bath şehrindeki spa (Salus Per Aquam)' lar buna örnek verilebilir.”¹

İnsanlığın kullandığı halen kullanmakta olduğu en eski ilaç sudur. “Su mevzuunda ilk ilmi yazıya Hipokrat' da tesadüf ederiz. Kaplıcalara asıl önem Romalılar zamanında verilmiş ve şifalı suların üzerine kubbeli hamamlar yapılarak tedavi yeri olarak kullanılmıştır. Bizans imparatorluğu zamanında da şifalı sulara verilen önem devam etmiştir. Fakat kaplıcaların sefahat yeri olarak kullanılmaları ve Hristiyan dini suya verilen önemi azaltmıştır.”² 20. yüz yılda üniversitelerde balneoloji eğitime başlanmış ve bu konuda tıbbi araştırmalar yapılmaya başlanmıştı. FITEC' in kurulmasıyla, uluslar arası ilişkilerde çağdaş termalizm anlayışının tüm dünya'da tanıtılıp, yaygınlaştırılabilmesi için çalışmalara başlanmıştı. Günümüzde başta, Romanya, Almanya, Macaristan ve Japonya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde termal kaynaklar ve uygulanan yöntemler ile gerçek bir termal turizmi oluşturulmuştur. 20. yüz yıl başından beri toplumun büyük bir kısmı farklı bir yere sağlığını geri kazanmak için turizm faaliyetini başlamıştır. Bugün ise termal turizm daha revaçta bir durum almıştır.

Dünyadaki toplumlara bakıldığında sağlık için yapılan turizmde göze çarpan ülkelerin öncüsü olarak; Hindistan, Türkiye, Malezya, termal turizmindeyse; Almanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Avusturya, Maldivler öne çıkan ülkelerdendir. Termal turizm yönünden Avrupada bulunan ülkelerden Almanya'nın önemi büyüktür.“ 263 tane kaplıca tesis barındıran Almanya'da otellerin yatak sayısı 750.000'dir. Slovakya ve Çek Cumhuriyetinde günümüzde ilerlemiş tedavi imkânı sunan termal tesisler yapılmıştır. Bu iki yerde 60 tedavi amaçlı termal tesisleri yer

¹ Ö. Özer-C. Songur, “Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,(MAEÜ), Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE) Dergisi, S. 7, Burdur, 2012, s. 74 <http://edergi.mehmetakif.edu.tr/index.php/sobed/article/viewFile/559/388> (15.04.2013)

² Aygen, 1979, s. 9

almaktadır. Yılda 500.000'e yaklaşan kişiye sağlık hizmeti sunulmaktadır. Bununla beraber, Fransa'da 104, İspanya'da 128 tane ve İtalya'da ise 360' a yakın kaplıca yer almaktadır. Rusya'da bol miktarda kür merkezi yer almakta ve senede 8 milyon turistin yararlandığı bilinmektedir. Japonya'da 1500 adet tesiste 100 milyon konaklama kapasitesi olduğu bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arkansas eyaletinde 55.000 insanın faydalanacağı termal kür merkezlerinin bulunduğu, Hawai'de turizmi bütün bir yıla dağıtmak amacıyla şifalı sulardan faydalanılarak yeni yapılan kür merkezleri ile termal turizm ağırlık verilmeye başlanılmıştır.”¹ Görüldüğü gibi tüm dünyada termal turizm büyük önem arz etmekte ve hızla büyüyen bir sektör halini almaktadır.

3.2. Türkiye’de Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi

Türkler hamam kültürü olarak tüm dünyada bilinen bir üne sahiptir. Yıkanmaya, temizliğe ve suya verdikleri önem tarihi kalıntılar içerisinde bulunan hamamların yaşantılarında büyük yer tuttuğunun kanıtıdır. Tarih sahnesinde Roma, Türk ve Japon hamam ve kaplıcalarından bahsedilir. “Selçuklu Türkleri’nin 11. yüzyıl’da Anadolu’ya girmeleriyle Anadolu’daki Türk hâkimiyeti başlamıştır. Selçuklu Türkleri Anadolu’ya geldiklerinde Bizans saray mensuplarının faydalandığı Bursa-Yalova kaplıcalarından başka harab edilmemiş kaplıca bulamadılar. Çeşitli istilalardan dolayı harab olmuş tesisleri onardılar ve yenilerini inşa ettiler.”² Türkler Romalıların sadece havuzlardan ibaret olan tesislerini akarsulu farklı yıkanma yerleri yaparak yeni bir model geliştirmişlerdir.

Osmanlı’lar zamanında Anadolu’da kaplıca kullanımı ve inşası en üst noktaya ulaşmıştır. Osmanlı’ların inşa etmiş olduğu kaplıcalar günümüzde bile turizm amacıyla kullanılmaya devam edilmektedir. Çoğunlukla Yunan, Roma ve Bizans kaplıca ve hamamlarında havuza önem verilirken gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı’lar zamanında yapılan kaplıca ve hamamlarda banyo bölümlerine akarsu ismi verilmiş, akarsuda yıkanma esas alınmış ve kaplıca havuzlarına girmeden

¹ Ö. Özer-C. Songur, “Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu”, MAEÜ, SBE Dergisi, S. 7, Burdur, 2012, s. 75

² M. Avşaroğlu, Türkiye Kaplıca ve İçmeler Klavuzu, Ankara, 1968, s.10

vücudun temizlenmesi gerekliliği üzerinde durulmuş, hijyene büyük önem verilmiştir. Osmanlı'lar zamanında Anadolu'da yapılan en önemli kaplıcalar Bursa'dadır. "Yunan, Roma Bizans ve Selçuklu' lar tarafından kaplıcalar merkezi olarak kullanılan Bursa Osmanlı'lar zamanında da bu özelliğini korumuştur. Özellikle, Yeni Kaplıca çağının tüm özelliklerini yansıtan bir yapı olup, Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı, Rüstem Paşa tarafından 1520-1566 yılları arasında yaptırılmıştır. Osmanlı'lar zamanında yaptırılan Kükürtlü Kaplıca, Kaynarca Kaplıcası Kara Mustafa Paşa Kaplıcası ve Armutlu Kaplıcaları Bursa' yı Osmanlı' ların kaplıca merkezi haline getirmiştir."¹

Cumhuriyetimizin ilanından sonra, ülkemizde turizm çalışmalarına verilen önem artmış, dolayısıyla termal turizm alanında ilk düzenli çalışmalarda başlamıştır. "Türkiye'de, termal turizm konusunda yapılan ilk bilimsel çalışma Rıza Remzi Reman' ın Balneoloji adlı eseridir. Fakat kaplıca hekimliğinde ilk bilimsel adım Atatürk tarafından atılmıştır. 1933' te yapmış olduğu Üniversite reformunda, tek tıp fakültesi olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kendi emriyle 1938 yılında Hidro-Klimatoloji Kürsüsü'nü kurdurmuş ve böylece ülkemizde kaplıca hekimliğinin temelleri atılmıştır. Atatürk'ün "*Beni Türk Hekimlerine Emanet Ediniz*" sözüyle sağlığını ellerine bıraktığı doktoru Prof. Dr. Nihat Reşat Belger' in Başkanlığındaki bu kürsü 1963 yılında yayınlanan uzmanlık tüzüğü gereğince uzman hekim yetiştirmeye de başlamıştır. Çağdaş tıbbın gelişimi doğrultusunda 1975 yılında. Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji adını alan birim 15 Eylül 1983 tarihindeki Y.Ö.K. kararı ile Ana Bilim Dalı olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir."² Turizmi yıl boyuna yayması ve turistlerin 21 gün gibi diğer turizm çeşitlerinden daha uzun bir süre tesislerden yararlanmasını gerektiren termal turizmi ülkemizde son yıllarda çok önemli bir konum kazanmıştır.

Bacasız sanayi olarak adlandırılan turizmin zahmetsiz döviz getirisinden daha fazla yararlanmak isteyen Türkiye turizmin gelişmesini sağlamak ve daha fazla turist çekebilmek adına gerekli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi turizmin çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiş ve bu kapsamda sağlık turizmi ön

¹ R. Rıza, Şifalı Su Kullanma, İlmî Balneoloji ve Şifalı Kaynaklarımız, İstanbul, 1972, s.42

² N. Özer, "Kaplıca Hekimliğinin Çağdaş Gelişimi", Anatolia Dergisi, S. 3, Ankara, 1991, s.38

plana çıkmıştır. Yatırımlar teşvik kapsamına alınmış termal sular sağlık açısından etkili olan kaplıcalar ve turizm potansiyeli olabilecek yerler Kültür ve Turizm Bakanlığınca Termal Turizm Merkezi ilan edilmiş ve bu turizm çeşitlerinin geliştirilmesinin hızlandırılması amaçlanmaktadır.

4. TERMAL TURİZMİN ÖZELLİKLERİ

Termal turizmin özelliklerine geçmeden önce alternatif bir turizm çeşidi olarak tercih edilmesinin sebeplerini belirlemek konunun özünü anlamak açısından önemlidir.

Neden termal turizm? “Termal turizmine ilginin giderek artmasının nedenleri; dünya nüfusunun hızla yaşlanması, tüketici kalıplarının farklılaşması, deniz-güneş-kum turizminin mevsimsel olmasına karşın termal turizmin yılın 12 ayında uygulanabilmesi, termal turizmde kür ve konaklama süresinin genelde 21 gün gibi uzun olması, doğal olmayan tedavilerden doğal olan alternatif tedavi yöntemlerine ilginin her geçen gün artması olarak özetlenebilir.”¹

Bu tercih nedenlerinin yanı sıra termal turizmde bir takım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler şöyle ifade edilebilir:

- i. Termal turizm müşterilerini genellikle ileri yaş grubundaki kişiler oluşturmaktadır. Termal turizm genellikle kronik rahatsızlıkları bulunan, sağlığı bozulmuş ve romatizmal hastalıklar gibi genellikle ileri yaş grubundaki kişilerde daha sıkça görülen hastalıkları olan kişiler tarafından talep edilmektedir. Üçüncü yaş turizmi grupları sağlıklarına çok önem verirler. Seyahat için gerekli olan boş vakitleri ve ekonomik güçleri vardır. Bunlardan dolayı termal bölgelere sağlıklarını kazanmak için daha çok ileri yaş grubunda olan kişilerin rağbet ettiklerini söyleyebiliriz.
- ii. İnsanların turizme kendiliğinden katılması zor olduğundan, işletmeler bu katılmayı sağlamakta veya yardımcı olmaya çalışmaktadır. Termal

¹ G. Emekli, Termal Turizmi Değerlendirme Paneli, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir, 2005

turizm tesislerine olan talep genellikle sağlığı bozulmuş, ileri yaş grubundaki kişilerden oluştuğuğundan; bu kişilerin ulaşımları, konaklamaları ve tedavilerini gerçekleştirecek uzman hekim ve hemşirelerin temini gibi önceden planlanmış bir organizasyon gerektirir.

- iii. Termal turizm kavramı isminden de anlaşılacağı gibi turizm olayını da içinde barındırır. Turizmden s edilebilmek için gidilecek yere kolay ulaşılabilir olması ve gidilecek yerde yeme, içme, konaklama gibi gereksinimleri karşılayacak tesislerin bulunması gereklidir. Bu nedenle o bölgedeki yollar, havaalanı ve otel gibi alt yapı olanaklarının olması gerekmektedir. Bu altyapı da termal turizm için gerekli ancak yeterli değildir. Termal turizm için gidilecek yerde termal su bulunması ve bu suyun tedavi edici özelliklerinin olması gerekmektedir.
- iv. “Termal turizm hem sağlık hem de turizm amaçlı bir turizm faaliyeti olması nedeni ile tüm yıl boyu süren bir olaydır.”¹ Tüm yıla yayılabilme özelliği nedeniyle sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmektedir. Termal turizm, normal turizmin en az iki üç kat daha fazlası gelir getiren ve sürekli istihdam oluşturan bir turizm türüdür ve kr süresinin ortalama 21 gün olması, kalış süresinin uzaması ve turizm gelirlerinin artması sonucunu doğurur. Denizli gibi iklimi ılıman olan yörelerde termal turizm yıl boyunca faaliyetini sürdürecek bir turizm türüdür.
- v. “Termal turizm kendine özgüdür; ona bu özelliğini veren tıp mensuplarını ilgilendirmesi ve turizmi de içermesidir.”² Termal turizm işletmeleri de, hem tıp biliminin termal tedavi ile ilgili birimlerini bünyesinde barındıran, hem de turizmin gerektirdiği konaklama ve boş zamanları değerlendirmeye yönelik faaliyetlere dayalı hizmetleri sunan işletmeler olduğuğundan farklı bir özelliğe sahiptir.

¹Z. Gönenç, “Termal Sağlık Turizmi ve İzmir Açısından Değerlendirilmesi”, V. Turizm Sempozyumu, İzmir, 2007, s. 98

² Gönenç, s. 98

- vi. “Termal turizm, hem sağlık hem de ticaret boyutunu birleşmiştir.”¹ İşletmede konaklayarak k r merkezlerinden yararlananlardan başka doğrudan termal tedavi ve rekreatif amaçlarla gelen günübirlikçiler de işletme için önemli oranda gelir kaynağı oluşturmaktadır.
- vii. “Termal turizm sadece tedavi ihtiyaı olanlara değil, aynı zamanda sağlıklı kişilere de hizmet sunmaktadır.”² Günümüzde termal suların ve iklimin veya çamurun sadece hastalığın giderilmesi için değil, kişinin sağlığının korunmasına, sağlıklı olarak tatil yapmasına olanak verecek şekilde düzenlenmektedir. Bu çeşit termal turizm tesislerinde genellikle güzellik üniteleri, fitnes salonları ve jimnastik salonlarının yanında, yüzme havuzları, masaj salonları ve solaryum, yer almaktadır. Türkiye’de, deniz ve iklim imkânlarının turizm yoluyla değerlendirilmesi yanında termal, diğer deyiimiyle sağlık sektörünün turizm planlaması açısından değerlendirilmesi de büyük bir önem taşımaktadır. “Kaplıca ve deniz kürlerinde, 3 hafta süreyle k r yapılmasının öngörülmesi sağlık turizmi merkezlerinde yer alan yatırımlar için süre hesaba katıldığında karlı bir işletme türü yaratır.”³ Turizm sezonluk olmaktan çıkıp tüm yıla yayılmasının çok önemli faydaları bulunmaktadır. Özellikle kalıcı istihdam sağlar. Ekonomiye ve bölgeye büyük katkılar sağlar.

4.1. Termal Turizmin Diğer Turizm çeşitlerinden  st nl kleri

Termal turizmin diğer turizm çeşitlerine göre bazı üstünlükleri mevcuttur. Bunları da aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- i. “Turizm seçenekleri sunar bölgesel dengeli turizmin gelişmesini sağlar.”⁴

¹  . Kayın, 3. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu, Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü, İzmir, 2002, s. 3

² Kayın, s. 4

³ İzmir Ticaret Odası, İzmir İli Termal Turizmi ve Yatırım Potansiyelleri, İzmir, 2004, s. 41

⁴ D. Tengilimoğlu-D. H. Sevin, Türkiye’de Termal Turizm Tesislerinin Karşılaştıkları Sorunların Tespitine Yönelik Bir Alan alışması, First Tourism Congress of Mediterranean Countries, Bildiri Kitapçığı, 17-21 April, Antalya, 2002, s. 559

- ii. Termal turizm tesislerinde insan sağlığını geliştirici ve iyileştirici aktivitelerden faydalanılarak sağlıklı zinde ve mutlu insan yaratma olanakları sağlanacaktır. Dinlenen, sağlıklı ve ağrılardan kurtulan insanın daha verimli olduğu kanıtlanmıştır.
- iii. Dinlenme ve tedavi amacına yönelik turizm hareketlerini termal kaynakları bulunan, fakat turistik çekiciliği olmayan yerlere çekmek suretiyle buralarda ekonomik canlılık sağlar. (rn. Afyon ve Sivas).
- iv. Termal turizm, alternatif turizm olanaklarının çeşitlendirilmesini sağlar. Türkiye' nin üç tarafı denizlerle kaplı ve iklim yönünden de elverişli olması nedeniyle, yabancı ülkelerden gelen turizm talebi daha çok deniz kıyılarındaki tatil beldelerinde yoğunlaşmıştır. Termal suların niceliği ve niteliği bakımından özellikle Avrupa'da önemli bir yere sahip olan Türkiye' de termal suların turizm amaçlı kullanılması, tedavi için turizm hareketinde bulunacak kişilerin de Türkiye'ye gelmesi ve dolayısıyla gelen yabancı turist sayısının artması sonucunu doğuracaktır.
- v. Termal turizmde tedavi olacak hastalar için uzun kr süreleri 21 gün olmasından dolayı, ülkemize gelecek olan turistlerin kalış süreleri de doğal olarak uzamaktadır. Kalış süresinin uzaması neticesinde doğal olarak döviz girdisi artacaktır.
- vi. "Yaşlanan Avrupa için sağlık turizmine olan gereksinimin artması beklenmektedir."¹
- vii. Termal merkezler, yatırım giderlerin kısa bir zamanda karşılayan kazançlı yatırımlardır.
- viii. "İnsanların alışma gücünü ve verimini azaltan veya çalışmalarına engel olan, dolayısıyla da ülke ekonomisinde de üretim ve verim kaybına neden olan birçok rahatsızlığın termal tedaviler ile iyileştirilmesi veya azaltılması mümkün olmaktadır."²

¹ ř. Aydemir, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, İzmir Termal Turizmi Değerlendirme Paneli, 2006

² Tengilimoğlu-Sevin, s. 560

4.2. Termal Turizm Tesisleri ve Standartları

Uluslararası Termalizm ve Klimatizm Federasyonu “FITEC” tanımlarına göre, bir yerin “Termal Kent” olarak tanımlanabilmesi için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekmektedir.

- i. “Kür ve tedavi amacı güdülen termal kaynak sularının tam analizlerinin yapılmış ve analiz sonuçlarına göre kaynak sularının kaplıca suyu tanımlarına uygun olması,
- ii. Termal suyun akım değerlerinin ölçülmesi ve öngörülecek tedavi birimleri için yeterli suyun bulunduğu belirlenmesi,
- iii. Termal kaynak emniyet alanlarının belirlenmiş ve kaynak sularının her türlü kirlenmeye karşı korunmuş olması,
- iv. Termal kaynak sularının olumlu ve olumsuz etki yaptığı hastalıkların belirlenmiş olması,
- v. Termal yerleşmenin bulunduğu yer ve çevresindeki iklim verilerinin insan sağlığı açısından olumlu değerlerde bulunması,
- vi. Termal kaynak ve yakın çevresinde toprak, su ve hava kirlenmesinin bulunmadığı ya da hava kirlenmesi bakımından öngörülen sınırları aşmaması iklim koşullarının elverişli ve kür mevsiminin yeterli olduğunun tespit edilmesi,
- vii. Termal yerleşim merkezinde, tedavi birimlerinin büyüklüğüne uygun oranda konaklama, dinlenme, eğlenme birimleri ile yeterli oranda yeşil alan, düzenlenmiş kür parkı ve spor alanlarının bulunması,
- viii. Doktor denetiminde kür ve tedavi yapılması, tedavi gereği olan banyo, solunum yolu ile kür, çamur uygulaması, masaj ve beden eğitimi uygulamalarının (suyun bileşiminin uygun olması halinde içme kürü uygulamalarının) bulunması,
- ix. Termal merkezin, imar planının yapılmış olması zorunlu kılınmıştır. Sıralanan bu özelliklere sahip olan termal yerleşmeler *Kaplıca Kenti* veya *Termal Kent*, bu özelliklere tam ve geniş kapsamlı sahip olmayan yerler

ise *Kaplıca Yerleşmesi* veya *Termal Yerleşme* olarak adlandırılmaktadır.”¹

Termal turizm tesislerinde bulunması gereken bir takım özelliklerin başında kaynak alanlarının uygun koruma tedbirleri ile güvence altına alınması, kaynak çevresindeki koruma alanları belirlenmesi, termal suyun kirlenmemesi için gerekli çevre önlemleri alınması, trafik, ses, çevre, hava ve diğer benzeri kirliliklerin önlenmesi için, gerekli periyodik denetimler yapılarak uygun önlemler alınması gerekir.

Termal tesislerin kurulacağı yerlerde çevresel şartların sağlanmasından sonra, hizmetlerin sunulduğu tesislerin kalitesi ve bu tesislerin sunulan hizmetin gereklerine uygun özelliklere sahip olması, termal turizmin gelişmesini sağlayacak en önemli faktörler arasındadır. Türkiye’de mevcut olan termal tesislerin halen büyük bir çoğunluğu yürürlükteki Kaplıcalar Yönetmeliğinin gösterdiği asgari şartlara uygun tesisler değildir. Eskiden kurulmuş olan bu tesislerin çağdaş donanımlara sahip hale getirilmesi ve bundan sonra hizmete devam etmeleri gerekmektedir.

Bir tesisin termal tesis olabilmesi için bir takım standartları sağlaması gerekir. Bununla ilgili Avrupa standartları aşağıda verilmiştir:

- i. “Balneoterapinin su niteliğine uygun şeklinin olması,
- ii. Klima terapi imkanlarının bulunması,
- iii. Güneş terapi imkanlarının sağlanması,
- iv. Açık hava terapi imkanlarının sağlanması,
- v. Aktif ve pasif hareket terapi ve değişik şekilde terapatik jimnastik ve sağlık kazandırıcı spor olanaklarının bulunması,
- vi. Hidro terapi olanaklarının sağlanması,
- vii. Thermo terapi olanaklarının bulunması,

¹ İ. Pınar, “Turizmde Kaplıcaların Yeri ve Önemi”, Turizm Dünyası Dergisi, S. 27, İstanbul, 1991, s.19

- viii. Işın tedavi olanaklarının bulunması,
- ix. İnhalasyon terapi olanaklarının sağlanması,
- x. Parafin ve çamur banyosu imkânlarının bulunması,
- xi. Aletli aletsiz masaj olanaklarının olması,
- xii. Diyet ve terapi olanağı,
- xiii. Diognastik imkanlar, röntgen ve laboratuvar olanakları,
- xiv. Tedavi imkanlarına uygun uzman hekim, terapist ve hasta bakıcı bulunması,
- xv. Otel etrafında kür parkı yapılma imkânı bulunmuyorsa yeşil alana sahip bir park yapılması,
- xvi. Açık hava spor imkânlarının bulunması, (tenis kortu, golf, açık yüzme havuzu vb.)
- xvii. Kür merkezinin otelin çatısı altında yapılmasının mümkün olmaması halinde otelile kür merkezi arasında ısıtılmış bir yeraltı tüneli gibi kapalı bir bağlantı biriminin mevcut olması,
- xviii. Otel odalarındaki banyolarda termal su bağlantısının olması, gerekmektedir. Termal tesislerde yapılan uygulamalar ve sunulan hizmetler küristlerin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan daha iyi olmalarını sağlayacak özelliklere sahiptir. Bu tesislerde çalışma yaşamından uzak, şehirlerin gürültüsü, stresli yoğun temposunun dışında tatil yaparken, tedavi imkânlarından da yararlanılabilinmelidir.”¹

Tesisler termal kaynak bölgelerinde ve Kaplıcalar Yönetmeliginde belirtilen özelliklere sahip olarak kurulmalıdır. “Çağdaş termal turizm merkezleri genellikle doğal çevre ile iç içe, doğal tedavi etkeninin temel alındığı, çevrenin ve yöresel özelliklerin korunduğu, mimari planlamanın bu özelliklere göre yapıldığı merkezlerdir.”² Bu termal turizm merkezlerinde kaynak bölgesi, kür merkezi,

¹Turizm Bakanlığı, Sağlık Turizmi ve Turizm Sağlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1993 s.52

² N. Çekirge, “Kaplıca Mimarlığı ve Kaplıcalarımız”, Anatolia Dergisi, S.3, Ankara, 1991, s. 44

konaklama tesisleri, rekreasyon alanları, yürüme-spor alanları, dinlenme alanları, alışveriş merkezleri ve eğlence merkezleri bulunmalıdır. Bölgeye gelen küristler tedavi olurken dinlenebilmeli, dinlenirken de diğer fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını da bölge içinden karşılayabilmelidir. Bu amaçla termal turizm bölgelerinde tedavilerin yapıldığı yerlerin dışında diğer ek tesislere ihtiyaç duyulmaktadır. Çağdaş termal turizm merkezlerinden hastalar, yaşlılar, engelliler, sağlık problemi olan kişiler ile gençler ve herhangi bir problemi olmayan sağlıklı kişiler de yararlanabilmelidir. Son zamanlarda özellikle genç ve sağlıklı kişilerin termal turizme katılmalarını sağlamak amacıyla, kaplıca merkezlerinde uygulanan tedavi hizmetlerinin yanı sıra, değişik rekreasyonel aktiviteler de programlara eklenmektedir. Genç ve sağlıklı kişiler bu tesisleri dinlenmek ve zindeleşmek için tercih etmektedirler. Bu tesislerde tedavi ihtiyacı olmadan da termal suyun rahatlatıcı ve dinlendirici etkilerinden yararlanıp, uygulanan diğer programlara katılarak tatil yapma ve dinlenebilme imkânına sahip olunmaktadır.

Termal turizm tesislerinde konaklama, yiyecek-içecek, eğlence ve rekreasyon birimleri ile termal kür hizmetlerinin sunulduğu birimler bulunmaktadır. Bu tesislerin termal su bulunan yere kurulmuş olması ve kür merkezlerinde bir tür klinik hizmeti verilmesi, bu tesisleri klasik konaklama işletmelerinden ayırmaktadır. Termal turizm merkezleri bölgeye gelen kişilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek hizmetlerin sunulabileceği tesislerden oluşmalıdır. Bu tesisler; hastane, klinik, huzurevi, otel, kür merkezi, ihtiyaca ve bölgesel iklim özelliklerine göre planlanmış diğer sosyal tesisler, rekreasyonel aktivite merkezleri, alışveriş-eğlence merkezleri ile oluşturulacak diğer tesisler şeklinde planlanmalıdır. Termal turizm merkezleri doğayla iç içe, gürültüden arındırılmış, trafik yoğunluğunun olmadığı, sakin, uygun iklimsel özelliklere sahip yerler olmalıdır. Termal turizm tesislerinin planlanmasında hitap edilen müşterilerin genellikle yaşlı kişilerden oluşması nedeni ile bu gruptaki kişilerin sosyo-kültürel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Tesisler uluslararası sağlık tesisleri standartlarını taşımali, tesislerin fiziksel yapısı planlanırken bu standartlara uygun düzenlemeler dikkate alınmalıdır. “Termal turizm tesislerinin kurulacağı bölgede, hava sıcaklığı aylık ortalama 20°C–32°C arasında, bağıl nem % 30–70 arasında, güneşli gün sayısı aylık ortalama 10 gün ve üstü, rüzgâr hızı 6m/sn’den az olmalıdır. Bu değerlerin altındaki iklim şartları iklim kürleri için kabul

görmemekle birlikte, termal turizm açısından da olumsuz olarak değerlendirilmektedir.”¹ Termal turizm tesislerinde oluşturulan birimlerde sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılması, standartlarının sağlanması ve tesislerin uluslar arası termal turizm pazarında kabul görmesi için; uzman doktor, fizyoterapist, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hemşire, sağlık teknikerleri, masör, masöz ve diğer yardımcı sağlık elemanlarının istihdam edilmesi gerekmektedir.

Tesislerin alt yapı standartlarının oluşturulması sunulan hizmetin kalitesi açısından yeterli olmamaktadır. Termal turizm işletmelerinde hizmeti sunan personelin nitelik ve nicelik olarak var olan standartlara uyması gerekmektedir. Personel iyi eğitilmiş, yaptıkları iş ile ilgili temel bilgilere sahip, sundukları hizmetin diğer turizm hizmetlerinden farkını bilen kişilerden oluşmalıdır. İşe alındıktan sonra alanla ve meslekle ilgili bilgileri hizmet içi eğitimler ile sürekli geliştirilmelidir.

5. TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZM

5.1. Termal Turizmde Güncel Yaklaşımlar

Türkiye termal kaynakların zenginliği bakımından dünya çapınca yedinci ülke içinde yer alır. Avrupadaysa kaynak miktarı bakımından birinci, tesis kür programları noktasında ise üçüncüdür. “Ülkemizde varolan potansiyel termal kaynakların daha verimli olması için, geleneksel hamam ve kaplıca kullanılmasından değişik bir algı ve tutum geliştirmek istenilmektedir. Termal Turizminin ilerlemesi için kür merkezi, kür parkı ve konaklama organizasyonu oluşturan tesisleri içinde barındıran uluslar arası ölçütlere haiz kaliteli kaplıcaların miktarı ile turizm kazancı ve turist miktarının çoğaltılması amaçlanmaktadır. Sağlık turizmdeki anlayış, şifalı suların banyo maksatlı kullanımı haricinde tedavi, sağlığı koruma, geliştirme, eğlence, dinlenme ve spor merkezleri gibi olanakların bulunduğu ve bütün yıl süresince çalışabilecek merkezler kurmaktır.”²

Termal turizmin sağladığı imkânlardan bir kısmı şunlardır:

- i. “Turizmi yıl boyuna yayma imkânı,

¹ D.Ü. Yücel, Mevcut Kaplıca Yerleşmelerinin İyileştirilmesini Etkileyen Faktörler ve Yeni Kaplıca Örneği, Gazi Üniversitesi, SBE, YYLT, Ankara, 1986, s. 65

² Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi El Kitabı, Ankara, 2012, s. 118

- ii. Kaplıcalarda yüksek doluluk oranının sağlanması,
- iii. Yüksek iş gücü yaratılması,
- iv. Farklı turizm çeşitleriyle çabuk entegre olarak bölgesel istikrarlı turizm büyümesinin sağlanması,
- v. Termal tesislerde insan sağlığını iyileştirici hedefleriyle birlikte sağlıklı koruma, eğlence ve dinlenme imkanlarının da var olması,
- vi. Kür merkezi organizasyonu bulunduran kaplıcaların maliyetini hızla geri kazandıran karlı ve rekabet gücü olan yatırımlar olmasıdır.”¹

5.2. Türkiye’nin Termal Turizm Potansiyeli

Türkiye mühim bir termal kuşak üstünde bulunmakta, kaynak çokluğu ve zenginliği bakımından Dünyada yedi, Avrupada ilk üç içinde bulunmaktadır.

Şekil1: Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Haritalar, <http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-baskanliklari/enerji/index.php>, (03.04.2013)

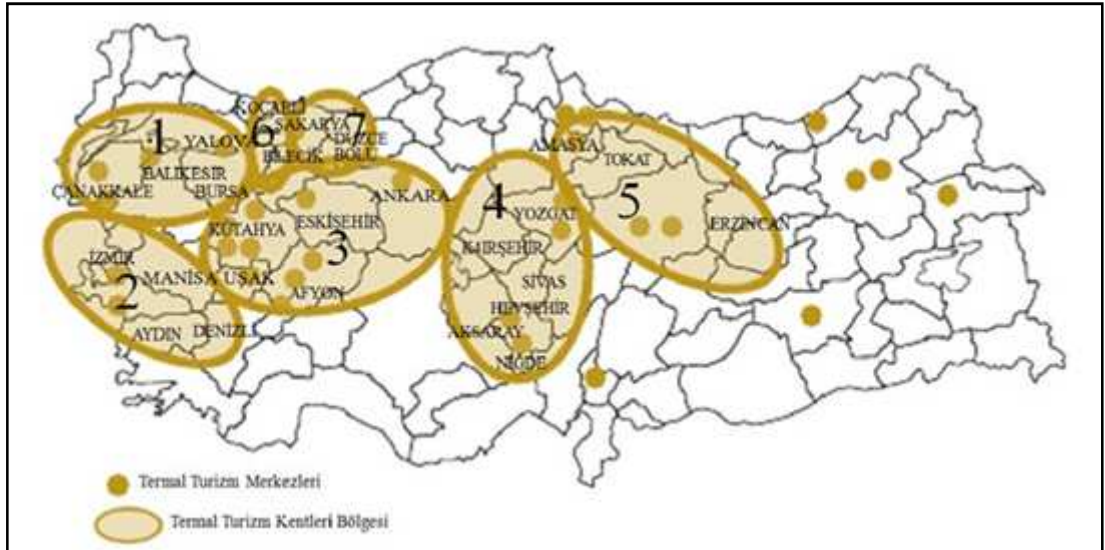
¹ Termal Turizm, <http://www.saglikturizmi.gov.tr/175-termal-turizm.html>, (18.05.2013)

- ii. Frigya Termal Turizm Kentleri Bölgesi: (Kütahya, Ankara, Afyonkarahisar, Uşak, Eskişehir)
- iii. Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi: (Denizli, Aydın, İzmir, Manisa)
- iv. Orta Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi: (Niğde, Nevşehir, Yozgat, Kırşehir)

Öncelikli geliştirilecek bölgeler olarak belirlenmiştir. Ayrıca:

- i. Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi: (Sivas, Tokat, Amasya, Erzincan)
- i. Doğu Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi: (Kocaeli, Bilecik)
- ii. Batı Karadeniz Termal Turizm Kentleri Bölgesi: (Düzce, Bolu, Sakarya)¹

Şekil 3: Termal Turizm Kentleri Bölgeleri Haritası

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Termal Turizm Master Planı,
<http://www.ktb yatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/818,ttmppdf.pdf?0> , (02.03.2013)

¹ Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi El Kitabı, Ankara, 2012, s. 119

Yukarıdaki görülen bölgelerle beraber bu planlamalar nihayetinde sağlanacak bilgi ile tecrübeler bütün ülkeye yayarak çalışmanın genişletilmesi beklenmektedir. Söz konusu bölgelerin kaplıca merkezi olarak gelişmesi ve bu yerler içerisinde termal merkezler öncelikli olarak doğa turizmi, golf, su sporları vb. turizm çeşitleriyle çevresindeki farklı kültürel ve doğal değerleriyle entegrasyonu'nun sağlanması amaçlanmaktadır. Bu bölgelerde bulunan termal kaynaklı *Turizm Merkezive/veya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi* ilan edilme durumu bulunan yerlerin tespit edilerek yapılması, kısa zaman içerisinde de yatırımcılara verilmesi düşünülmektedir.

Tablo 1:Termal Su Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı (adet)

Bölge Adı	Soğuk Sular (0-19 °C)	Ilık Sular (20-25 °C)	Sıcak Sular (36-36 °C)	Çok Sıcak Sular (46-99 °C)	Toplam
Marmara	7	8	8	30	53
Ege	5	17	28	31	81
İç Anadolu	10	10	14	17	51
Karadeniz	4	4	3	3	14
Akdeniz	1	3	2	-	6
Doğu ve G.Doğu Anadolu	4	7	8	5	24
TOPLAM	31	49	63	86	229

Kaynak: C. Aksu-E. Aktuğ, Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar/Guney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (12.01.2013)

Balneolojik amaçlı su kullanımda sıcaklık alt sınırının 20⁰C olarak kabul edildiği göz önünde bulundurulursa Türkiye'deki termal su kaynakları sıcaklık açısından oldukça uygundur.

Türkiye'de turizm denildiğinde akla ilk gelen yerler güney kıyıları ve Ege sahilleridir. Bu bölgelerde turizm mevsimsel olarak oldukça yoğun biçimde yaşanmaktadır. Ancak bu yoğunluğun getirdiği tesis ihtiyacı özellikle çevreyi olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu sebeple Türkiye'de turizm mevsiminin uzatılması ve turizmin çeşitlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Termal turizmde, özellikle ülke potansiyeli değerlendirildiğinde, turizmin çeşitlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye termal su kaynakları açısından oldukça zengin bir ülkedir. Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri'nde sınırlı sayıda olmakla birlikte tüm coğrafi bölgelerde termal su kaynakları mevcuttur. Aşağıdaki tablolarda termal turizm işletme belgeli tesisler ile kaplıca işletme ruhsatı olan tesislerin il bazında dağılımları ve sayıları gösterilmektedir.

Tablo2:Termal Turizm İşletme Belgeli Tesisler

Afyon (3)	Ankara (3)	Balıkesir (4)	Bursa (3)	İzmir (4)	Muğla (1)	Rize (1)
Amasya (2)	Aydın (1)	Bolu (1)	İstanbul (1)	Konya (1)	Nevşehir (3)	Yalova (1)

Kaynak: C. Aksu-E. Aktuğ, Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9F%C4%B1rmalar/Güney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (12.01.2013)

Tablo3:Kaplıca İşletme Ruhsatı Olan Tesisler

Afyon (3)	Bingöl (1)	Eskişehir (1)	Kayseri (2)	Muğla (1)	Sivas (3)
Amasya (2)	Bolu (1)	Hatay (1)	Kırşehir (2)	Nevşehir (7)	Şanlıurfa (1)
Aydın (3)	Burdur (2)	İstanbul (1)	Konya (4)	Rize (1)	Tokat (1)
Ankara (10)	Çanakkale (1)	İzmir (3)	Kütahya (1)	Sakarya (2)	Yalova (2)
Balıkesir (6)	Denizli (10)	K.Maraş (1)	Manisa (1)	Samsun (1)	

Kaynak: C. Aksu-E. Aktuğ, Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9F%C4%B1rmalar/Güney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (12.01.2013)

Ege Bölgesitermal kaynaklar açısından oldukça zengindir. Bölgede neredeyse her ilde termal kaynaklar mevcut olup, günümüzde özellikle İzmir, Afyon, Kütahya ve Denizli'de bulunan termal turizm merkezlerinde modern anlamda hizmet sunulmaktadır. UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'nde bulunan Pamukkale de ziyaretçilere farklı imkânlar sunmaktadır.

Ülkemize gelen ziyaretçiler deniz, kum, güneş tatili yaptıkları tesisler hariç, diğer tesislerden daha çok günübirlik ya da hafta sonu ziyaretleri şeklinde yararlanmaktadır. Oysa bilhassa tedavi amaçlı termal kaynaklardan faydalanma hallerinde kalış zamanlarının daha uzun olması hedeflenmektedir. Tesislerin fiziki donanım zayıflığı ve uzman kadro noksanlıkları kısa zamanlı seyahatlerin başlıca sebebi olduğu söylenebilir. “Sağlık turizmi, 12 ay boyunca yapılabilecek olan bir turizm çeşidi olmasına karşın turizm işletme belgeli tesisler dışındaki kaplıca tesislerinin büyük bölümü mevsimlik olarak işletilmektedir. Bu tesislerin çoğu küçük yatak kapasiteli aile işletmeleri ya da belediyelerin sınırlı bütçeleriyle geliştirdikleri

düşük kaliteli işletmelerdir. Termal turizm, neredeyse tüm ülke coğrafyasında kendine yer bulan bir turizm türü olmasına rağmen mevcut kapasitenin çok altında hizmet vermektedir.”¹

Termal kaynakların sürdürülebilirliği ile ilgili politika olumlu sonuç alıcı olmak zorundadır. Yanlış kullanım yüzünden bazı termal kaynaklar kurutulmuştur.

5.3. Termal Turizmde Hedefler

Türkiye’nin Termal Turizmde kısa, orta, uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. Öncelikle jeotermal kaynakların bulunduğu yerler dikkate alınarak kaynaklarımızın değerlendirilmesine yönelik çevre düzeni ve planlama çalışmaları yapılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bugüne kadar yapılan termal turizm merkezlerine yönelik imar planları tamamlanmakta ve plot bölgeler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Uzun dönemde Türkiye’nin Avrupa’da termal turizm alanında birinci sırayı alması hedeflenmektedir.

6. TERMAL TURİZM TALEBİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Ekonominin özünü arz ve talep oluşturur.“Talep; satın alma gücüyle desteklenmiş satın alma isteği olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım itibari ile bir ürünü satın alma isteği yeterli değildir, bununla birlikte yeterli gelire sahip olmak gerekmektedir”².

Turizm talebi, bu genel tanımın özel halidir; “turizm talebinin birinci ögesi, gezi isteği ikinci ögesi ise; bu isteği karşılayacak gelir sahibi olmaktır.”³

Turizm talebinin ekonomideki diğer mal ve hizmet taleplerine göre farklı özellikleri şunlardır:

- i. “İnsanları turizme yönlendiren değişik kişisel isteklerin varlığı, turizm talebinin özgür bir talep olmasına neden olmaktadır.

¹ G. Akbulut, “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunları”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 9, Gaziantep, 2010, s. 35

² Ö. Yağcı, Turizm Ekonomisi, Ankara, 2003, s.22

³ H. Olalı- A. Timur, Turizm Ekonomisi, İzmir, 1988, s.195

- ii. Turizm talebi kişilerin seyahat etme nedenleri ve seyahat süresince yaptıkları farklı aktivitelerden dolayı, çok farklı özellikler taşımaktadır.
- iii. Talebin gelire bağıllığı insanların harcanabilir kişisel gelirlerine doğrudan olarak bağılı olması nedeni ile oldukça yüksektir. Gelire göre doğru orantılıdır.
- iv. Turizm talebi ekonomideki diğer lüks mal ve hizmetlere olan talep ile rekabet halindedir, tercihler talepleri kolayca değiştirebilir.
- v. Turizm talebinde ekonomik, sosyal ve politik etkenlerin önemli olması, talebin her an değişebilir yani esnek olmasına yol açmaktadır.
- vi. Turizm talebinin değişim imkânları çok fazladır. Destinasyon uzaklığı, imkânları, tesislerin kalitesi vb. gibi sebebler bu durumu çoğaltmaktadır.
- vii. Turizm talebinin en farklı ve önemli özelliği ise sezonluk bir talep olmasıdır. Talebin yılın bütününe yayılabilmesi için turizm çeşitlendirmelerinin artırılması gerekmektedir. Genel olarak turizm talebi ile aynı özelliklere sahip olan termal turizm talebi, turizm talebinden bir kaç noktada farklılıklar göstermektedir.
- viii. Termal turizmde konaklama ve tedavi gibi harcamalar genellikle, sosyal güvenlik kurumları veya sigorta şirketlerince karşılandığı için, talebinin gelir esnekliği diğer turizm çeşitlerine göre daha düşüktür.
- ix. Termal turizme olan talep mevsimlik değildir.
- x. Termal turizm sağlık için yapıldığından, diğer termal ve hizmetlere göre rekabet avantajına sahiptir ve bu nedenle talep yaratma gücü daha fazladır.”¹

Turizmin kitlesel bir olay haline gelebilmesine olanak sağlayan en önemli etkenlerden birisi de kişilerin sahip olduğu boş zamandır. “Boş zaman etkenini etkileyen faktörler; nüfus artışı, kentleşme, çalışma saatlerinin azalışı ve sendikaların etkisi, eğitimin artması, aile yaşamı ve ev koşullarındaki değişiklikler, teknoloji ve iletişim araçlarındaki gelişmeler, ülke ekonomilerinin gelişmesi, toplumsal

¹O. İçöz, Turizm Ekonomisi, Ankara, 2005, s. 105-106

değerlerde değişimler, tıbbi gelişmelerin insan yaşamındaki olumlu etkileri ve devletin artan ilgisidir.”¹

Turizm talebi tanımlarından da anlaşılacağı üzere talepte en önemli faktör, satın almanın gerçekleşmesini sağlayan gelir seviyesi ile miktarı olarak ortaya çıkmaktadır. Özünde ekonomik bir olay olan turizm; ekonomi dışı etkenlerden de çok fazla etkilenmektedir. Politika, siyaset, savaş, doğal afetler, güvenlik problemleri ve dünya üzerindeki sağlık sorunları da turizm olayını etkilemektedir. Bu konjoktürde turizm olayını etkileyen faktörleri; ekonomik faktörler, psiko-sosyal faktörler, demografik faktörler, siyasal faktörler şeklinde sınıflandırabilir.

6.1. Ekonomik Faktörler

Turist gönderen ülkedeki bireysel gelir dağılımı ve düzeyi, GSMH düzeyi, döviz kurları, karşılaştırmalı ve genel fiyat düzeyleri, sunulan turistik mal ve hizmet fiyatlarındaki değişiklikler, gidilecek yerin arz özellikleri, reklam ve tanıtım faaliyetleri, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki değişiklikler ve turizm olayının mevsimlik özelliğinin ekonomik etkileri turizm talebini etkileyen ekonomik faktörler olarak değerlendirilmektedir. Turizm ve seyahat; ihtiyaçlar hiyerarşisinde üst seviyede yer almaktadır. İnsanlar için turizm olayının gerçekleşmesi büyük ölçüde tüketim koşullarına ve ekonomik beklentilere bağlıdır. Ekonomik durgunluk ve işsizlik dönemlerinde, insanlar temel ihtiyaçları olan yeme-içme, barınma ve giyinme harcamalarından fedakârlık etmek yerine, tatil yapmamayı veya daha kısa süre, yakın yerlere giderek ucuz tatili tercih etmektedirler. Bu nokta da turizm olayının turist gönderen ülkelerdeki ekonomik değişikliklerden doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Bu durumda kişiler günlük temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra gelirlerinden kalan miktarı, yani harcanabilir geliri turizme ayırmaktadırlar. “Kişisel gelir seviyesi yükseldikçe harcanabilir gelir miktarı artmakta ve turizm olayına katılım da yükselmektedir. Kişisel gelir ile turizm talebi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Gelir arttıkça turizm talebi artar, gelir azaldıkça turizm talebi azalır. Turist gönderen ülkelerdeki ekonomik gerilemeler ve ödemeler dengesindeki açıklar turizm hareketlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Turizm talebinin genellikle gelişmiş

¹ C. Avcıkurt, Turizm Sosyolojisi, Ankara, 2003, s.8

Ülkelerin vatandaşları tarafından oluşturulması da bu ülkelerdeki yüksek miktardaki harcanabilir gelir ve sosyal refahın varlığı ile açıklanmaktadır.”¹

Döviz kurlarındaki farklılıklarda turizm talebini etkileyen ana kriterler arasındadır. “Bir ülkenin para biriminin değerinin düşmesi, turizm talebini arttırmakta, aynı ülkenin para biriminin artması turizm talebini düşürmektedir.”² Turistik mal ve hizmetin fiyatı, kalitesini belirleyen bir ölçüt olarak tketic üzerinde psikolojik etkiye sahiptir. İşletmeler fiyatlarını belirlerken bu durumu gözönünde bulundurmakla birlikte, talebin fazla olduğu dönemlerde fiyatlarını yükseltirken, az olduğu dönemlerde düşürmektedirler. Turizmde tketic, fiyat değişikliklerini titizlikle takip etmekte ve değişime azami tepki vermektedir. Kr giderlerinin sosyal güvenlik kuruluşları ile sigorta şirketleri tarafından karşılanıp karşılanmaması, termal turizmin talebini etkileyen en önemli ekonomik faktörlerden birisidir. Giderlerin karşılanması sektörün gelişmesi için gerekli olan kaynakların yaratılmasına neden olmaktadır.

6.2. Psiko-Sosyal Faktörler

Turizm talebini etkileyen faktörlerden biri de psiko – sosyal faktörlerdir. “Bakiş açısı, alışkanlıklar, toplumsal-kültürel özellikler, gezme isteği, gidilecek yerin çekiciliği, algılar turizm talebini etkileyen psiko-sosyal faktörler kapsamında yer almaktadır.”³

Yurdişında yapılan bir çalışmada termal turizm talebinin; termal suyun tedavi edici özelliklerine, çevredeki doğal kaynakların durumuna, tesislerin özelliklerine, bölgedeki diğer turizm yatırımlarına ve bölgenin demografik özelliklerine bağlı olduğu görülmüştür. “Türkiye’deki termal turizm müşteri profilini belirlemeye yönelik yapılan bir çalışmada yurt içi termal turizme katılanların % 27,6’sının tanıdık tavsiyesi, %26,7’sinin tesisdeki donanımın yeterliliği ve kr uygulamasının yararı, % 24,9’nun da doktor tavsiyesi nedeni ile tesislere geldiği tespit edilmiştir. Tesisleri tercih nedenleri arasında; % 65’i tesislerin temiz olmasını, % 58,3’ tesisin fiyatının

¹ M. Erol, Turizm Pazarlaması, Bursa, 2003, s.34

² İçöz, s. 123

³ Erol, s. 69

uygunluğunu, %56,2'si ise tedavilerin eğitimli personel denetiminde yapılmasını göstermiştir.”¹ Yapılan başkaca bir çalışmada ise küristlerin termal tesislerin hizmet kalitesi konusundaki beklentileri irdelenmiş talebi etkileyecek etkenler ortaya koyulmuştur. Termal turizmciler, kaplıca yanında onu destekleyen zindelik kazanmaya yönelik programlar talep etmektedirler.² İnsanların termal suyun tedavi edici etkilerine inanmaları ve bunu kabul etmeleri, gidilecek tesiste ve bölgede şifa bulacaklarını beklemeleri termal turizme katılmalarında birinci derecede etkili faktörlerdir.

6.3. Demografik Faktörler

Turizm olayına katılan kişilerin yaşı, cinsiyeti ve sağlık durumu talebi etkileyen faktörler arasındadır. “Dünya nüfusunun yaşlanması ile birlikte değişen demografik yapı ve artan refah düzeyinin bir sonucu olarak yaşlılar, turizm sektörünün ana hedef kitlesi haline gelecektir. Dünya nüfusunun geleceğine yönelik olarak yapılan tahminlerde, 50 yaş ve üstündeki grupların toplam nüfus içindeki oranının artacağı ve bu yaş gruplarındaki insanların yılın her ayında, daha uzun süreli tatiller yapacakları öngörülmektedir.”³ İleri yaş gruplarının boş zamanlarının fazla olması, sosyal güvenlik problemlerinin az olması, gelir seviyelerinin çoğalması, ortaya çıkan sağlık problemlerine çözüm bulma ve sağlıklı yaşlanma istekleri gibi nedenlerle daha fazla seyahat edecekleri termal turizme taleplerinin artacağı bir gerçektir. Romatizma gibi kronik rahatsızlıklar, ihtiyarlıkla birlikte gelen kronik ağrılar insanlar için büyük sorundur. Ağrılardan kurtulmak için insanların yapamayacakları şeyler yok denecek kadar azdır. “Yapılan çalışmalarda turizm olayına katılanların genellikle 25–65 yaş aralığında, diğer yaş gruplarına göre daha çok gençlerden ve yaşlılardan oluştuğu belirtilmektedir. Bu yaş dönemlerinde seyahate, tatile daha fazla kaynak ve zaman ayrılması, orta yaş grubundakilerin aile ve iş ile ilgili meşguliyetlerinin fazla oluşu gibi nedenler turizm olayına katılımı etkilemektedir. Özellikle yaşlılıkta sosyal güvenlik sorunlarının halledilmesi, günlük

¹ N. Kozak, Termal Turizm Müşteri Profilini Belirleme Aracı Olarak Tüketici Araştırmaları: İç Turizme Yönelik Bir Uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ), SBE, YDT, İzmir, 1996, s. 117.

² Z. Aslan, Ege Bölgesine Yönelik Termal Turizm Talebinin Analizi, DEÜ, SBE, YDT, İzmir, 1996, s. 175

³ D. Bozok, Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Talebinin Yapısal Analizi ve Gelişme Stratejileri, Balıkesir Üniversitesi, SBE, YDT, Balıkesir, 1996, s. 211

ihtiyaçlarının karşılanması, belli bir gelir düzeyine sahip olunması ve boş zamanın çok olması, yaşlıların daha fazla seyahat etmelerini ve tatile ıkılmalarını sağlamaktadır. Turist gönderen ülkedeki insanların aile yapısı, mesleki durumları, eğitim düzeyleri, emeklilik durumları ve yaşadıkları bölge de talep üzerinde etkili demografik faktörlerdir.”¹ Ayrıca turist gönderen ülkelerin nfuslarındaki artış ve azalışlar da turizm talebini etkilemektedir.

Fransa’daki kaplıca tesislerine gidenlerin genelini kadınların ve yaş grubu olarak da yaşlıların oluştuğu belirtilmektedir. Türkiye’deki termal turizm müşteri profilini belirlemeye yönelik yapılan bir çalışmada yurt içi termal turizme katılanların demografik özellikleri hakkında bilgiler elde edilmiştir. “Bu çalışmanın sonuçlarına göre, termal tesislerden en çok yararlananlar 30-60 yaş aralığındaki kişiler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kişilerin % 58’inin kadın, % 42’sinin erkek, % 36,6’sının serbest meslek sahibi, %21,3’ünün ev hanımı, % 8,8’inin memur, % 12,9’unun emekli, % 30,9’unun lise mezunu, % 25,2’sinin yüksekokul veya fakülte mezunu, % 23,4’ünün ilkokul mezunu, % 71,5’inin il merkezlerinde ikamet ettiği, % 15,6’sının ilçe merkezlerinde ikamet ettiği, % 7,2’sinin yurt dışında ikamet ettiği saptanmıştır. Çalışma sonuçlarından termal turizme katılımda, yaş aralığının ve cinsiyetin ön plana çıktığı görülmektedir. Tesislerde kalanların konaklama sürelerinde; % 21’inin 21 gün, % 25,2’sinin 8-11 gün, % 24,6’sının 4-7 gün konaklama yaptığı ve % 47,1’nin düzenli olarak tesislerden yararlandığı, % 63,7’sinin ise daha öncede tesislere geldiği belirtilmektedir. Termal tesislere gelen küristlerin % 46’sının 8 gün ve üstü konaklama yapması, termal turizmdeki konaklama sürelerinin diğer turizm çeşitlerine oranla daha fazla olduğunu göstermektedir.”² Termal turizmde bir kaplıca kr istisnai durumlar dışında 21 gün olarak öngörülmektedir.

6.4. Politik ve Psikolojik Faktörler

Turizm talebi savaşlara, uluslar arası siyasi gerginliklere, terör ve anarşı olaylarına karşı son derecede duyarlıdır. Böyle durumlarda turizm talebi ani ve hızlı

¹ İçöz, s. 140

² N. Kozak, 1996, s. 117

bir şekilde etkilenmektedir. “Yurtdışından gelen misafirlerin, gitmemeyi planladıkları bölgenin savaş, barış, terör, din vb. etkenleri uluslar arası turizm hareketlerini ülkelerin içinde bulunduğu politik ortam, siyasal yapı, uyguladıkları yasalar, ülkenin turizm politikası, vergi politikalarının turizme etkisi, seyahat kolaylıklarının sağlanması ve sınır geçiş kolaylıkları, turistlere uygulanan diğer politikalar, ülkenin güvenlik sorunları ve ortaya çıkan politik olaylar gibi faktörler önemli derecede etkilemektedir. Bazı ülkelerin ekonomik ve politik nedenlerle vatandaşlarının seyahatlerini engelleyecek veya kolay olmaktan uzaklaştıracak düzenlemeler yapması turizm talebini etkilemektedir.”¹ Türkiye’de turizm sezonunun en iyi olduğu yaz aylarında toplumu ve gelen turistleri rahatsız etmeye, korkutmaya, turizmi baltalamaya yönelik olarak yapılmaya çalışılan terör faaliyetleri turizm hareketlerinin etkilenmesine neden olmaktadır. Turizmin her alanında olduğu gibi termal turizme katılan turistler içinde en önemli faktör gittikleri ülkede güvenliklerinin sağlanmasıdır. Yapılan çalışmalarda üçüncü yaş turizmine katılan yaş grubundaki turistler için seyahat ve tatile çıkmada birinci faktör güvenlik olarak ortaya çıkmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, 1980 yılında *Manila Bildirgesi*, 1982 yılında *Akapulko Bildirgesi*, 1985 yılında Sofya’da *Turizm Hakları Bildirgesi* ve 1989 yılında *La Haye Turizm Deklerasyonu* ile turistin seyahat ve tatil süresince can ve mal güvenliğinin sağlanması konusunda yaptırım gücü olan kararlar alınmıştır. Bir ülkede turizmin gelişebilmesi için gerekli temel koşul, o ülkede barışın, siyasal huzur ve istikrarın sağlanmasıdır. Turizm için barış ortamı olmazsa olmaz koşuldur. Turizm merkezlerinde oluşabilecek terör saldırıları, savaş hatta eylem ve yürüyüşler bile rezervasyon iptallerine neden olabilir. Hiç kimse kendisini endişelendiren bir yere turistik amaçla gitmeyi arzulamaz. Turizm talebindeki dalgalanmalar turizmin mevsimsellik özelliğinin bir sonucu olarakta ortaya çıkmakta ve turizm çeşitlendirmesi ile bu sorunlar çözümlenebilmektedir. Bu noktada termal turizmin geliştirilmesi, turizm çeşitlendirmesinde Türk turizminin geleceği açısından en önemli stratejilerden birini oluşturacaktır. Termal turizmin geliştirilmesi öncelikle bu alanda yapılacak alt ve üstyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların harekete geçirilmesi, ayrıca turizm

¹ M. Z. Dinçer, Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, İstanbul, 1993, s. 51

yatırımcılarının yönlendirilmesi ve özendirilmesi gerekmektedir. Yatırımcıların özendirilmesi ise doğrudan yatırımın karlılığına bağlıdır. Bu anlamda termal turizm yatırımları kendini kısa sürede amorti edebilecek karlılık oranı yüksek olan yatırımlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

TERMAL SULARIN SAĞLIK HİZMETLERİNDE KULLANILMASI

1. TERMAL SULARIN SAĞLIK HİZMETLERİNDE KULLANILMASININ ÖNEMİ VE İŞLEVİ

Termal suların sağlık alanında etkin kullanılabilmesi için; öncelikle suyun fiziksel, kimyasal ve fizyolojik özelliklerinin periyodik olarak ölçülüp tıbbi tedavi için uygun olup olmadığının tespit edilmesi gereklidir. Banyo, içme, fizik tedavi ve diğer destekleyici uygulamaların yapılabilmesi için; her türlü laboratuvar ve klinik tetkiklerinin yapılarak tedavi programının çizilmesi ve tedavilerin yapılması gereklidir. Herhangi bir hayati tehlikeyle karşılaşmamak için, tüm uygulamalar uzman hekim gözetiminde yapılmalı, kesin teşhis konulmalı ve tedavi süresi kesin olarak belirlenmelidir.

Kaplıcalarda yapılan tedaviler, yani balneoterapi pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. “Kaplıcalar; romatizmal hastalıklarda, solumum ve sinir sistemi hastalıklarında, gastrointestinal sistem hastalıkları, ürogenital sistem hastalıkları, dermatolojik hastalıklarda, hafif ve orta dereceli demir eksikliği gibi hemapoetik sistem hastalıklarında, dolaşım sistemi hastalıklarında, endokrin sistem ve metabolizmik hastalıklarda, sağaltıcı olarak kullanılmaktadır.”¹

Tatbik açısından ideal kaplıca uygulamalarında; günlük olarak sabahleyin aç karnına 15-30 dakikalık süreyle, 21 gün sürekli banyo yapılması gerekir. Kalp hastalıklarında iyi gelen, karbondioksitli sularla yapılan uygulamalarda 2 gün banyo alınıp 3 gün dinlenilmeli, radyoaktif sulardaysa 1 banyo yapıldıktan sonra 2 gün ara verilmelidir. Fakat bu konularda halkımızın bilinçli olmaması ve uygulamada uzman hekim bulunmaması nedenleriyle kişiler günde 3-4 ve daha çok banyo yaparak 10-21 günlük kür uygulamasını bir günde bitirmektedirler, içme uygulamalarında da yörede kaldıkları süre içinde içebildikleri kadar su içmektedirler. Bu tür davranışlar insan

¹ T. Arasil, “Termal Suların Sağlık Alanında Kullanılması”, Anatolia Dergisi, Sayı 3, Ankara, 1991, s. 47

sağlığına olumlu etki yerine ters etki yapmaktadır. Herhangi bir olumsuz sonuca sebebiyet vermemek için kaplıca ve içmelerden faydalanan küristler, konusunda uzman hekimin vermiş olduğu programa göre kür uygulamalarını yapmalıdırlar. Kür merkezinde verilen tedavi uygulamalarının kullanıcılar açısından verimli olabilmesi için; tedavi programının uzman bir doktor tarafından hazırlanması ve uygulamaların doktor gözetiminde yapılması gerekmektedir.

2. TERMAL SULARLA VERİLEN TEDAVİ HİZMETLERİNİN TÜRLERİ VE UYGULAMA ÖZELLİKLERİ

2.1. Tedavi Uygulama Türleri

Kaplıca, deniz ve içme tedavi merkezlerinde yapılan başlıca uygulama türleri, kuralları ve alan ölçüleri, Uluslar arası Kaplıcalar Birliğine kısa adı *FITEC* olana göre şöyledir:

i. Termal Banyo

Tedavi amacıyla termal suların kullanıldığı mekânlarına termal banyo denir. Bazı standartları şu şekildedir: “Termal banyolarında en az 225 litre/kişi, en çok 350 litre/kişi, ortalama 275-300 litre/kişi termal su kullanılır. Daha fazla su, insan ağırlığını azaltarak, sürekli olarak vücudu suyun yüzeyine kaldırır ve dışarı atar. Fakat kişiye özel uygulamalarda doktor önerisine göre ayarlamak en doğrusudur. Kaplıca suyu bol olan merkezlerde, banyo hacmi 350 litreyi geçmemek koşuluyla banyoya akıntı halinde daha çok su verilebilir. Bu durum banyo kürleri açısından daha sağlıklı ve çekici olarak kabul edilir. Banyo küveti, yaklaşık 5 dakikalık süre içinde dolacak ve boşalacak bir sistemle donatılır. Banyo suyunun sıcaklığı genellikle 36/38 derece dolayında bulunur. Banyo süresi normal olarak 20 dakikayı aşmamasına dikkat edilmeli, süre konusunda uyaran sinyal veren aygıtlar bulunmalıdır. Banyo odasının sıcaklığı hiçbir zaman 20 derecenin altına düşürülmemelidir. Normal bir banyo odasının büyüklüğü 2,5x3 m. boyutlarında veya 7,6-8,5 m² taban alanına sahip ve 3 m yüksekliğinde olmalı, banyo odasının

duvarları 2,2m yüksekliğine kadar fayansla veya benzeri malzemelerle kaplanmalıdır.”¹ Banyolarda hijyen ve su sıcaklığı en önemli konulardandır.

Banyo uygulamalarında en az 10 dakika soyunma, 20 dakika banyo, 15 dakika giyinme ve 20 dakika kür sonrası dinlenme süresi planlanmalıdır. Bekleme ve dinlenme odaları farklı mekânlar olarak düzenlenmeli ve sıcaklıkları kontrol altında tutulmalıdır.

ii. Termal Havuz

Kapalı ve açık olarak termal sularla yapılan uygulamaların yapıldığı havuzlardır. Termal sularla yapılan tedavi yöntemlerinin en yaygın olarak yapıldığı yerlerdir. “Kapalı ve açık havuz uygulamalarında bir kişi için en az 3-4 m² alan öngörülür ve havuz derinliği 0,9-1,2 m den başlayarak 1,5m derinliğe ulaşan taban eğimlerine sahip olmalıdır. Havuz kürlerinde en uygun su sıcaklığı 30⁰C-34⁰C arasındadır. Aşırı buharlaşmanın önlenmesi için salon hava sıcaklığının, havuz suyu sıcaklığına eşit veya 1-2⁰C az olması sağlanmalıdır. Kaplıca suyu bol olan merkezlerde havuza sürekli olarak su akışı sağlanmalı ve 12 saatten sonra havuz suyunun tamamı değiştirilmesi gerekmektedir. Kaplıca su veriminin sınırlı olduğu merkezlerde ise, derinlikler ve kişi başına birim alanlar korunmak kaydı ile kapalı veya açık normal havuzlarda suyun en az 1/3’ nün 24 saat içinde, tümünün ise üç günde bir değiştirilmesi sağlanır. Bekleme, soyunma ve dinlenme yerleri ayrı mekânlarda düzenlenmeli, havuza girişlerde genel hijyen kuralları zorunlu kılınmalıdır. Doktor denetiminde yapılan havuz kürleri 30 dakikayı aşmamalı, 30 dakikalık havuz kürlerinin son 10 dakikasında 5 dakikalık yavaş ve dinlendirici, yine son 5 dakikasında canlı ve hızlı hareketler yapılarak kür süresi tamamlanmalıdır. Havuz kürlerinde bir kişi için 15 dakika kıyafet çıkarma, 30 dakika banyo, 60 dakika istirahat ve uyuma, 15 dakika kıyafet giyme süresi temel alınarak havuz ve mekân büyüklükleri belirlenmelidir.”² Havuza verilen suyun alttan, tahliyenin ise üstten taşıma şeklinde olması gerekmektedir. Havuzlarda yüzülmesi önerilmez.

¹ Ş.T. Kaptan, Şifa Kaynaklarımız, Denizli, 1997, s. 25

² Kaptan, s. 25-26

iii. Çamur Banyoları

amurlar kaynak, göl ve deniz sularına bağımlı oluşurlar. Oluşma şekline göre organik ve inorganik nitelikler taşırlar. Doğal oluşumların haricinde mineral sular ile özellikli, kükürtlü, killi, volkanik vb. topraklarla karıştırılarak da elde edilebilir. “Isıları 50 °C ve üzerinde bulunan çamurların kür zamanı çoklukla 30-40 dakikadır. Kür yoğunluğu da iki ya da üç günde bir olup bir seansta yaklaşık 15-18 kür uygulanmaktadır. Çamurların banyo biçiminde uygulanması daha fazla turba çamurlarla sınırlıdır. Tam amur banyosu kürlerinde suyun ısısı 39-40 °C aralığında bulundurulmakta ve banyo zamanı 15-20 dakikadır. Bu çeşit banyolar haftada 2-3 defa ve bir kürde 8-10 defa yapılmaktadır. Yarım banyo kürlerinde suyun ısısı 38-42 °C aralığında bulundurulmakta ve banyo zamanı 10 - 25 dakika arasındadır. Bu banyolar haftada 2-3 kez ve bir kürde 10-12 defa yapılmaktadır. Oturma banyolarındaysa suyun ısısı 39-44°C aralığında değişmekte ve banyo zamanı 15-30 dakikadır. Bu çeşit banyolar haftada 3-4 defa olarak bir uygulamada 12-16 kez yapılmaktadır. Çamur banyoları sonrası ılık duşla vücut çamurdan arındırılır. Kişi, amurdan arındırıldıktan sonra kurulanır ve 30-60 dakika süreyle istirahat eder. Bu terapi şekli doktor programı ve nezaretinde romatizmal hastalıklar, ortopedik lezyonlar, post-travmatik, postoperatif, jinekolojik rahatsızlıklar ve bazı sindirim ve ürogenital kronik hastalıklarında uygulanmaktadır.”¹ Doktor gözetiminde ve hijyen kurallarına uyularak uygulanmalıdır.

iv. Ağır Hasta Banyo Havuzu

Termal tedavide müşteri portföyü, genelde yaşlı ve hareket kısıtlılığı olan kişilerden oluştuğu için, bu kişilerin termal banyolardan kolaylıkla yararlanabilmesini sağlamak gerekmektedir. “Gerekirse, hasta koltuğu ile birlikte havuza indirilir. Banyo süresi ve su sıcaklığının bir standardı yoktur ve hastaya göre belirlenir.”² Tedavi süresince gözetim altında tutulmaları gerekir.

¹Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kür Uygulama Türleri, <http://www.ktyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11486/kur-uygulama-turleri.html> (25.11.2013)

² Koç, s. 47

v. Gaz Banyosu

Gazlar ya doğrudan ya da termal suyun içinde çözünmüş olarak yeryüzüne çıkarlar. En sık kullanılanı karbondioksit gazıdır. "Karbondioksitli sular ile yapılan banyo şekli olan karbondioksitli likid banyo kürlerinde, suyun ısısı 33-35 °C aralığında bulundurulmakta ve süresi 15 - 20 dakika arasında değişmektedir. Banyo miktarı çoğunlukla 3 ile 5 hafta içerisinde 15 - 20 dakika arasında uygulanır. Karbondioksit banyolarında genellikle tavsiye edilen üst üste iki gün kür uygulanıp, üçüncü gün ara verilmelidir. Bu çeşit tedavi yöntemi kardiyovasküler sistem rahatsızlıklarında uygulanır. Dahası, kişisel kabinde sadece gaz vermek suretiyle yapılan tedavi biçimi de mevcuttur. Bu çeşit kürlere de "kuru karbondioksit banyosu" ismi verilir. Hasta bu çeşit terapi biçiminde kişisel odada karbondioksit buharında oturur ve kabindeki gaz ortamının üst seviyesi bireyin koltuk altı seviyesini aşmamalıdır. Gaz ortamının ısısı çoğunlukla 20 °C' de tutulmak ve banyo zamanı 20 - 30 dakika arasında değişmektedir. Kürden sonra, kişide oluşan ter giderilir ve hasta otuz dakika boyunca serin bir yerde dinlendirilir. Bu kür biçiminin üstün yönü su küründeki hidrostatik basıncın olumsuzluklarının giderilmesidir."¹ Özellikle solunum sistemini uyarır.

vi. İçme Tedavisi

Fiziksel veya kimyasal bileşimleri içmek için uygun olan sıcak veya soğuk maden sularının bir plan ve program dâhilinde içilmesi uygulamalarıdır. "Genel olarak bir kişi için günde 2 litre içme suyu kullanılır. Bu miktarın artması, eksilmesi, kürün şekli ve süresi bu konuda uzman kür hekimlerince belirlenir. İçme kürlerinde en az 10 günlük bir süre öngörülmekle beraber, tedavi kaplıca kürleriyle birlikte yapıldığı takdirde 21 günlük bir süreyi kapsar."² Çok fazla bilinmesede deniz suyuyla yapılabilen kürlerde mevcuttur.

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kür Uygulama Türleri, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11486/kur-uygulama-turleri.html> (25.11.2013)

² Ülker, 1988, s.50

vii. Elektrik Akımlı Tedavi

Genelde elektrikli cihazlarla yapılan farklı uygulamalardır. “Elektrik akımı veren aygıtlar ve diğer mekanik aygıtlar kullanılarak yapılan tedavi uygulamaları Eleletreterapi olarak adlandırılır. Tedavilerin şekli süresi ve sayısı uzmanlarca belirlenir.”¹

2.2. Termal Tedavisi Yapılamayan Rahatsızlıklar

Bazı rahatsızlıklar şifalı sularla tedavi edilmesi mümkün değildir. Termal tedaviye uygun olmayan rahatsızlıklar şunlardır:

- i. “Ateşli rahatsızlıklar, bulaşıcı sistem rahatsızlıkları,
- ii. Alevli zamanında iltihablı romatizmal rahatsızlıklar,
- iii. Yüksek anemi,
- iv. Kanseri türü ağır rahatsızlıklar,
- v. Kanamalı rahatsızlıklar ve kanamaya elverişli,
- vi. Bayanlarda regl periyotları, gebelik ile gebelikten sonraki süreçler,
- vii. Ağır böbrek, kalp, akciğer, ve karaciğer rahatsızlıkları ile yetmezlikleri,
- viii. Koroner arter rahatsızlıkları, kalp krizi geçirmiş kişiler, yakın dönemde kalp anjini spazmı olmuş kişiler,
- ix. Hareketli yüksek tansiyon veya tansiyonu devamlı sistolik 150 mmHg üstünde olan kişiler,
- x. Yaygın varisler, iltihaplı veya tıkalı damar rahatsızlıkları,
- xi. Kontrol edilmemiş ve insüline bağımlı diyabet rahatsızlığı,
- xii. Akut veya kronik üriner, bilier ve intestinal tıkanmalar,
- xiii. Açık yaralar,
- xiv. 6-12 aydan yeni antikoagülan kullanan, yüksek risk faktörüne sahip serebrovasküler rahatsızlık nedeniyle kısmi felçli kişiler,

¹ Ülker, 1988, s.51

- xv. Sara ve benzer nöbetleri olan kişiler,
- xvi. Ruh hastaları ve ağır psikolojik sorunları olan hastalar,
- xvii. Çok yaşlı ve düşkün hastalar,
- xviii. Aşırı kilolu hastaların”¹ termal tedavi yöntemini kullanmamalıdır.

Kaplıcalara bazı durumlarda girilmesi sakıncalıdır. Kaplıcalar doktor kontrolü ve denetiminden uzak bir şekilde yapıldığında bazı sağlık sorunları oluşabilir. “Termal tedavi başlangıcı devamında bir hafta içerisinde rahatsızlıkları azalmaya başlamışken beklenmedik şekilde ağrılarda artış, vücut ısısının artması, bulantı, kusma, uykusuzluk, yiyip içmeme, kabızlık veya ishal, çarpıntı, terleme, üşüme, sıcak veya soğuğa dayanamama gibi şikâyetleri olan bir durum meydana gelir. Buna **“Kaplıca-Banyo Reaksiyonu”** ve **“Termal Krizi”** denir. Nedeni hormonal ve ruhsal uyum sistemlerinin etkilenmesidir. Acil tedavi uygulanmalıdır.”²

Kaplıcaların yan etkileri de zaman zaman görülebilmektedir. “Duyarlı kişilerde ısıya tahammül edememe, fenalık durumu, baş ağrısı, tansiyonun artması, çarpıntı, su-elektrolit bozuklukları, ateş ve benzer şikâyetler olabilir.”³ Bu nedenle muhakkak doktor kontrolünde tedavi olunmalıdır.

Termal tedaviden yarar beklerken bazen zararlı etkiler de görülebilir. Bu nedenle aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

- i. “Rahatsızlığın kesin teşhisi yapılmalıdır.
- ii. Rahatsızlığın aktivasyon düzeyi, oluşturduğu hasarlar incelenmelidir.
- iii. Rahatsızlığın sistemik, dâhiliye incelemesi kesinlikle yaptırılmalıdır.
- iv. Kişi kaplıca tedavisi süresince takip edilmelidir.”⁴

¹, Kaplıcaya Girmesi Sakıncalı Hastalar, <http://www.kaplicarehberi.com/kaplica-nedir>, (15.03.2013)

², Kaplıcadaki Sakıncalı Durumlar, <http://www.termalsaglik.com/kaplicadaki-sakincali-durumlar.html>, (15.03.2013)

³, Kaplıcaların Yan Etkileri, <http://www.ortopedidoktoru.com/kaplica.htm>, (15.03.2013)

⁴, Dikkat Edilecek Hususlar, <http://www.kaplicarehberi.com/kaplica-nedir>, (15.03.2013)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZMİN GELECEĞİ

1. TÜRKİYE TURİZM STRATEJİSİ 2023 VE EYLEM PLANI KAPSAMINDA TERMAL TURİZM

Türkiye Turizm Stratejisi ve Eylem Planları; kamu ve özel müteşebbislerin yönetim unsuru dâhilinde, ortaklığı ortaya koyan stratejik planlamaların idare ve yürütülmesinin yapılması amaçlanan çalışmalardır. Turizm Stratejisi kapsamında Türkiye’nin alternatif turizm türleri açısından oldukça zengin olduğuna vurgu yapılmakta, fakat bu potansiyelini rasyonel olarak kullanılamadığına işaret edilmektedir. Bu çalışmalarda ülkenin doğa, kültür, tarih ve coğrafi değerlerini koruma ve kullanma dengesi içinde kullanmayı ve turizmi çeşitlendirerek turizm payının artırılması hedeflenmektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi içerisinde örgütlenme, planlama, yatırım, iç turizm, araştırma-geliştirme, hizmet, ulaşım ve altyapının kuvvetlendirilmesi, tanıtım ve pazarlama, eğitim, şehirselleştirme, markalaşma, turizmin farklı çeşitleri ile entegrasyonunun sağlanması, hâli hazırda varolan turizm bölgelerinin geliştirilmesi ve destinasyon yerlerin rehabilitasyonu konusunda uzun dönemli stratejiler bulunmaktadır. Turizmin çeşitlendirilmesi noktasında termal turizme ilişkin belirlenen hedefler aşağıdaki gibidir:

- i. “Frigya, Troya, ve Afrodisya bölgelerinde termal ve kültür temalı bölgesel destinasyon noktası olarak geliştirilecek, kaplıca ve kültür turizmi mevcudiyetinin farklı turizm çeşitleriyle entegrasyonu oluşturularak yakın bölgedeki farklı kültürel ve doğal değerleriyle bütünleştirilecektir.
- ii. Termal kaynakların olduğu yerler incelenerek bölümler halinde bütün termal kaynakların hizmete sunulması için yapılan çalışmalar devam ettirilecektir.
- iii. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca şimdiye değin oluşturulan termal turizm merkezleriyle ilgili imar planlamaları tamamlanacaktır.

- iv. Ülkemizin Avrupa içinde termal turizm alanında en gözde destinasyon olması sağlanacaktır.
- v. Termal suyun etkin biçimde dağıtılması hedefiyle tespit edilen yerlerde mahalli idareler birliği ve dağıtım firmaları açılması için uğraşlar verilecektir.
- vi. Termal kaynak hedefli *Turizm Merkezi* veya *Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi* ilan edilebilme durumu olan yerler tayin edilerek fiziki planlamalarının bitirilmesini müteakip turizm işletmecilerine kısa zaman içerisinde verilmesi gerçekleştirilecektir.”¹

Belirlenen bu hedeflere ulaşılması amacıyla öncelikli olarak dört bölge için (Güney Ege, Güney Marmara, Frigya ve Orta Anadolu) termal turizm master planlarına yönelik ihtiyaç ortaya çıkmış, bu yerlerde termal turizm merkezlerinin belirlenmesi, termal turizmin fiziki çevre, alt ve üst yapılarının iyileştirilmesi amacı için stratejilerin tatbik edilmesi gereği doğmuştur.

Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı 2007-2013, Turizm Stratejisi 2023’ün tamamlayıcısıdır. Bu planla beraber ülke turizminin kısa, orta ve uzun dönemde ivedilikle inceleyeceği sorunlar, ilgili kurum ve kuruluşlar ile bunların rollerinin açıklığa kavuşturulması hedeflenmiştir. Eylem Planı içerisinde, “*Turizmin çeşitlendirilmesi, yılın 12 ayına dağıtılması ile önemli turizm çeşitlerinin geliştirilebilmesi için alınacak önlemlerin zamanı ile hangi kuruluşların desteğiyle alınması*” yer almaktadır. Buna göre turizmin çeşitlendirilmesi hedefi dâhilinde termal turizme yönelik hedefler ve açıklamalar Tablo.4’de yer almaktadır.

¹Kültür ve Turizm Bakanlığı, Termal Turizme İlişkin Hedefler, <http://www.ktyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>, (16.04.2013)

Tablo 4: Turizmin Çeşitlendirilmesi Noktasında Termal Turizme İlişkin Hedefler

Eylem	Açıklama	Sorumlu (S) ve İlgili (İ) Kuruluşlar	Başlangıç Tarihi	Süre
Termal turizm master planının hazırlanması	Öncelikli olarak 4 bölgenin termal turizm master planları hazırlanacak Güney Marmara: Çanakkale, Balıkesir, Yalova Güney Ege: Denizli, Aydın, Manisa, İzmir Frigya: Uşak, Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir, Kütahya Orta Anadolu: Niğde, Aksaray, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat Bu yerlerde termal turizm merkezleri belirlenecek ve termal turizmin alt ve üst yapısının geliştirilmesine yönelik stratejiler tatbik edilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Sağlık Bakanlığı (İ) Özel Sektör (İ) Yerel Yönetimler (İ)	2007	6 yıl
Termal projeler için fizibilite çalışmaları	Termal turizm yatırımlarının fayda-maliyet analizi yapılarak gerçekleştirilmesi için gerekli fizibilite etütleri uzman kuruluşlara yaptırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (İ) Yerel Yönetimler (İ)	2007	6 yıl
Termal tesislerde mimari niteliklerin yükseltilmesi	Termal tesislerde geleneksel, tarihsel, kültürel ve yerel mimari özelliklerin kullanımı özendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Yerel Yönetimler (S)	2007	6 yıl
Termal turizmin tanıtımı	Bir destinasyon olarak termal turizm merkezlerini ve su kaynaklarının özelliklerini tanıtmak amacıyla broşürler hazırlanacak ve uluslararası fuarlara katılım sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) TÜROFED (S) TYD (İ), TÜRSAB (İ) Hizmet Birlikleri (İ) Üniversitelerin ilgili bölümleri (İ), STK'lar (İ)	2007	2 yıl
Pilot bölgeler	Altyapı ve çevre turizmi için sağlanan maddi imkânlar ve yardımlar öncelikle pilot bölgelerde arttırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S) Sağlık Bakanlığı (S) MTA (S) Yerel Yönetimler (S)	2007	3 yıl
Turizm teşvikleri	Finans kredisi, ithalat kolaylığı, KDV iadesi gibi özel sektör teşvikleri arttırılacak, termal turizm öncelikli teşvikler içerisinde ele alınacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (İ) Kalkınma Bankası (S)	2007	6 yıl
Ulusal ve uluslararası tanıtım	Termal kaynakların ulusal düzeyde ve uluslararası tanıtımı için seminer, bilgilendirme programı uygulanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) TÜROFED (S) TYD (İ), TÜRSAB (İ) Hizmet Birlikleri (İ) Üniversitelerin ilgili bölümleri (İ), STKlar (İ)	2007	6 yıl

Kaynak: C. Aksu-E. Aktuğ, Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9F%C4%B1rmalar/Guney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (12.01.2013)

2. TERMAL KAYNAKLARIN PAZARLANMASI VE ULUSLAR ARASI TURİZM

Bu tezin içeriğinde incelenecek olan termal turizm uluslar arası turizmin ayrılmaz bir parçası olduğundan uluslar arası turizm konusunda kısaca bilgi verilecektir. “Bir ülkede yaşayan insanların çeşitli turizm türlerinden birini veya birkaçını amaç edinerek başka bir ülkeye seyahat etmeleri uluslararası turizm olarak

adlandırılmaktadır.”¹ Uluslar arası turizme katılan kişiye uluslar arası turist denilebilmektedir.

“Meslek, eğitim, iş arama veya devamlı ikamet etmek gibi nedenler dışında bir ülkede en az 24 saat kalan yabancı kişi, uluslar arası turist olarak adlandırılmaktadır. Uluslar arası turist gittiği ülke ekonomilerinde canlılık, istihdam ve yatırım imkânlarına fayda sağlamaktadır. Uluslar arası turizminen büyük sorunu mevsimlik oluşudur. Turizmi çeşitlendirerek, turizm mevsiminin çok geniş bir zaman dilimine yayılması gerekmektedir.”² Türkiye’de uluslar arası turizmin yılın 12 ayına yayılmasında, sağlık turizminin büyük katkı sağlayacağı beklenmektedir. Turist gönderen ülkelerdeki ekonomik refah seviyelerinin yüksek olması ve kişi başına düşen gelir seviyesinin yükselmesi, boş vakit fazlalığına paralel olarak tatile ayrılan zamanın çoğalması, bürokratik işlerin azalması ve seyahat hürriyetinin genişlemesi, gelişen havayolu şirketleri nihayetinde uluslar arası turizmin ekonomikleşmesi, paket turların çoğalması ile fazla miktarda uluslar arası gidilecek yerleri içermesi, insanların tatili yaşamlarının olmazsa olmaz bir parçası olarak görmeye başlaması, teknolojinin gelişmesi neticesinde prosedürlerin kolay hale gelmesi, yolculuk sürelerinin azalması, ulaştırma araçları güvenlik ve kalitesinin iyileşmesi gibi sebeplerle uluslar arası turizm hareketleri gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Her geçen gün önemli ölçüde artış görülen uluslar arası turizmi hükümetler ekonomik büyümenin önemli bir anahtarı olarak görmektedirler. Bunun sebepleri şunlardır:

- i. “Uluslar arası turizm, diğer bazı malların ihracından, daha kolay ve daha çok döviz kazandırır.
- ii. Başlıca malların aksine, uluslar arası turizm, teknolojik yenilikler ve artan refah sayesinde büyüyen bir pazar oluşturmakta ve yüksek fiyatlarla birlikte yüksek kazanç getirmektedir.
- iii. İstihdamı artırıcı özelliği vardır.

¹ A. Tunç- F. Saç, Genel Turizm, Ankara, 1998, s. 45

² N. Hacıoğlu, Turizm Pazarlaması, Bursa, 2000, s. 118

- iv. Ekonominin çeşitlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır.
- v. Bölgesel kalkınmaya ve gelir dağılımına önemli katkılarda bulunmaktadır.
- vi. Turistlerin yaptıkları harcamalar, ara talebin artmasına neden olmaktadır.
- vii. Hükümetler için vergi kaynağıdır.
- viii. Ülke için olumlu imaj yaratılmasına sebep olduğundan, daha fazla sermaye akışı sağlamaktadır.”¹

Ülke ekonomisine farklı şekillerde katma değer sağlayan uluslar arası turizminin bir parçası olan sağlık turizminin gelişmesi için sağlık turizmi ile ilgilenen tesislerin uluslararası turizm pazarından bir pay almaları, farklı pazarlara girebilmeleri, hedef pazarlarını tespit etmeleri, piyasaları takip edip yeniliklerden haberdar olmaları, kendilerini tanıtmak için gerekli çalışmalarda bulunmaları gerekir. Bu aşamada turizm pazarlamasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Turizm bir üründür ve her ürün gibi pazarlanması gerekir. “Turizm pazarlaması, turistik ürün ile hizmetlerin direkt olarak veya turizm aracılığıyla üreticiden, nihai tüketici olan turistlere akışı ve yeni turistik tüketim ihtiyaçları ile arzularının oluşturulup karşılanmasıyla alakalı çalışmaların tamamı şeklinde tanımlanmaktadır.”²

Genel pazarlama ilkeleri turizmde de geçerlidir. Turizm pazarlamasına ilişkin çabaların belirli bazı özellikleri şunlardır:

- i. “Turizm pazarlaması, turistin gereksinimlerini giderecek ürün ile hizmetlerin turiste sunulması ve satılmasıyla alakalı çabalardır.
- ii. Turistik mal ve hizmetler turiste doğrudan üreticiler tarafından satılabileceği gibi, bazı aracı kuruluşlar yardımıyla da satılabilir.

¹Ö. Akat, Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği, Bursa, 2000, s. 46

²İ. S. Barutçugil, Turizm İşletmeciliği, İstanbul, 1989, s. 118

- iii. Turizm pazarlaması turistik mal ve hizmetlerin turistlere sunulması ve satışının yanı sıra turistlerin gereksinimlerinin araştırılması, yeni ihtiyaç ve arzularının yaratılması ile ilgili çabalaradır.”¹

Turizm pazarlamasını anlayabilmek için turizm pazarı kavramını bilmek gerekmektedir. Turizmde pazar sözcüğü turizm işletmeleri tarafından iyice belirlenmiş coğrafi bir mekân ifade etmektedir. Bu coğrafi mekân, turist talebinin olduğu, turist gönderen ülkeleri belirlemek için kullanılmaktadır.

Turizm pazarında, satın alma sürecini etkileyen farklı etkenler bulunmaktadır. Turizm pazarını tanımak, etkin faktörleri ayırt etmek için pazarlama bölümlenmesi yapmak gerekmektedir. “Bir pazarın yakın niteliklerini barındıran alt gruplara göre bölümlendirilmesi, farklı bir ifadeyle heterojen bir pazarın homojen parçalara ayrılmasına pazar bölümlendirme denilmektedir. Pazar bölümlendirmede gaye, pazarı meydana getiren tüketicilerden, ihtiyaç ile istekleri, satın alma durumları birbirine yakın olan grupları birleştirmektir.”² Hedef pazar ne kadar belirli, özellikleri ne kadar iyi öğrenildiyse turizm pazarlamasında yapılacak tanıtma, reklam ve satış artırma çabaları o kadar etkin olmaktadır.

“Başlıca pazar bölümlendirme çeşitleri: coğrafi bölümlendirme, demografik bölümlendirme, psikolojik bölümlendirme ve davranışsal bölümlendirmedir.”³

Turizmde Pazar bölümlendirmesi yapılırken önce hedef tespit edilmelidir. Sonra pazar bölümlere ayrılarak her bir bölümün artısı ve eksisi değerlendirilmeli ve en önemli müşteri grubu tespit edilmelidir. Pazar bölümleri yatırımlara göre analiz edilerek yeterince hizmet edilen ve hiç hizmet edilmeyen pazar bölümleri tespit edilmelidir. Pazar bölümlenmesi yapılmasından sonra, işletmelerin ürettikleri hizmetlere göre uygun hedef pazarı seçmeleri gerekmektedir. Termal turizminin başarıya ulaştırılması için işletmelerin uluslararası pazarı bölümlendirmesi, hedef pazarı iyi seçmesi ve pazara en uygun hizmeti vermesi gerekir.

¹ E. Mikdat, Turizm Pazarlaması, İstanbul, 1992, s. 16

² Hacıoğlu, s. 30

³ İ. Mucuk, Pazarlama İlkeleri, İstanbul, 1994. s. 93

Turizm pazarlamasının hedefleri: ekonomik, bencil ve sosyal hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ekonomik hedefler; uzun vadede karlılık oranını arttırmak, yeni hedef grupları belirlemek, satış gücünü iyileştirmek, ürünü ve dağıtım rasyonelleştirmek, ürünlerin pazara uyumunu sağlamak ve rakiplerle pazarda mücadele etmek olarak açıklanırken bencil hedefler; pazardan tek başına en büyük payı almayı istemek, sosyal hedefler ise çevreyi korumak, çalışanların refahını artırmak, bölgenin sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak olarak açıklanmaktadır.”¹ Sağlık turizmi pazarlamasında ekonomik hedef ülke ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlamak, bencil hedef tesislerin pazardan istedikleri payı almaları, sosyal hedef ise ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamak olarak açıklanabilir.

Turizmde pazarlamanın amacı kısaca işletmelere fayda sağlamaktır. Pazarlama yönetimi fonksiyonları ürün geliştirme, dağıtım, fiyatlandırma, tutundurma, satış artırıcı çabalar olmak üzere dört ana grupta incelenir.

İkamet edilen yerde bulunmayan ihtiyaçları giderme özelliğinde olan mevcut ve potansiyel mal ve hizmetlere turistik ürün denilmektedir. Turistik ürün stratejileri; tamamen yeni ürün geliştirme, mevcut üründe farklılıklar yapma, ürün karmasında yer alan ürün çeşitlerinde ekleme-çıkarma yapma, ürünlerde konumlandırmalar yapma ve satışlarda farklı yollar izleme. İşletmenin ikiveya daha fazla ürün üretip tek bir hedef pazara veya pazar bölümüne sunması ürün geliştirme olarak nitelendirilmektedir.

Sağlık turizmini (termal turizmi) ele aldığımız zaman turistik ürün; kaplıcalar ve kür merkezlerinde verilen tamamlayıcı sağlık hizmetidir. Sağlık turizm pazarından istenilen payı elde etmek için ile sunulacak turistik ürünlerin belirlenmesi ve ürün geliştirme stratejilerinin uygulanması gerekmektedir. Pazarlama yönetimindeki bir diğer önemli konu dağıtımdır. Dağıtım, bir ürün veya hizmeti yapıldığı yerden, tüketileceği yerlere ulaştırmak amacıyla gereken tüm çabalar olarak tanımlanmaktadır. “Turizmde dağıtım ise, turistik malın, tüketilebilir veya kullanılabilir duruma gelmesinden, tüketicilerin bu malı tüketmek veya kullanmalarını sağlamak için üretim alanına getirilmesine kadar yapılan işlem ve

¹ Hacıoğlu, s. 15

faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır.”¹ Hizmet sektöründe dağıtım diğer ekonomik ürünlerden farklılık gösterir. Ekonomi ürünlerinde müşteriye götürülen ürün hizmet sektöründe müşterinin ürüne gelmesi şeklinde gelişir.

“Üreticiler, firma hedeflerini en iyi şekilde gerçekleştirebilmek için pazarlama kanalı, ticaret kanalı veya dağıtım kanalı adı verilen bir takım pazarlama araçları ile işbirliği yapma gereğini genellikle duymaktadır.”²

Tur operatörleri, bir seyahat acentesinin hukuki haklarına haiz olarak açılan, en ince ayrıntılarına varış planlanmış olarak seyahate başlamaktan, seyahati sonlandırmaya kadar; konaklamayı, yolculuğu, yeme ve içmeyi, rehberlik hizmetlerini, eğlenceyi, şehir turlarını da barındıran, paket bir fiyat üzerinden paket tur götürü seyahat planlayan ve bu turları doğrudan doğruya veya seyahat acenteleri aracılığı ile pazara sunan kuruluşlardır.

Turizm üretici, tüketici ve dağıtım siteminden oluşur. Turizm endüstrisinde üreticiler; ulaştırma, konaklama, yeme içme, eğlence vb. hizmetleri sunan işletmelerden oluşmaktadır. Belirli bir süre için seyahat eden ve konaklayan turist ise tüketicileri oluşturmaktadır. Dağıtım kanalı içinde ise tur operatörleri ve seyahat acenteleri bulunmaktadır.

Turizm ürününün çok farklı sayıda ve birbirinden farklı işletmelerin ürünlerinin bir karması olmasından dolayı aracının gerekliliği kaçınılmazdır. Burada devreye tur operatörleri girer. Tur operatörlerinin yararları şu şekilde sıralanmaktadır:

- i. “Tur operatörleri, turizm şirketlerinin ürün ve hizmetlerini önceden satın alarak işletmelerin finansmanına ve önlerini görebilmelerine yardımcı olmaktadır.
- ii. Turizm hizmetlerinin depolanması mümkün olmadığından tur operatörlerinin önceden belirli tarihler için toptan satın alımları, hizmet üretim kapasitesinin hazır bulundurulacağı zamanın bilinmesi yoluyla,

¹ D.Tuncer, Turizmde Dağıtım Sistemi Ve Türkiye için Bir Model Önerisi, Ankara, 1986, s.36

² M. Z. Bayer, Turizme Giriş, İstanbul, 1992, s.143

turizm işletmelerinin üretim politikalarını rahat planlamalarına olanak sağlamaktadır.

- iii. Tur operatörlerinin amaçları işletmenin amaçlarıyla doğru orantılıdır. Bu nedenle yenilikçi ve yaratıcı fikirlerle turları çekici kılma arzusu içinde olduklarında, turizm şirketlerinin pazarını genişletmekte ve işletmelerin ürün ve hizmetlerine yeni kullanım alanları yaratmaktadır.
- iv. Turizm şirketlerine pazardaki gelişmelerle ilgili bilgi paylaşımı sağlayarak, fiyat, kalite seviyesi ve ürün çeşitliliği gibi konulardaki planlamalarında onlara yardımcı olmaktadır.
- v. Belirli bir komisyon karşılığında otel rezervasyonu, uçak bileti gibi turizm ürününün küçük ve belirli kısımlarını ayrı ayrı satan seyahat acentelerine, bunların tümünü tek kalemde satarak daha fazla gelir sağlama imkânı yaratmaktadır.
- vi. Sağladıkları kolaylıklarla dil, döviz, pasaport, vize gibi sorunlar sebebi ile yabancı ülkelere seyahat etmekten çekinen insanları turizm olayına çekerek pazarı genişletmektedir.
- vii. Gerekli verilerin perakendeci seyahat acentelerine paylaşımına yardımcı olarak, onların turistlerle aralarında daha başarılı olmalarını sağlamaya çalışmaktadır.
- viii. Tur operatörleri toplu satışlar için, yaptıkları grup iskontoları ve ekonomik tarifeler ile maddi olanakları sınırlı insanlar için de uluslar arası turizme katılma olanağını yaratmaktadır.”¹

Seyahat acenteleri, turiste seyahat imkânları, turistik ürünlerin fiyatları, kaliteleri ve koşulları gibi gerekli bilgileri sağlayan, aracı sıfatıyla turistik ürün ve hizmetlerin üretici adına, tüketiciye ulaştırılmasını sağlayan, yaptığı satışlardan belli bir komisyon alan bir dağıtım aracıdır. Seyahat acenteleri, gelirlerinin büyük bir bölümünü satışını yaptıkları ürün ve hizmetlerden aldıkları komisyonlardan

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi, Tur Operatörlerinin Yararları, <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/PaketTurUretimi.pdf>, (26.05.2013)

sağlamakla beraber, seyahat çeki satışı, seyahat sigortası gibi ekstra hizmetlerden ve müşterilerin yaptığı peşin ödemelerin faiz gelirlerinden de gelir sağlamaktadırlar.

Seyahat acentelerinin, turizmde genel olarak görevleri ve sağladıkları yararlar; “seyahat kararı veren turiste, gidebileceği en uygun yerler hakkında bilgi sağlamak, seyahat planını yapmasına yardımcı olmak, pasaport ve vize işlemlerinin yürütülmesi, döviz ve seyahat çeki sağlanması, seyahat sigortası gibi hizmetleri yerine getirmek, turistlere danışma ve rehberlik hizmeti sağlamaktır.”¹

İnsanların uluslar arası turizme katılmasını kolaylaştıran tur operatörleri veya seyahat acenteleri iyi bir şekilde organize edildiğinde Türkiye’deki kaplıca ve kür merkezlerine yardımcı tedavi amacıyla gelen kürist sayısında artış olacağı düşünülmektedir.

Turizmde talebi yönlendiren önemli etkenlerden biri olan fiyat, hem içturizmi hem de uluslar arası turizmi etkilemektedir. Uluslar arası turizme katılma kararının belirlenmesinde, gidilecek yerin ve kalınacak sürenin belirlenmesinde fiyat önemli bir etkidir. Hizmetlerin fiyatlarının belirlenmesinde çok dikkatli olunması gereklidir. Fiyatın düşük olması tercih nedeniyken, normalin altındaki fiyat kalite konusunda şüphe yaratmaktadır.

“Turizmde tutundurma, bir ülke veya işletmenin menfaatlerine uygun, olumlu imaj yaratmak ve saygınlığını arttırmak amacıyla, belirli bir plan ve politika dâhilinde bir koordinasyon içinde açık, sürekli, yoğun ve sistemli bir şekilde yürütülen faaliyetlerdir. Tutundurma teknikleri; enformasyon, propaganda, halkla ilişkiler, reklam ve satış geliştirmedir.”²

Tutundurma çalışmalarının neticesinde nihai tüketici olan turistlere, mal ve hizmetlerin ulaşmasını ivedileştiren çalışmalar bütününe satış geliştirme (promosyon) denilmektedir. Turizm şirketlerinin kullandığı en önemli satış geliştirme materyalleri seyahat acenteleri ve tur operatörleridir. Ayrıca broşürler, posterler, standlar için resimler, fuar malzemeleri, geçici fiyat indirimleri, teşvik

¹ Barutçugil, s. 130

² Hacıoğlu, s. 71

primleri, hediyeler, eşantyonlar da turizm işletmelerinin kullandığı satış geliştirme araçları arasında sayılmaktadır.

Tüm turizm çeşitlerinde olduğu gibi sağlık turizminin gelişmesi ve istenilen kitlelere ulaşılması için tutundurma çalışmalarına büyük önem verilmesi ve uluslar arası boyutta yapılması gerekmektedir. Sağlık turizmine yönelik çalışan kaplıca ve kür merkezlerinin bu alanda yapılan uluslar arası fuarlara, kongrelere katılıp kendilerini tanıtmaları ve gazete, dergi, internet gibi yazılı basını kullanarak potansiyel müşterilerini bilgilendirmesi gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ’NİN TERMAL TURİZM POTANSİYELİ

1. DENİZLİ’NİN COĞRAFI KONUMU VE İKLİM YAPISININ TERMAL OLANAKLARI

Denizli tarih boyunca insanların yaşamlarını sürdürmek için rağbet gösterdiği ender yerlerden biridir. İlk yerleşim izleri 500.000 yıl evveline değin gitmekte ve günümüze varış sürekli olarak ilerlemiştir. Gün ışığına çıkmış 30’dan fazla antik kentin bulunması ve bu kentlerin şifalı sular etrafında kurulmuş olması tesadüf değildir. Bunun üç temel sebebi vardır; şifalı sular, coğrafi konum ve iklim uygunluğudur.

Denizli, Türkiye’nin güneybatısında, Ege Bölgesinin doğusunda bulunmaktadır. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgelerinin aralarında geçit konumundadır. Denizli’nin, bu üç bölgenin üstünde toprakları bulunur. Doğuda Afyon, Burdur, batıda Manisa, Aydın, kuzeyde Uşak, güneyde Muğla şehirleriyle komşudur.

“Denizli yüzey şekilleri açısından dalgalı bir durumdadır. Alçak ve yüksek ovalar, yaylalar ile dağlar birbirlerini bütünler. Denizli topraklarının ortalama %47,2’sini dağ, %28,1’ini ova, %23,2’sini plato ile %1,5’ini de yaylalar oluşturur.”¹

-İklimi ve Bitki Örtüsü: Kaplıcaların etkinliğide, bileşimindeki kimyasal maddeler, şifalı suların çıkış noktasında mevcut olan mikroskobik organizmalar, ortamdaki nem miktarı, hava durumu, rüzgar ve atmosfer basıncı faktörleriyle ilişkili olduğu bilinmektedir.

Kaplıcaların iklimsel özelliklere göre kullanıldığının çok eski zamanlardan kalma bir durum olduğunu, Denizli sınırları içinde bulunan, Tekkeköy termal kaynağıyla ilgili tarihi bir bilgidен öğreniyoruz. Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde; Tekkeköy kaynağı eski adıyla *Ladik Kaplıcası* ile anılmaktadır. “Şehre 1,5

¹ Denizli’nin Coğrafi Konumu, <http://www.denizli.gov.tr/index.php> (14.05.2013)

saatlik mesafeden geçen ufak bir ırmağın kıyısındaki şifalı suya, kiraz zamanı etraftan binlerce kişi gelir, baras (alatenlik) ve cüzzam rahatsızlıklarından kurtulurlar. Cümlesiyle kaleme alan Evliya Çelebi tarih olarak 1671 yılını işaret etmiştir.”¹

Denizli, Ege Bölgesinde bulunmasına karşın, iklim olarak Ege Bölgesi’nin iklimi tam olarak gözlenmez. Kıyı bölgelerden iç kesimlere geçit konumunda bulunduğu ve dağları genelde denize doğru dik şekilde bulunduğu, deniz üzerinden gelen rüzgârlara maruz kalmaktadır. Bu nedenle biraz da olsa karasal iklim yaşanır. Ege Bölgesinin iklim şartlarına göre sıcaklık değerleri azda olsa farklıdır.

Yıllık yaklaşık en üst sıcaklık 35 °C, yaklaşık en alt sıcaklık 1 °C aralığındadır. Bu sıcaklıklar yaz döneminde istisnai olarak 40 °C sıcaklığa varabilir, kış aylarındaysa sıcaklığın -10 °C’ye indiği görülebilir. İl, iklim açısından İç Anadoluya hâkim iklime benzerlikler göstermektedir.

“Denizli, genelde yazın sıcak ve kurak, kışın ılık ve yağışlı olur. Yağışların en fazla olduğu dönem Aralık, Ocak, Şubat ve Mart aylarıdır. Aralık ayındaki m²’ye düşen yaklaşık yağış miktarı 90 mm civarındadır. Yağış alınan gün miktarı yılda yaklaşık 80 gün civarındadır. Yaklaşık yıllık nem miktarları Haziran, Temmuz ve Ağustosda %50 ve aşağısındayken, diğer zamanlarda çoğalmakta, Aralık ve Ocak döneminde %70 ve daha çok miktarda nem görülmektedir. Buhar basıncının en seviyede bulunduğu zamansa yaz dönemidir. Yükseklik artışına paralel olarak iklim şartları ağırlaşmaktadır. Bütün bu iklim doneleri ile iklim şartlarının müsaitliği İl’i doğal olarak çekici kılmaktadır.”²

Denizli’nin iklimi, bölgede Karadeniz Bölgesinde çokca görülen bitki örtüsü türleri olan ıhlamur, kızilağaç, kestane, fındık, eğretili, söğüt, vb. türlerin yetiştirilmesine imkân sağlar. Yöreye özgü ağaç ormanlarıysa, yükseklik miktarına bağımlı bir şekilde, dikine katmanlar meydana getirir. Kızılçam ile başlamakta olan dikine yayılma 850 metre yüksekliklerde kendini karaçama bırakır, daha yükseklerde

¹ Kaptan, s.164

² Denizli’nin İklimi, <http://www.denizli.gov.tr/index.php> (19.06.2013)

toros sediri ve sonrasında farklı ardıc çeşitleriyle alpin çam ormanlarına varır. Bunlardan daha yüksek yerlerde çayırılar vardır ve orman örtüsü sonlanır.

İnsanlar farketsinler ya da farketmesinler, (günlük, aylık veya yıllık olarak) yaşamlarında iklim değerlerinin çok mühim etkileri olmaktadır. İnsanoğlu yıllar boyunca elverişli coğrafi konum ve iklim şartları bulunan bölgelere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. İklim koşullarının farklılaşması, misal olarak bulunduğu yerin kuraklaşması, insanoğlunu bu yerlerden göçe zorlar. Turizm hareketlerinde yer seçiminde, bir yere seyahat edeceğimiz zaman, turistik tesisleri yaparken, bir kent planlaması yaparken, tesis, ulaşım ve güzergâhlar planlarken ve daha birçok sahada iklim şartlarından etkilendiğimizden iklim değerlerini göz ardı etmememiz gerekmektedir. İklim değişikliğiyle yeryüzünü biçimlendirdiği gibi kişiden topluma, toplumdan topluluklara ulaşmak üzere kişilerin yaşantısını, koşullarını, kalitesini ve kültürünü dahi biçimlendirir.

İklimin bütün canlı yaşamlarını değiştirebilecek bir güce haiz bulunduğu söylenebilir; mesela bir takım bitki çeşitlerinin yetiştiği iklim alanları mevcuttur. Belirli yüksekliklerden sonrası ağaç çeşitleri yetişemez. Herhangi bir canlı çeşidi, istenirse bile her yerde yetişmez. Bu nevide yeryüzünde sadece belli başlı yerlerde tabii olarak yayılma oluşturan bu çeşit bitkilere Endemik (İlk başlarda geniş bölgelere yayılma göstermiş iklim farklılaşması neticesi bir ya da birkaç bölgeye çekilmiş klimatik bitki türleridir) ve Relik bitkiler (Önceleri uygun iklim koşullarında yetişmiş bulunan uygun yerlerde yetiştirilebilen bitki türleridir) ismi verilir. Yani bu çeşit bitkiler belirli bir alana, ülkeye, dağa yada adaya özgü olan bitki türleridir.

Denizli il sınırlarında yer alan “Honaz Dağı Milli Parkı’nda tespit edilen 964 çeşit bitkiden 122 adedi dünya’nın hiçbir yerinde yetişmeyen sadece Türkiye’de bulunmakta ve bunlardan 43’dür bitki ise sadece Honaz Dağında yetişmekte olan endemik bitkilerdir.”¹

¹ Denizli’nin İklimi, <http://www.denizli.gov.tr/index.php> (19.06.2013)

Tablo 5: Denizli'nin Meteorolojik İstatistikleri

DENİZLİ	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
	Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1960 - 2012)											
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.8	6.9	10.0	14.6	19.7	24.7	27.4	26.9	22.4	16.8	11.4	7.6
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	10.5	11.9	15.8	20.6	26.2	31.3	34.4	34.3	29.9	23.7	17.2	12.1
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	2.1	2.8	5.1	9.0	13.1	17.3	20.0	19.6	15.7	11.3	6.9	4.0
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	3.5	4.3	5.4	6.6	9.1	11.1	11.6	11.0	9.2	6.5	5.0	3.3
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	11.5	11.2	11.0	10.5	8.7	4.6	2.0	1.7	2.9	5.9	7.7	12.5
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m ²)	86.5	77.3	63.4	55.5	41.4	22.7	14.4	8.4	12.8	35.1	57.3	93.0
	Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1960 - 2012)*											
En Yüksek Sıcaklık (°C)	22.6	25.9	30.8	35.8	37.0	42.4	43.9	44.4	41.6	34.4	29.3	26.6
En Düşük Sıcaklık (°C)	-10.5	-11.4	-7.0	-2.0	2.7	7.9	12.6	11.6	6.6	-0.8	-4.5	-10.4

Kaynak: Resmi İstatistikler, <http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler>, (24.05.2013)

Meteoroloji verilerine göre Denizlinin uzun zaman içerisinde günlük toplam en yüksek yağış rüzgâr ve kar istatistikleri gerçekleşme tarihleriyle birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Denizli'de Uzun Zaman İçerisinde En Yüksek Yağış, Rüzgâr ve Kar İstatistiği

Günlük Toplam En Yüksek Yağış Miktarı	09.07.1995	105.6 kg/m ²
Günlük En Hızlı Rüzgâr	13.12.1967	132.8 km/sa
En Yüksek Kar	06.01.2002	38.0 cm

Kaynak: Resmi İstatistikler, <http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler>, (24.05.2013)

Denizli'nin coğrafi konumu ve iklimi sağlık ve turizm faaliyetleri için çok ideal özellikler taşımaktadır. İl, birinci derece deprem kuşağında bulunmasına

rağmen; coğrafi konum, iklim ve şifalı suları nedeniyle insanlar buradan ayrılmak yerine depremde yıkılan şehirlerinin yerine yenilerini yapmışlardır. Aktif fayların üzerinde bulunması, şifalı su kaynaklarının çokluğunu ve bu suların, zengin minarellerden oluşmasının ana faktörüdür.

Denizli'ye ulaşım çok kolaydır. Kara, demir ve hava yolu ulaşımı olanaklarına sahiptir. İzmir-Aydın-Antalya, Muğla-Afyon-Ankara anayollarının tam ortasındadır. Denizli coğrafi konumu, iklimi ve şifalı suları ile yılın 12 ayı sağlık turizmi ve bu turizm çeşidine entegre olabilecek; yayla turizmi, botonik ve orniontoloji turizmi, mağara turizmi, akarsu turizmi, av turizmi, inanç turizmi, kongre turizmi, dağ ve doğa sporları ile inanç turizmine en uygun ve çeşitli olarak zengin değerlere sahip bölgelerden biridir.

2. DENİZLİ'NİN TURİZM DEĞERLERİ

2.1. Antik Kentler

Denizli zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Birçok uygarlıklara beşiklik etmesinin en önemli nedenlerinden biride şifalı sularıdır. Bilhassa Roma İmparatorluğu zamanında Hierapolis ile etrafının büyük bir sağlık merkezi olduğu, antik kentleri ile çevresinde bulunan çok sayıda kaplıca, hamam ve havuzlar olması nedeniyle anlaşılmaktadır.

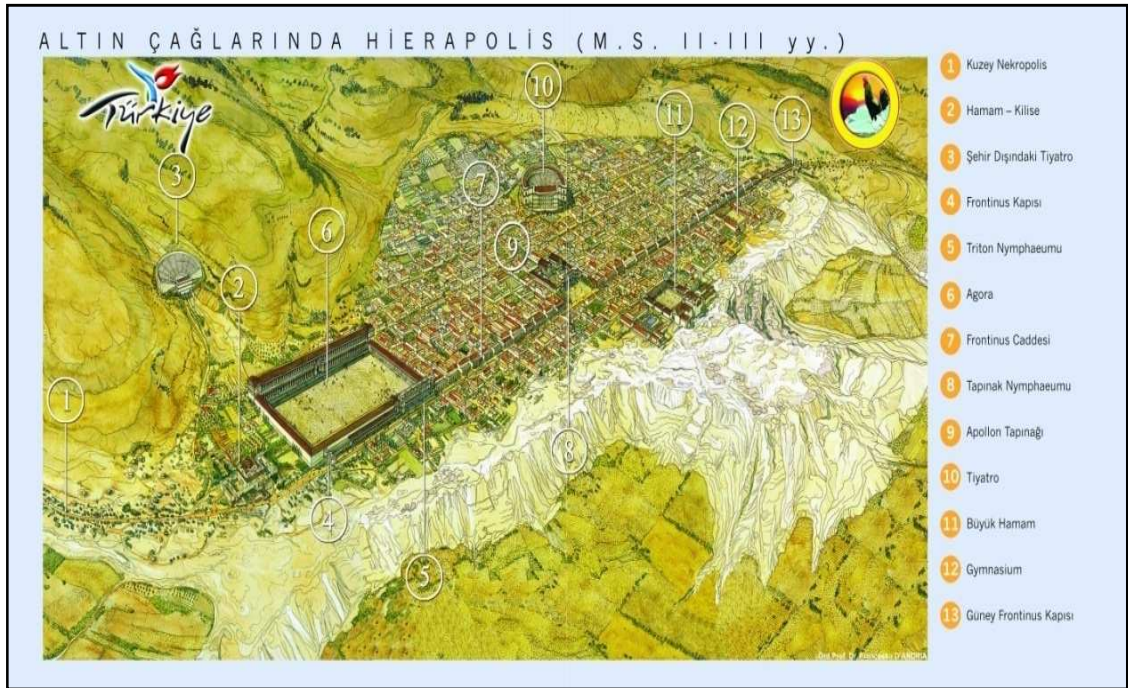
i. Pamukkale Hierapolis Antik Kenti: Denizli'nin 20 km. kadar kuzeyinde yer alan "Hierapolis antik kenti Arkeolojik literatürde "Holy City" Kutsal Kent olarak anılması, şehirde mevcut olan çok miktarda ibadethane ve diğer dini yapıların mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır. Hierapolis'in Hellenistik dönem önceleri adının ne olduğuyla alakalı bilgi bulunmamaktadır."¹ Antik kentin kuruluşu hakkında bilgilerin az olmasına karşın Hierapolis adını almadan önce şehirde yaşamın olduğunu AnaTanrıça (Kybele) kültünden anlaşıldığı söylenmektedir. "Şehrin kuruluşuyla ilgili bilgilerin az olmasına rağmen; Bergama Krallarından II. Eumenes tarafından MÖ. II. yy. başlarında kurulduğu ve Bergamanın efsanevi

¹ Hierapolis Antik Kenti, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=584>, (03.02.2013)

kurucusu Telephosun eşi Amazon kraliçesi Hieradan dolayı, Hierapolis ismi verildiği bilinmektedir.

Hierapolis, Roma İmparatoru Neron zamanındaki (MS. 60) büyük zelzeleye değin, Helenistik şehirleşme ilkelerinden ödün vermeyerek özgün halini korumuştur. Deprem kuşağı üstünde yer alan şehir, Neron dönemindeki depremden sonra tümünden yenilenmek zorunda kalmıştır. Peş peşe yaşanan bu zelzeleler sonrası şehir, bütün Helenistik özelliğini yitirmiş, tipik Roma şehri görüntüsünü almıştır. Hierapolis Roma dönemi ve Bizans dönemlerinde de oldukça mühim bir yer olmuştur. MS. IV. yüzyıldan sonrası Hristiyanlık merkezi olması, MS. 80’li yıllarda, Hz. İsa’nın havarilerinden biri olan, Aziz Philipin bu yerde öldürülmesi nedeniyledir. Hierapolis, XII. yüzyıl sonuna doğru Türklerin hâkimiyetine geçmiştir.”¹

Şekil 4: Altın Çağlarında Hierapolis

Kaynak: Hierapolis Antik Kenti, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=584>, (03.02.2013)

ii. Laodikya Antik Kenti: Denizli’nin 6 km. kadar kuzeyinde bulunan antik Laodikya şehri, coğrafi açıdan mükemmel bir bölgede ve Lykos nehrinin güneyinde bulunmaktadır. Şehrin ismi eski kaynaklarda daha çok “Lykos’un kenarındaki

¹ Hierapolis Antik Kenti, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=584>, (03.02.2013)

Laodikya” şeklinde anılmaktadır. Bazı eski kaynaklara göreyse, şehir MÖ. 261-263 seneleri aralığında II. Antiokhos tarafından kurulmuş ve şehirde Antiokhos’un eşi Laodike’nin ismi verilmiştir.

Laodikya, MÖ. 1. yüz yılda Anadolu’nun önemli ve meşhur şehirlerinden birisidir. Şehirdeki muhteşem sanat eserleri bu dönemden kalmıştır. Romalılar zamanında da Laodikya’ya önem verilmiş ve Kıbyra Conventus’unun merkezi yapmışlardır. İmparator Caracalla döneminde Laodikya’da bir seri yüksek kaliteli sikke basımı yapılmıştır. Laodikya yaşayanlarının katkı ve imkânlarıyla şehirde bol miktarda anıt türü yapılar inşa edilmiştir. İncil’de adı geçen 7 ünlü kiliseden birisinin burada olması, Hristiyanlık dünyası için kentin çok değerli olduğunun işaretidir. MS. 60’lı yıllarda oluşan zelzele şehri yerle bir etmiştir.¹

iii. Colossae Antik Kenti: Denizli’nin 25 km kadar doğusunda, Honaz ilçesinin 2 km kadar kuzey tarafında bulunmaktadır. Denizli-Ankara karayolunun 17. km.sindeki Organize Sanayi Bölgesi’nden, Honaz ilçesine giden yol Colossae şehrinden geçmektedir. Antik kent, Honaz dağının kuzey tarafında, Aksu ırmağının kıyısına kurulmuştur. Eski çağlardan bu yana kullanılan güney doğu yolu üstündedir. Frigya içerisinde olan önemli merkezler arasındadır. Ksenophon’a göre Frigya’nın 6 büyük şehrinden birisidir.

Pers egemenliği hâkimiyetindeyken en parlıtlı dönemlerini geçirmiştir. MÖ. III. yüz yıldan sonra Hierapolis ile Laodikya’nın kuruluşuyla önemini azaltmıştır. MS. I. yüz yıllarda Neron zamanında zelzele ile harap olmuştur. MS. 692-787 yıllarında şu anki Honaz ilçe merkezinin olduğu bölgede Chonae ismiyle kurulan şehir zelzele sonrası terk edilmiştir. Chonae şehrinde, St. Micheal kilisesinin olduğunu antik kaynaklardan bilmekteyiz. Osmanlı zamanından kalmar kale kalıntıları bulunmaktadır. Colossae antik şehrinin kalıntılarına, Akropol olan, höyük tepesi ve etrafındaki bölgelerde rastlanmaktadır. Höyüğün kuzeyi bölgesindeki kaya üzerine oyulmuş oda ve ev tipi mezarlar yer almaktadır.²

¹ Laodikeia Antik Kenti, <http://laodikeia.pau.edu.tr/>, (05.02.2013)

² Colossae Antik Kenti, <http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecek/yer/colossae-antik-kenti>, (05.02.2013)

iv. Tripolis Antik Kenti: Denizli'nin, Buldan İlçesinde yer almaktadır. Plinius ile Ptolemaios gibi eski yazarların kitaplarında ismi anılan şehir 17. yüzyıldan sonra gezginlerce ziyaret edilmiştir.

Helenistik Döneminde Phrygia, Karia ile Lydia'nın kesiştiği noktada, Lydia Bölgesi içinde ilk defa Apollonia adıyla kurulan şehir, kısa bir zaman diliminde Antonopolis olarak adlandırılmıştır. M.Ö. I. yüzyılda üç şehrin kesiştiği noktada bulunması sebebiyle bu yerlerden gelen kişilerin yerleşim merkezi olmuş ve bu sebeple Tripolis adı verilmiştir. Tripolis adını M.S. 7. yüzyılda şehir terk edilmeyeceye değin korumuştur.¹

2.2. Denizli ve Çevresinin Termal Kaynakları

Denizli İlinin şifalı sulara dayanan termal turizmi sayesinde, Karahayıt-Pamukkale- Akköy-Sarayköy-Yenicekent aralığında bulunan Türkiye'nin termal turizmi bakımından büyük bir potansiyeli elinde bulunduran termal bölgesindeki 36 °C ve 126 °C sıcaklık aralığında olan şifalı sularda, kür merkezi ile kür parkı kullanımları ile insan sağlığı yönünden mühim olup, turizm ve rekreasyona yönelik niteliklere ve uluslararası standartlara haiz merkezlerde eğlence, konaklama, dinlenme, sağlık, rehabilitasyon, ve spor yapma imkanlarıyla yılın 12 ayı süresince hizmet vermektedir.

Denizli İli içerisinde bulunan termal kaynaklar, damar sertliği, kalp, romatizma, tansiyon, raşitizm, deri, felç, göz, ruhsal rahatsızlıklara, kaşıntı, uyuz vb. cilt rahatsızlıklarına şifa verdiği gibi içme olarak kullanıldığında damar iltihapları, mide, ile reyno rahatsızlığının tedavisinde de işe yaradığı bilinmektedir. Özellikle çamur banyolarıyla uygulanan tedaviyle cild yüzeyinin genç bir duruma getirilmesi mümkündür.

i. Buldan Maden Suyu (Buldan)

Buldan ilçesi'nin sınırları içindedir. Pek çok kaynaktan çıkmaktadır. Ticari olarak, Efe maden suyu tesislerinde şişelenerek halka da ulaştırılmaktadır. "Ilık olan

¹ Tripolis ad Meandrum, <http://www.pau.edu.tr/tripolis/tr/sayfa/adi-yeri-tarihi> (06.02.2013)

kaynağın sıcaklığı kaynağına göre 15⁰C ve 19⁰C arasındadır. Sofra suyu niteliğindedir. İçerisinde karbondioksit gazı bulunduğundan içildiği zaman mide motolitesini artırır ve boşalmasını kolaylaştırır.”¹ Ayrıca bu suyun karaciğer ve sindirim sistemi üstünde pozitif etkileri olduğu, böbrek taşı düşürmede ve safra kesesi hastalıklarında da etkili olduğu bilinmektedir.

ii. Çizmeli Kaplıcası (Buldan)

Buldan ilçesine bağlı Yenicekent kasabasının Cindere - Güney yolu üzerindedir. “Buldan ilçesine 17 km uzaklıkta yer alan Yenice Kasabası içindeki kaplıca, eskiden kubbe altında, ortasında ayak sokmak maksatlı çizme biçiminde yapılmış göbek taşı olması nedeniyle Çizmeli hamam adı verilmiştir. Şimdilerde kubbe kalkmış şifalı su üstüne yeni tesisler yapılmıştır. Şifalı suyun ısı 45 ⁰C’dir. İçeriğinde sülfat, hidrokarbonat, kalsiyum, sodyum, iyonları bulunur. Kaplıcada başta romatizma olmak üzere; kalp ve damar sertliği ile cilt rahatsızlıklarının tedavisi için mühim etkileri bulunmaktadır.”²İçme ve daha çok banyo uygulamalarıyla kullanılır.

iii. Gölemezli Çamur Kaplıcası (Akköy)

Akköy ilçesi sınırları içerisindeki Gölemezli kasabasıdır. “Su dört kaynak halinde çıkmaktadır, ancak her kaynak su özellikleri bakımından farklılıklar gösterir. Kaynaklardan birisi, çamur hamamı olarak kullanılmaktadır. Suyun bileşiminde, karbondioksit, sülfat, sodyum ve kalsiyum bulunmaktadır.”³ Su, genellikle cilt rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

iv. Kamara Kaplıcası (Buldan)

Buldan ilçesine bağlı Yenicekent kasabasıdır. “Pamukkale-Karahayıt termal sistemi içinde yer alan termal su çizmeli kaplıca suları ile aynı özelliklere sahiptir.72⁰C sıcaklıktaki su çıkışta kırmızı renklidir, maden suyu lezzetinde güzel içimi vardır. Su bikarbonatlı, karbondioksitli, karbogaz sular grubundandır. İçildiği

¹ Kaptan, s. 51

² Buldan Yenice Kaplıcaları, http://www.buldanli.com/buldan_yenice_kaplicolari.htm, (25.11.2013)

³ Koç, s. 258

zaman midenin boşaltılmasını kolaylaştırır, hazmettirici ve idrar arttırıcı etki gösterir. Banyo kürleri olarak kullanıldığında; nevrit, nevralji, kronik romatizmal hastalıklar, kadın hastalıkları ile karaciğer, safra yolları, siyatik ve cilt rahatsızlıklarına iyi geldiği söylenmektedir.”¹

v. Karahayıt Kaplıcaları (Denizli)

Denizli merkeze bağlı Karahayıt kasabasındadır. Merkeze uzaklığı 25 km Pamukkaleye uzaklığı 5 km’dir. Pamukkale termal kaplıcalarının uzantısı sayılan bu termal kaynak, şifalı suyun içeriği bakımından, Pamukkale şifalı sularına yakındır. Fakat sıcaklıkları daha çok olup, serbest karbondioksit miktarı daha azdır. Radyoaktivite miktarı yüksek bulunan termal suları, üç kaynak halinde çıkar. Kaplıca alanının denizden yüksekliği 950 m.’dir. Karahayıt termal suları, hipertermal, hipotonik bir maden suyudur. Bikarbonat, sülfat, kalsiyum ve karbondioksit içermektedir. “Pamukkale şifalı sularıyla benzer etkinliği göstermektedir. İçme kürü olarak kullanıldığında sindirim sistemi, bilhassa mide, bağırsak, karaciğer, safra yolları sistem bozuklukları, hipostenik dispepsiler, safra pigmentlerinden stazları, safra kesesi ve safra yollarının süregelen iltihapları, taşları, obezite, şeker, gut; banyo kürleri dolaşım sistemiyle alakalı rahatsızlıklar, kalp, beyin ve çevre atar damarlarındaki iskemik sendromlar, damar sertliği, tansiyon hareketliliği, bronşiyal astım vakaları, osteoartroz sınıfına giren ve özellikle alt ekstremitlerde bulunan romatizmal ağrılar, akut dönemini atlatmış ve durağan durumdaki artrit sendromlarında etkileri bulunmaktadır”² Çamur kürleri şeklinde kullanılmaktadır. “Kırmızı şifalı su ve termal çamurların; kalp, böbrek taşı, romatizma, damar sertliği, yüksek tansiyon, kireçlenme, siyatik, kadın ve cilt rahatsızlıkları, boyun ve bel fıtığı, sindirim, bağırsak, mide, karaciğer, şeker, safrayolları, egzama, vücut direncini arttırma, metabolizma bozuklukları tedavisinde de önemli etkileri bulunduğu kanıtlanmıştır.”³

Yaz kış aynı sıcaklıkta bulunan bu kaplıcanın 58⁰C olan şifalı suyun etrafında kırmızı, yeşil ve beyaz renklerden oluşan travertenler bulunur bu nedenle kaynağın

¹ Kaptan, s. 107

²Karahayıt Kaplıcaları, <http://www.kaplicarehberi.com/karahayit-kaplicalari> (10.01.2013)

³Termal Sağlık turizmi, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=544> (12.04.2013)

ismine kırmızı su denilir. Bu renkli travertenler meydana getirdikleri renk ahengiyle görülmeye değer güzelliktedirler. Karahayıt şifalı sularının en mühim özelliği olan renkli çökelti, Pamukkale şifalı sularındaki traverten oluşumlarıyla benzer özelliklere haizdir. Ancak burdaki renkler fay içinde, kireç taşlarından oluşmuş farklı maden oksitlenmelerinin ve minerallerinin asit karbonikli sularca kimyasal reaksiyona girmesi neticesinde oluşmaktadır. Karahayıt termal şifalı suyunun kalp, böbrek taşı, damar sertliği, romatizma, yüksek tansiyon, siyatik, kireçlenme, kadın ve cilt rahatsızlıkları, boyun ve bel fıtığı, sindirim, bağırsak, mide, karaciğer, safrayolları, şeker, egzama, vücut direncini artırma, metobolizma bozuklukları tedavilerinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir.

Tablo7: Kırmızı Suyun Kimyasal Özellikleri

İyonlar	mg/lt	Kaytonlar	mg/lt
Kalsiyum	466.00	Bikarbonat	1339.569
Sodyum	114.950	Sülfat	830.000
Magnezyum	131.344	Klorür	130.000
Potasyum	32.833	Florür	2.280
Demir	4.485	Hidrofosfat	0.700
Alüminyum	0.850	Metabozik Asit	6.640
Alfa Aktivitesi	183.140	Metasilik Asit	12.600
Beta Aktivitesi	77.200	Isı	56 °C

Kaynak: Termal Sağlık Turizmi, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=544> (13.04.2013)

vi. Kızıldere Kaplıcası (Sarayköy)

Sarayköy ilçesine 11 km uzaklıkta Denizli–Aydın il sınırı üstündedir. “Kızıl renkli kayalardan çıkmaktadır. Su, kaynaktan kaplıcaya taşınmıştır. Su, sodyum karbonatlı ve sodyum sülfatlıdır. Mevcut hamamı, iki kubbelidir.”¹ Havuzu bulunmakta ve romatizmal hastalıklara iyi geldiği bilinmektedir.

vii. Kızıldere Jeotermal Santrali (Sarayköy)

Sarayköy ilçesi Karataş köyü sınırları içindedir. “İlk kuyu 1968 yılında MTA tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk olarak 540 m derinlikte 198⁰C rezervuar sıcaklığı olan buhar bulunmuştur. MTA tarafından açılan kuyulardan Türkiye’nin ilk

¹ Koç, s. 258

jeotermal elektrik santrali olma özelliği olan Kızıldere jeotermal santrali 0.5 MW gücünde elektrik üreten santrali 1975 yılında kurulmuştur.

Günümüzde ise Zorlu Enerji Grubu, Türkiye'nin ilk jeotermal santrali olarak kurulmuş 15 MW kapasiteye sahip Kızıldere Elektrik Santrali ile Kızıldere Jeotermal bölgesinin 30 yıllığına işletmek hakkına sahip olmuştur. Grup, bir taraftan santralin işletilmesini sağlarken, diğer taraftan santrale ek 80 MW kapasiteye sahip olacak bir santralle 2013 yılında Kızıldere'deki kapasitelerini 95 MW çıkarmayı amaçlamaktadırlar. Jeotermal enerjiyi uzunca bir süre kullanmak için öncelikle reenjeksiyon olmak üzere çeşitli iyileştirme çalışmalarıyla Kızıldere Jeotermal bölgesinde elektrik üretiminin yanında ısı üretilmesini de amaçlayan uygulamalar yapılmaktadır. Zorlu Enerji Elektrik üretim A.Ş. bölgelerinde yatırım faaliyetleri sürdürmektedir.”¹ Kızıldere jeotermal bölgesinden öncelikle elektrik üretimi, bina ısıtması, seraların ısı ihtiyaçlarının karşılanması ve insanların şifa bulması gibi maksatlarla yararlanılmaktadır.

vii. Pamukkale Termal Kaplıcaları (Denizli)

Pamukkale şifalı suları Denizli merkeze 19 km kadar mesafede yer alan eski Hierapolis şehrinin olduğu bölgedir. Travertenleri oluşturan karstik bölgelerden çıkan sular; içeriğindeki kireç bileşimi, buharlaşma ve suda bulunan karbondioksitin tepkimesini müteakip, çökerek genelde beyaz renkli ve pamuk tarlalarını anımsatan kalker tüflerini, Pamukkale travertenlerini meydana getirmektedir.

Kalp yetmezliklerine ve miyokarditlere şifalı su tedavisi iyi sonuç vermektedir. Pamukkale şifalı suyunun şifa niteliği, çok eski dönemlerden beri anlaşılmış, yüz yıllar sonrası tedavi özelliği bilimsel olarak ispatlanmıştır. Kaynaklar çevresinde şenlikler düzenlenmiş, dini ayinler yapılmış, büyük devlet adamları ve varlıklı insanlar eski çağlarda tedavi nedeniyle Hierapolis'e akın etmişlerdir. Tedavilerin din adamları ve antik hekimlerce yönetildiği bilinmektedir.

Travertenleri meydana getiren karstik bölgelerden çıkan sular; bileşimindeki kireç çözeltisi, buharlaşma ve suda bulunan karbondioksitin tepkimesi nedeniyle

¹Jeotermal Santrali, http://www.zorlu.com.tr/TR/GRUP/ene_yurtici.asp, (19.04.2013)

çökelmiştir. UNESCO Kültür Miras Listesi'ndeki yerini almanın 25. yılını geride bırakan Pamukkale, şifa dağıtan termal sularıyla misafirlerine çok farklı tedavi imkanları vermektedir. "Traverten çok çeşitli, farklı sebeplerle ve ortamlara bağlı, kimyasal tepkimeler nedeniyle çökelmeyle oluşmuş bir kayadır. Pamukkale şifalı su kaynaklarını oluşturan jeolojik durumlar geniş bir alanı etkilemiş bulunmaktadır. Bu yerlerde ısıları 36-97 °C aralığında değişmekte olan 17 termal su bölgesi yer almaktadır. Pamukkale termal suları, bölgesel potansiyel içindeki bir ünedir. Kaynak, eski çağlardan bu yana kullanılmaktadır."¹

Su içindeki kalsiyum jel halindeyken zamanla katılaşmakta ve travertenleri meydana getirmektedir. Fakat ziyaretçilerce katların üstünde gezmek, halen yumuşak durumdaki kalsiyum karbonatların katılaşmadan, ezilip yok olmasına neden olur. Bu sebeple belli bir gezi yolu haricinde üzerinde dolaşılmasına izin verilmemektedir. Gezi yolundaysa çıplak ayakla dolaşılabilir. Travertenlere şifalı su dönüşümlü şekilde belirlenmiş bir plan kapsamında verilmektedir. Çok oranda ve uzunca süre aynı yerlere verilen su yosunlaşmalara ve nihayetinde travertenlerde kötü görüntülere neden olabilmektedir. Beyaz rengin meydana gelmesinde, hava koşulları, sıcaklık kaybı, akışın yayılması ve zamanı gibi etkenler yer almaktadır. Çökelme, termal suda bulunan karbondioksitin havada bulunan karbondioksitle dengeye varıncaya değin devam etmektedir.

"Yapılan incelemelerde, kaynağın çıkışı noktasındaki karbondioksit oranı yaklaşık 725mg/l iken, suyun travertenleri dolaşması bittiğinde bu oran 145mg/l'e düşmektedir. Kalsiyum bikarbonat da benzer biçimde 1200 mg/l'den 400 mg/l'e düşmektedir. Ca 576/8mg/l'e düşmektedir. Bu inceleme sonuçlarına göre, 1lt sudan traverten üstüne 499,9 mg. CaCO₃ çökelmektedir. Bu miktar 11/sn su için günlük 43191g çökelme anlamındadır. Yaklaşık yoğunluğu 1.48g/cm³ alan kaplar. Suyun yaklaşık debisi 466,21/sn olduğuna göre 13584m² alan beyazlatılabilecektir. Pratikte bu koşulları sağlamak zordur. Fakat bu teorik yaklaşıma göre yılda 1mm kalınlığında 4.9km² alan beyazlatılabilir."²

¹Pamukkale Travertenleri, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=544>

²Pamukkale Travertenleri, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=564>, (15.04.2013)

Pamukkale Antik havuz, diğerk adıyla Kloepatra'nın havuzu, suyun sıcaklığı nedeniyle rahatlatan etkiye haiz bulunmasının yanısıra, birçok hastalıklara da etkilidir. Yapılan inceleme ve araştırmalara göre Antik havuz'un suyu, damar sertliği, kalp rahatsızlıkları, tansiyon, cilt, romatizma, göz, felç, raşitizm, ruh ve damar rahatsızlıklarına, içme olarak kullanıldığında spazmlı midelere fayda verdiği bilinmektedir. Kloepatra güzelliğini bu şifalı sulardan aldığı düşünülmektedir. Bu sebeple kadınlarca çok rağbet gören bir yer olmasını sağlamaktadır. Romalılardan bu yana Antik Havuz'un çevresinde devamlı olarak sağlık merkezlerinin ve kentlerin kurulmasının sebebi bu şifalı kaynaklardır.

viii. Tekkeköy Kaplıcası (Sarayköy)

Sarayköy ilçe merkezinin 20 km batısında Tekkeköy yakınlarındadır. "Kaplıca ve ılıcaların tarihi Pamukkale'den sonra ikinci sırayı alır. Suyun sıcaklığı 80°C dir. Banyo, buhar ve çamur kürleri şeklinde faydalanılır. Kalp, damar, karaciğer, safra kesesi, solunum yolları rahatsızlıkları, deri hastalıkları, romatizma, kas ağrıları ve böbrek taşı düşürmede etkili olduğu söylenmektedir."¹

2.3. Denizli'de Bulunan Termal Tesisler

Tablo.8'de Denizli'de bulunan başlıca termal tesisler, izin türleri ve bulundukları ilçe/belde yer almaktadır. Buna göre tesislerde toplamda 2.641 oda ve 5.670 yatak ile hizmet verilmektedir. Fakat bu sayı ilde termal turizm alanında hizmet veren tesislerin tamamını kapsamamaktadır, bu tesislerin yanı sıra çok sayıda pansiyon ve aile işletmesi de termal turizme yönelik hizmet vermektedir.

¹ Kaptan, s. 100

Tablo8: Denizli İlinde Bulunan Termal Tesisler

İşletmenin Adı	İzin Türü	Oda/Yatak Sayısı	İlçe/Belde
Colessea Kaplıca Kür Otel	Kaplıca işletme ruhsatı (Sağlık Bakanlığı)	231/502	Karahayit Kasabası
Herakles Kaplıca Kür Otel	Kaplıca işletme ruhsatı (Sağlık Bakanlığı)	100/200	Karahayit Kasabası
Kaplıca Kür Otel/Umur Kaplıcası	Kaplıca işletme ruhsatı (Sağlık Bakanlığı)	98/232	Sarayköy ilçesi
İnaltı Termal Otel	Kaplıca işletme ruhsatı (Sağlık Bakanlığı)	70/120	Sarayköy ilçesi
Pam Termal Otel	Kaplıca işletme ruhsatı (Sağlık Bakanlığı)	236/472	Karahayit Kasabası
Hierapolis Termal Otel	Kaplıca işletme ruhsatı (Sağlık Bakanlığı)	330/700	Karahayit Kasabası
Polat Termal Otel	5 yıldızlı otel turizm işletme belgesi	252/506	Karahayit Kasabası
Lycus River Termal Hotel	4 yıldızlı otel ile birlikte termal konaklama tesisi	125/261	Karahayit Kasabası
Richmond Hotel Pamukkale Spa	4 yıldızlı otel turizm işletme belgesi	164/320	Karahayit Kasabası
Richmond Pamukkale Termal	4 yıldızlı otel turizm işletme belgesi	315/642	Karahayit Kasabası
Halıcı Otel	3 yıldızlı otel turizm işletme belgesi	125/250	Karahayit Kasabası
Richmond Savana Otel	3 yıldızlı otel turizm işletme belgesi	201/660	Kocasaz Mevkii/Pamukkale
Ege Otel	Belediye belgesi tesisi	40/80	Karahayit Kasabası
Elite Otel	Belediye belgesi tesisi	24/48	Karahayit Kasabası
Grand Marden Otel	Belediye belgesi tesisi	330/700	Karahayit Kasabası
Oscar Termal Otel	Belediye belgesi tesisi	45/90	Karahayit Kasabası
Reis Thermal Otel	Belediye belgesi tesisi	74/162	Karahayit Kasabası
Kurtur Otel	Belediye belgesi tesisi	40/80	Karahayit Kasabası
Termotes Hotel	Belediye belgesi tesisi	33/65	Karahayit Kasabası
Topaloğlu Otel	Belediye belgesi tesisi	44/80	Karahayit Kasabası
Şamdan Otel	Belediye belgesi tesisi	34/80	Karahayit Kasabası
Villa Lycus Otel	Belediye belgesi tesisi	60/120	Karahayit Kasabası

Kaynak: C. Aksu-E. Aktuğ, "Termal Turizm Araştırması", Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9F%C4%B1mlar/Guney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (13.02.2013)

Denizli'yi tercih edenlerin büyük çoğunluğunun yabancı kökenli olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Pamukkale'nin etken faktör olabileceği düşünülmektedir. Denizli'nin lokasyon açısından diğer turizm türlerine entegrasyonunun kolay oluşu tur şirketlerinin de bu bölgeyi tercih etmesini sağlamaktadır. Ancak termal turizmin yoğun olduğu Aydın ve Afyonkarahisar gibi illerde ortalama kalış süresinin yaklaşık 3-4 gün olduğu göz önünde

bulundurulduğunda, Denizli’de ziyaretlerin daha çok günübirlik olduğu anlaşılmaktadır. Doluluk oranlarına bakıldığında yabancı turist yoğunluğunun etkisiyle Aydın ve Afyonkarahisar’ı geride bırakmaktadır. Sonuç olarak Denizli’deki kaplıcalardan faydalanan turist sayısı azımsanmayacak düzeyde iken ortalama kalış sürelerinin düşük oluşu tesislerdeki fiziki donanım yetersizliği, uzman çalışanların eksikliği ve ihtiyaçlara istenilen düzeyde cevap verilip verilemediği konusunda düşündürmektedir. Belediye belgeli termal tesislere ilişkin durum bu şekildeyken turizm işletme belgeli tesislere dair verilere ulaşılamamıştır.

Tablo 9: Denizli’de Belediye Belgeli Termal Tesis İstatistikleri, 2009

	Tesise Geliş Sayısı	Geceme Sayısı	Ortalama Kalış Süresi (gün)	Doluluk Oranı (%)
Yabancı	27.727	33.904	1,2	33,99
Yerli	17.164	30.376	1,8	33,14
Toplam	44.891	64.280	1,4	70,14

Kaynak: C.Aksu-E. Aktuğ, Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar/Guney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (13.02.2013)

2.4. Termal Tesislerin Uzmanlar Kontrolünde Sundukları Hizmetler

- “Bitki ve Çiçek Banyoları: Bitkilerin içeriğinde mevcut olan iyot ve suyun termal etkisi çeşitli rahatsızlıkları gidermektedir.
- Çamur Banyosu: Çamur genelde, cilt rahatsızlıkları, stres ve romatizmal rahatsızlıkların tedavisinde etkindir.
- Galvanik Banyo: Lokal ve genel olarak kullanılmaktadır. Bölgesel ve genel dolaşım sistemlerini düzenler. Düz galvanik akımın su içerisinde hastaya tatbiki dolaşım sistemlerini düzenler ve eklem romatizması, selülit, stres için faydalıdır.
- Parafin Banyosu: Termik faktörü açısından etkindir, lokal dolaşımı düzenler. Yalnızca lokal şekilde tatbik edilir. Romatizma, kireçlenme, romatoid artrit, kırık ve burkulma nihayetindeki tedavilerde faydalıdır.

- v. Hidroterapi-Isı-Işık Yöntemleri: Çamur banyosu, sıcak ve soğuk çamur uygulamaları, galvanik banyo, çiçek-bitki banyosu, koku banyosu, parafin uygulamaları, infraruj ultraviyole kneippidroterapi.”¹

Şekil 5: Denizli ilindeki Jeotermal Sahaların Dağılımı

Kaynak: Resimler, <http://www.pamukkale.gov.tr/resimler/kur.jpg>, (15.04.2013)

3. DENİZLİ’DEKİ TERMAL TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Geçmişten günümüze yaşamın temel ögesi olan su, sahip olduğu birbirinden farklı özelliklerle birçok hastalığın tedavisinde kullanılmış, kullanılmaya da devam edilmektedir. Özellikle Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Asur’da kurulan büyük uygarlıklar, kaynak sularının iyileştirici özelliğinin doğaüstü bir güç olduğuna inanmış ve sıcak su kaynaklarının olduğu bölgelerde kurulmuşlardır. Günümüze kadar ulaşan tarihi belgelerden termal suların binlerce yıldan bu yana insanoğlu tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. İlkçağ’ın insanları doğal kaynaklardan olduğu gibi yararlanırken, zaman içerisinde keşfedilen doğal tedavi yöntemleri, modern tıpta da kullanılmaya başlamıştır. Bu da tıp dalında hızlı bir ilerlemeyi

¹ Denizli’ de Termal Turizm, <http://www.belgeler.com/blg/fx0/denizli-de-termal-turizmi>, (10.02.2013)

beraberinde getirmiştir. Kısa süre içerisinde ilaç sektörünün vazgeçilmez hammadde olan bitkiler, bugün birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Hiç kuşkusuz tabiatın insanoğluna sunduğu tek nimet bitkiler değildir. Termal sular ve zengin mineral içeriğine sahip çamurlar da sağlıklı bir yaşam için insanların hizmetine sunulmuştur.

Geçmişten günümüze uzanan zaman dilimi içerisinde alternatif tedavi yöntemi olarak kullanılan termal su, çamur ve gazlar, bugünün ekonomi dünyasında büyük bir sektörün doğmasını sağlamıştır. Özellikle son çeyrek yüzyılda giderek önemi artan sağlık turizminde sahip olduğu zenginlikler ile Türkiye önemli bir pastaya sahiptir. Ülkemizde 1980'lerden sonra önem kazanmaya başlayan sağlık turizmi, 1990'lı yıllara gelindiğinde büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Bunun en büyük nedeni, Türkiye'nin zengin bir jeotermal kuşak üzerinde yer almasıdır. "Türkiye, jeotermal kaynak potansiyeli bakımından dünyada yedinci, Avrupa'da ise birinci sırada bulunmaktadır. Türkiye' nin termal kaynakları, hem debi ve sıcaklık, hem de fiziksel ve kimyasal bileşenleriyle Avrupa'daki termal kaynaklardan daha üst düzeydedir.

Türkiye sınırları içerisinde sıcaklıkları 20 C-110 C aralığında, debileri ise 2–500 lt/sn aralığında olan 1000'in üstünde kaynak yer almaktadır. Bu kaynakların bulunduğu bölgelerde de 200'ün üzerinde termal merkez kurulmuştur."¹ Ulusal ve uluslar arası yatırımlarla bu merkezlerin sayısı her geçen gün çığ gibi artmaktadır. Ülkemizdeki termal suların doğal çıkışlı ve verimli olmasının yanı sıra minarelce zengin olması dünyanın pek çok ülkesinden milyonlarca insanın tedavi için Türkiye'yi tercih etmesini sağlamaktadır.

Denizli sahip olduğu zengin termal kaynaklar ve doğal güzellikleri ile sadece Türkiye'nin değil, dünyanın en önemli sağlık ve güzellik merkezlerinden biri durumundadır. Bugün Denizli sınırları içerisinde yer alan Çürüksu (Lykos) Ovası'ndaki ilk yerleşimler, 500 bin yıl evveline kadar varmaktadır. Bunun nedenleri arasında termal su, coğrafi konum ve iklim uygunluğu ilk sırada yer almaktadır. Denizli, termal su kaynakları açısından dünyanın en zengin bölgelerinden biridir.

¹.....Termal Bölgeler, <http://www.saglikturizmi.gov.tr/34-termal-bolgeler.html>

Destinasyon oluşturabilecek kapasiteye sahip olan Denizli, öncelikli geliştirilecek bölgeler arasında yer almaktadır.

Bugün Denizli'deki bölgelere baktığımızda “Çardak-Beylerli, Buldan-Yenicekent ve Bölmekaya, Sarayköy-Tekkeköy, İnsuyu, Babacık ve Kızıldere Bölgesi ile Akköy-Gölemezli Bölgelerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2006/11354 sayılı karar ile 16 Aralık 2006 tarihinde Termal Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir.”¹ Buda Denizli'nin bölgesinin en önemli sağlık merkezlerinden biri olmasını sağlamaktadır.

Denizli'nin Pamukkale Karahayıt ile Akköy-Yenicekent-Sarayköy arasında uzanan ve su sıcaklığı 36 C ile 125 C arasında değişen termal bölgesinde turizm ve rekreasyona yönelik uluslar arası standartlarda hizmet veren modern tesisler kurulmuştur. Konaklama, eğlence, dinlence ve spor olanaklarının sunulduğu bu tesislerde, 12 ay boyunca hizmet verilmektedir. Böylece bu tesisler, hem sağlık turizmine hem de kent ekonomisine ciddi katkılar sağlamaktadır. Butesislerin sayısı hızla artmaktadır.

Denizli sınırları içinde bulunan termal su kaynakları, kalp, damar sertliği, tansiyon, romatizma, deri, göz, raşitizm, felç ve ruh hastalıklarına iyi geldiği gibi uyuz ve kaşıntı gibi deri rahatsızlıklarına karşı da oldukça etkilidir. Bu nedenle çok sayıda insan şifa bulmak amacı ile Denizli'ye gelmektedir.

Denizli'nin sağlık turizmi açısından bir diğer önemli özelliği, sınırları içerisinde yer alan kaplıca ve ılıcalardır. Kentin sahip olduğu termal kaynaklarında uygulanan kaplıca tedavisi, doğal enerji kaynaklarından termominarelli suyun, gazın ve çamurun kaynağın çıktığı yörede, o yöreye özgü iklim koşulları ve biyolojik ortamın etkileri ile bütünleştiği “kür” biçiminde uygulanan bir tedavi şeklidir. Denizli'nin Pamukkale Karahayıt ile Akköy-Yenicekent-Sarayköy Bölgeleri'nde yer alan termal otellerde bulunan kür merkezlerinde bel ve boyun ağrıları, eklem kireçlenmeleri, romatizmalar, adale ve eklem ağrıları, sivilce, sedef, egzema, uyuz

¹C. Aksu-E. Aktuğ, Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9F%C4%B1mlar/Guney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf, (13.02.2013)

gibi rahatsızlıklar tedavi edilmektedir. Bu bölgedeki otellerin bazılarında yer alan kaplıcalar ise her biri farklı rahatsızlıklara fayda veren ve aynı bölge üstünde yakın mesafelerle birbirlerine karışmadan çıkan çeşitli özelliklerdeki su ve çamurları ile termal müze olma özelliğine sahiptir. Özellikle yurtdışından gelen yabancılar bu tedavi yöntemlerini tercih etmektedir.

Denizli'nin eşsiz değerleri arasında yeralan termal kaynakları, sağlık ve termal turizm için yapılan ve yapılacak olan altyapı gereksinimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan her yatırım atağı ise pek çok avantajı beraberinde getirmektedir. İşte bu avantajlardan bazıları:

3.1. Termal Turizmin Gelişmesine Temel Oluşturacak Avantajlar

Denizlide termal turizmin gelişmesine temel oluşturacak avantajlar bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- i. “Pamukkale ve Karahayıt gibi doğal güzellikleriyle halihazırda turistik, doğal ve kültürel bir destinasyon olarak tanınıyor olması ve insanlar tarafından ilgi görmesi,
- ii. Yine bu bölgelerin termal su kaynaklarının zenginliği, kırmızı ve beyaz su olarak tanınmışlığı, bu suların nitelikli (karbondioksitli, termal ve mineralli) olması, sondaj ile elde edilebilir ve yapılacak tesislerde kolay ulaşılabilir olması, tam anlamıyla işlev görmeseler de var olan termal otel ve tesislerin tanınmışlığı,
- iii. Başta Pamukkale, Laodikeia ve Hierapolis Antik Kenti olmak üzere, çevredeki doğal ve tarihsel zenginliklerin varlığı, doğal bitki örtüsü ve sağlıklı çevre sağlıklı bir temiz atmosferi ve iklimi,
- iv. Kolaylıkla bulunabilen doğal ve sağlıklı besin ile seracılık destekli sebze ve meyveciliğin sağlık turizminde kullanım olanağının varlığı,
- v. Çevre iller ve yerleşim yerlerinde otantik ürünlerin yapılması, halıcılık, tekstil ve kuyumculuk gibi faaliyetlerde bulunulması,”¹

¹ M. Z. Karagülle, “Denizli’deki Termal Turizm Potansiyeli’nin Değerlendirilmesi”, Denizli Ticaret Odası Dergisi, S. 62, 2010, Denizli, s. 28

- vi. Bölgenin kolay ulaşılabilirliği, mevcut turizm potansiyelinin bulunması,
- vii. Düşük iş gücü maliyeti, ve yerel insan gücü kaynağının olması,
- viii. Termal turizme devlet tarafından verilen destekten yararlanılması ve devletin bu desteğinin başarıyla arzulanan ürün, hizmet ve ekonomik kazanca dönüşmesi olanağı,
- ix. Türk kaplıca, hamam ve banyo kültür ve geleneğinin güçlü olması ve uluslar arası alanda tanınması. Binlerce yıl öncesine dayanan bu gelenek ile kültürün termal turizm kavramı ile uyumlu olması,
- x. Halen geçerli olan deniz, kum, güneş turizminin tersine sağlık ve termal turizminin mevsimlere bağımlılığının az olması,
- xi. Yöredeki tarihsel kalıntı, doğal zenginlikler ile otantik yer ve ürünlerin ekonomik kazanca dönüştürülmesi. (Özellikle Pamukkale, Hierapolis, Laodikeia, Kaklık Mağarası, Keloğlan Mağarası, Güney Şelalesi, Beyağaç, Buldan, Tekstil, halıcılık vb)

3.2. Denizli'nin Termal Gelişiminin Önündeki Zorluklar

Denizli'nin termal gelişiminin önünde bazı zorluklar bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- i. “Türkiye'nin ve Denizli'nin sağlık turizminde gelişen ülkelerle rekabet gücünün azlığı ve global rekabette öne çıkan ülkelerle yarışmasındaki yetersizlikler,
- ii. Termal turizmde özellikle turistik altyapı ve imajı güçlü İzmir ve Afyon gibi merkezlerin rekabet gücünün daha fazla olması,
- iii. Termal turizm nedeni ile gelecek yabancı misafirlerin yaz ayları dışındaki dönemlerde tercihlerini kısıtlayacak konaklama, altyapı ve sosyo-kültürel aktivitelerdeki yetersizlikler,”¹

¹ M. Z. Karagülle, “Denizli'deki Termal Turizm Potansiyeli'nin Değerlendirilmesi”, Denizli Ticaret Odası Dergisi, S. 62, 2010, Denizli, s. 30

- iv. Sağlık turizminin pazarlanması ve tanıtımının ülke ve dünya çapında yeterli düzeye henüz ulaşmamış olması,
- v. Türkiye'nin turizm alanında "çok ucuz" ülke olması imajının termal ve sağlık turizminde de propaganda edilmesi ve özellikle üst gelire sahip kesimlerde bunun yarattığı güvensizlik.

3.3. Bölgenin Türkiye Turizm Stratejisindeki Yeri

Türkiye Turizm Stratejisi kapsamında Güney Ege Bölgesi Aphrodisia Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi olarak belirlenmiştir. Eskişehir, Afyonkarahisar, Uşak ve Kütahya'nın dâhil olduğu Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi ile de fonksiyon ve ulaşım açısından ilişkilendirilmiştir. Geleneksel kaplıca kullanımının ötesine geçerek jeotermal kaynak potansiyelinin daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak, uluslararası standartlara uygun tesisler ile alternatif turizm türlerinin entegrasyonunun sağlandığı turizm merkezleri oluşturmak, aynı zamanda çevredeki kültürel ve doğal değerlerle bağlantıyı sağlamak amacıyla Termal Turizm Master Planı hazırlanmıştır. Plan, "Türkiye'nin Termal Turizmde Dünya'ya Açılım Projesi" olarak ifade edilmektedir.¹

¹Termal Bölgeler, <http://www.saglikturizmi.gov.tr/34-termal-bolgeler.html> (25.11.2013)

SONUÇ

Denizli, bulunduğu coğrafik konumu, iklimi, tarihi ve doğal güzellikleri, termal kaynak zenginliğı ile çok büyük bir avantaja sahiptir. Bu avantajlara hükümetin sağlık turizmine son dönemde özel önem vermesi ve T.C. Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı'nın, sağlık turizmini koordineli olarak teşvik etmesi, düzenlemeler yapması, denetlemesi sağlık turizminin gelişmesine ve hizmet alıcı olan kişilere ve yatırımcılara gelecek vaat etmektedir. Bu avantajların hepsini bir arada bünyesinde barındıran Denizli girişimci, çalışkan ve misafirperver insanları ile tekstil sektöründe marka kent olmuş olan Denizli'yi Termal Turizm ile de marka yapacak güce sahiptir.

Termal turizmin mevcut durumunun geliştirilmesi için yapılması gerekenler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversite koordinasyon ve işbirliğı daha da güçlendirilmeli, kurulacak tesislerin, doğal çevreyi ve kaynakları bozmamasına özen göstermeli ve tesislerde uluslararası standartların bulunmasının yanı sıra mimari yapılara önem verilmelidir.

Bilimsel ve çağdaş kaplıca tıbbının geliştirilmesi için termal, mineralli su veya peloid kaynaklarının, fiziksel, kimyasal analizleri tekrar gözden geçirilmeli ve bilimsel olarak olumlu etkileri, termal tedavide kullanım olanakları üzerine tıbbi balneolojik değerlendirmeler yapılarak, nitelik ve tıbbi endikasyonları kanıtlanmalıdır. Tesislerde kaplıca hekimliğı (tıbbi ekoloji ve hidroklimatoloji) uzmanları ve diğeri sağlık personelinin istihdam edilmesi sağlanmalıdır. Yardımcı personel için tesislerde sürekli hizmet içi eğitimler verilmeli, Halk Eğitim gibi kurumlarca da Yaşlı Bakımı, Yabancı Dil, Masaj, vb. kurslar açılarak personel nitelikleri sertifikalanmalıdır.

Termal turizmin, hızlı gelişen ve kaliteli sağlık hizmetlerine erişimi sağlayan, sürekli istihdam oluşturan, yüksek katma değeri olan bir hizmet sektörü olduğu konusunda farkındalık oluşturulmalı, termal turizmde marka kent olmak için kalite, uluslararası standart, bilimsellik, pazarlama, tanıtım ve inavasyona önem verilmeli,

sağlık turizmin diğer unsurları tıp turizmi, yaşlı ve engelli turizmi, sporcu turizmi ile yayla turizmi, mağara turizmi, dağ turizmi, inanç turizmi, kültür turizmi, eko ve oriontoloji vb. alternatif turizm çeşitleriyle entegrasyonu sağlanmalıdır.

Termal turizmde kullanılabilecek teknolojik cihaz ve ürünler için gelişmeler sürekli takip edilmeli son teknoloji ürünlerin kullanımı sağlanmalıdır. Gerekli olan tahlil, laboratuvar ve tetkikler tesis içinde mevcut olmalıdır. Kalite ve uluslararası standartlardan asla taviz verilmemelidir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler nedeniyle insanlar dünya çapındaki sağlık hizmetleri hakkında bilgiye ve seçim hakkına kolay ulaşmaktadırlar. Dünya çapında kaliteli sağlık hizmetini, maliyet avantajı ile sunabilecek olan Denizli'nin, sağlık turizmde bilimsel kanıtlara dayandıracağı, reklam ve tanıtım faaliyetleri ile güzel bir yere gelebileceği düşünülmektedir. Sağlık turizmi alanındaki önemli fuar, kongre ve konferansların takip edilmesi ve tanıtım faaliyetleri sürekli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Sağlık turizmi alanında Denizli'nin olanaklarının bir araya getirildiği fuarlar düzenlenerek, Denizli'nin sağlık turizmi potansiyeli hakkında bilgiler verilmedir.

Denizli'nin sağlık turizmde başarılı olabilmesi için işletmelerin pazarlama planlamalarını yapmaları, hedef pazarlarını (ülke ve hastalık türüne göre) belirlemeleri, hedef pazarın sağlık turizmi ihtiyaçlarını en iyi şekilde analiz ederek pazarlama karmasını oluşturmaları gerekmektedir. Sağlık turizmi pazar payının artırılması için Avrupa Birliği ülkelerine, Orta Doğu ülkelerine, Türk Cumhuriyetleri'ne ve Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik özel tanıtım kampanyaları düzenlenmeli tanıtım stratejileri oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Denizli'den tedavi almayı cazip hale getirmek için özel sağlık turizmi paketleri kampanyaları düzenlenmeli, bütün işlemlerinde hastaya yardımcı olacak personel sağlanmalıdır. Denizliyi tanıtmak ve Denizlide sunulan tedaviyi çekici hale getirmek için yapılacak ücretsiz turlar, erken rezervasyon indirimi, sezon indirimleri, yaşlı, özürlü indirimlerinin olması önerilmektedir.

Denizli'ye termal turizm amaçlı gelen hastalara kaliteli termal kaplıca hizmetinin yanı sıra sosyal ve kültürel etkinliklerin de sunulması gerektiği düşünülmektedir. Sağlık turizmine yönelik çalışacak tesislerin sahip olması gereken

standartlar belirlenmeli ve standartlara sahip olmayan tesisler denetlenmeli ve teşviklerden yararlanmaları engellenmelidir.

Termal tesislere gelen turistlerin tedavi öncesi ve sonrası sağlıklarının gürültü, çevre kirliliği, enfeksiyon vb. gibi olumsuzluklardan etkilenmemesi ve en temiz kent unvanını elinde bulunduran Denizli'nin imajının olumlu yönde geliştirilmesi için çevre sağlığına özel önem verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akat, Ö., Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği, Bursa, 2000
- Akbulut, G., “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunları”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 9, Gaziantep, 2010
- Arasıl, T., “Termal Suların Sağlık Alanında Kullanılması”, Anatolia Dergisi, Sayı 3, Ankara, 1991
- Aslan, Z., Ege Bölgesine Yönelik Termal Turizm Talebinin Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996
- Avcıkurt, C., Turizm Sosyolojisi, Ankara, 2003
- Avşaroğlu, M., Türkiye Kaplıca ve İçmeler Klavuzu, Ankara, 1968
- Aydemir, Ş., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, İzmir Termal Turizmi Değerlendirme Paneli, 2006
- Aygen, M. S., Afyonkarahisar Kaplıcaları ve Maden Suları, Afyon, 1979
- Barutçugil, İ. S., Turizm İşletmeciliği, İstanbul, 1989
- Bayer, M. Z., Turizme Giriş, İstanbul, 1992
- Bozok, D., Türkiye’ye Yönelik Uluslararası Turizm Talebinin Yapısal Analizi ve Gelişme Stratejileri, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir, 1996
- Çekirge, N., “Kaplıca Mimarlığı ve Kaplıcalarımız”, Anatolia Dergisi, S.3, Ankara, 1991
- Dinçer, M. Z., Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, İstanbul, 1993
- Emekli, G., Termal Turizmi Değerlendirme Paneli, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir, 2005
- Erol, M., Turizm Pazarlaması, Bursa, 2003
- Gönenç, Z., “Termal Sağlık Turizmi ve İzmir Açısından Değerlendirilmesi”, V.Turizm Sempozyumu, İzmir, 2007

- Hacıoğlu, N., Turizm Pazarlaması, Bursa, 2000
- İçöz, O., Turizm Ekonomisi, Ankara, 2005
- İzbırak, R., Sular Coğrafyası, İstanbul, 1990
- İzmir Ticaret Odası, İzmir İli Termal Turizmi ve Yatırım Potansiyelleri, İzmir, 2004
- Kahraman, N., “Sağlık Turizmi Kapsamında Kaplıcalarımızın Yeri ve Önemi”,
Anatolia Dergisi, S. 2, Ankara, 1991
- Kahraman, N., Türkiye’de Sağlık Turizmi, Ankara, 1978
- Kaptan, Ş. T., Şifa Kaynaklarımız, Denizli, 1997
- Karagülle M. Z., “Denizli’deki Termal Turizm Potansiyeli’nin Değerlendirilmesi”,
Denizli Ticaret Odası Dergisi, S. 62, Denizli, 2010
- Karagülle, M. Z., Balneoloji ve Kaplıca Tıbbı, İstanbul, 2002
- Karagülle, M. Z., Kaplıca Tıbbı ve Türkiye Kaplıca Rehberi, İstanbul, 2007
- Kayın, Ö., 3. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu, Türkiye Turizmini Araştırma
Enstitüsü, İzmir, 2002
- Koç, F., Türkiye Kaplıcaları, İstanbul, 2011
- Kozak, N., “Termal Turizm İşletmeciliği ve Önemi”, Anatolia Dergisi, S. 3, Ankara,
1992
- Kozak, N., Termal Turizm Müşteri Profilini Belirleme Aracı Olarak Tüketici
Araştırmaları: İç Turizme Yönelik Bir Uygulama, Dokuz Eylül
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,
İzmir, 1996
- Mikdat, E., Turizm Pazarlaması, İstanbul, 1992
- Mucuk, İ., Pazarlama İlkeleri, İstanbul, 1994
- Olalı, H.- Timur, A., Turizm Ekonomisi, İzmir, 1988
- Özbek, T., “Dünya’da ve Türkiye’de Termal Turizmin Önemi”, Anatolia Dergisi, S.
3, Ankara, 1991
- Özbey, S., Şifalı Sularımız, Ankara, 1979

- Özer, N., “Kaplıca Hekimliğinin Çağdaş Gelişimi”, , S. 3, Ankara, 1991
- Pınar, İ., “Turizmde Kaplıcaların Yeri ve Önemi”, Turizm Dünyası Dergisi, S.27, İstanbul, 1991
- Rıza, R., Şifalı Su Kullanma, İlmi Balneoloji ve Şifalı Kaynaklarımız, İstanbul, 1972
- Sağlık Bakanlığı, Sağlık Turizmi El Kitabı, Ankara, 2012
- Şentürk, N., “Ülkemizin Maden Suyu Potansiyeli”, Anatolia Dergisi, S. 3, Ankara, 1991
- Tengilimoğlu, D.-Sevin, D.H., “Türkiye’de Termal Turizm Tesislerinin Karşılaştıkları Sorunların Tespitine Yönelik Bir Alan Çalışması”, First Tourism Congress of Mediterranean Countries, Bildiri Kitapçığı, 17-21 April, Antalya, 2002
- Tuncer, D., Turizmde Dağıtım Sistemi Ve Türkiye için Bir Model Önerisi, Ankara, 1986
- Tunç, A.- Saç, F., Genel Turizm, Ankara, 1998
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, S. 21805, 31.12.1993
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği, Resmi Gazete, S. 21058, 21.11.1991
- Turizm Bakanlığı, Sağlık Turizmi ve Turizm Sağlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1993
- Ülker, İ., Sağlık Turizmi, Ankara, 1994
- Ülker, İ., Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması, Ankara, 1988
- Yağcı, Ö., Turizm Ekonomisi, Ankara, 2003
- Yücel, D. Ü., Mevcut Kaplıca Yerleşmelerinin İyileştirilmesini Etkileyen Faktörler ve Yeni Kaplıca Örneği, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1986

- Aksu, C.-Aktuğ, E., Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı,
http://www.geka.org.tr/yukleme/planlama/Sekt%C3%B6rel%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar/Guney_Ege_Bolgesinde_Termal_Turizm.pdf,
(12.01.2013)
- Colossae Antik Kenti,
<http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/colossae-antik-kenti>, (05.02.2013)
- Denizli’de Termal Turizm, <http://www.belgeler.com/blg/fx0/denizli-de-termal-turizmi>, (10.02.2013)
- Denizli’nin Coğrafi Konumu, <http://www.denizli.gov.tr/index.php>, (14.05.2013)
- Denizli’nin İklimi, <http://www.denizli.gov.tr/index.php>, (19.06.2013)
- Dikkat Edilecek Hususlar, <http://www.kaplicarehberi.com/kaplica-nedir>,
(15.03.2013)
- Hierapolis Antik Kenti, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=584>,
(03.02.2013)
- Jeotermal Santrali, http://www.zorlu.com.tr/TR/GRUP/ene_yurtici.asp, (19.04.2013)
- Kaplıcadaki Sakıncalı Durumlar, <http://www.termalsaglik.com/kaplicadaki-sakincali-durumlar.html>, (15.03.2013)
- Kaplıcaların Yan Etkileri, <http://www.ortopedidoktoru.com/kaplica.htm>,
(15.03.2013)
- Kaplıcaya Girmesi Sakıncalı Hastalar, <http://www.kaplicarehberi.com/kaplica-nedir>,
(15.03.2013)
- Karahayıt Kaplıcaları, <http://www.kaplicarehberi.com/karahayit-kaplicalari>
(10.01.2013)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık ve Termal Turizmi Tanımı,
<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html>, (11.06.2012)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Termal Turizm Master Planı,

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/818,ttmppdf.pdf?0> ,

(02.03.2013)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Termal Turizme İlişkin Hedefler,

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>,

(16.04.2013)

Laodikeia Antik Kenti, <http://laodikeia.pau.edu.tr/>, (05.02.2013)

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, Haritalar, [http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-](http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-baskanliklari/enerji/images)

[baskanliklari/enerji/images](http://www.mta.gov.tr/v2.0/daire-baskanliklari/enerji/images), (03.04.2013)

Özer, Ö.-Songur, C., “Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi, S. 7, 2012

<http://edergi.mehmetakif.edu.tr/index.php/sobed/article/viewFile/559/388>

, (15.04.2013)

Pamukkale Traventerleri, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=564>,

(15.04.2013)

Resimler, <http://www.pamukkale.gov.tr/resimler/kur.jpg>, (15.04.2013)

Resmi İstatistikler, <http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler>,

(24.05.2013)

Termal Sağlık turizmi, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/content.asp?id=544>,

(12.04.2013)

Termal Turizm, <http://www.saglikturizmi.gov.tr/175-termal-turizm.html>,

(18.05.2013)

Tripolis ad Meandrum, <http://www.pau.edu.tr/tripolis/tr/sayfa/adi-yeri-tarihi>

(06.02.2013)

Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi, Tur Operatörlerinin Yararları,

<http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/PaketTurUretimi.pdf>,

(26.05.2013)

Buldan Yenice Kaplıcaları, http://www.buldanli.com/buldan_yenice_kaplicalari.htm,
(25.11.2013)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kür Uygulama Türleri,
<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11486/kur-uygulama-turleri.html> (25.11.2013)

Termal Bölgeler, <http://www.saglikturizmi.gov.tr/34-termal-bolgeler.html>
(25.11.2013)

ÖZGEÇMİŞ

15.04.1973 Karabük doğumluyum. İlk ve orta öğrenimimi burada tamamladım ve 1994 yılında 19 Mayıs Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Bölümünü bitirdikten sonra asıl memleketim olan Denizli'ye gelerek turizm sektöründe görev yapmaya başladım. Bu arada Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun oldum. Özel sektörde değişik pozisyonlarda pazarlama, satış görevlerini yürüttüm. 2002 yılında başlayan memuriyetime halen Denizli Devlet Hastanesinde Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni olarak devam etmekteyim. Turizm ve işletme konularına ve ekstrem sporlara ilgi duymaktayım.

Mustafa KÖK

Denizli 2013